

Сергій Дерев'янку

Навчальне видання

Аналіз і прогнозування зовнішньої політики

Навчально-методичний посібник

Івано-Франківськ

2023

1

УДК: 327:327(477):303.444(072)
ББК: 66.4:66.4(4Укр).0В621.5Я7
Д 36

Рекомендовано до друку вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 31 січня 2023 року)

Рецензенти :

Сергій Федуняк – доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці.

Михайло Нагорняк – доктор політичних наук, професор, директор Інституту післядипломної освіти та довузівської підготовки, професор кафедри міжнародних відносин факультету історії, політології та міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ.

Д 36 Дерев'янюк С. М. Аналіз і прогнозування зовнішньої політики : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Вид-во ПНУ ім. В. Стефаника, 2023. 144 с.

Навчально-методичний посібник містить опис навчальної дисципліни, її структури, тематику лекцій, плани семінарських занять, завдання для самостійної роботи, вимоги до виконання та перелік індивідуальних науково-дослідних завдань, вказівки щодо оцінювання результатів навчальної діяльності, програмові питання до іспиту, взірці тестових завдань, термінологічний словник, перелік рекомендованої літератури й окремі актуальні хрестомайтійні матеріали.

Розрахований на оволодіння програмним матеріалом обов'язкового освітнього компонента – навчальної дисципліни “Аналіз і прогнозування зовнішньої політики”, активізацію самостійної роботи студентів. Призначений для здобувачів спеціальності “Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії” закладів вищої освіти, а також для всіх, хто цікавиться проблемами аналізу та прогнозування зовнішньої політики.

УДК: 327:327(477):303.444(072)
ББК: 66.4:66.4(4Укр).0В621.5Я7
© Дерев'янюк С.М., 2023
©ПНУ ім. В. Стефаника, 2023

ЗМІСТ

Вступ	4
Мета, завдання та компетентності навчальної дисципліни	5
Опис навчальної дисципліни	10
Структура навчальної дисципліни	11
Тематичний план лекцій	13
Тематика семінарських занять	16
Організація самостійної роботи	37
Індивідуальні науково-дослідні завдання	39
Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів	42
Питання підсумкового контролю	47
Взірці тестових завдань	51
Основні терміни та поняття	60
Рекомендована література	73
Хрестоматійні матеріали.....	90

ВСТУП

Навчальна дисципліна “Аналіз і прогнозування зовнішньої політики” є складовою освітньо-професійної програми “Міжнародні відносини” підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 291 “Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії” галузі знань 29 Міжнародні відносини. Згідно з навчальним планом відноситься до обов’язкових дисциплін теоретичної підготовки циклу професійної підготовки. Вивчається у другому семестрі в обсязі 6 кредитів за Європейською Кредитно-Трансферною Системою (ECTS).

Пропонований курс спрямований на системне вивчення аналізу і прогнозування зовнішньої політики як сфери професійної діяльності в Україні, окремого напрямку наукових досліджень й навчальної дисципліни. Ключовими проблемами курсу є теоретико-методологічні основи політичного аналізу та прогнозування; розвиток аналізу та прогнозування зовнішньої політики та його специфіка в Україні; становлення та функціонування аналітико-прогностичних структур; типологія та модельний аналіз зовнішньої політики; аналіз технологій прийняття та впровадження зовнішньополітичних рішень, їх аналізу та прогнозування.

Значна увага надається оволодінню навичками аналітико-прогностичної діяльності, методиці створення аналітичних і прогностичних документів.

МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою викладання нормативної дисципліни “Аналіз і прогнозування зовнішньої політики” є отримання здобувачами знань про основні сучасні підходи до сутності аналізу та прогнозування зовнішньополітичних подій, явищ і процесів, їх теоретичних і концептуальних засад; оволодіння базовими навичками, прийомами й технологіями наукового та прикладного дослідження (передбачення) перспектив зовнішньополітичного процесу загалом за допомогою широкого арсеналу дослідницького та аналітичного інструментарію.

Для оволодіння дисципліною вивчаються концептуальні засади аналізу зовнішньої політики; моделі та види зовнішньої політики; система та зміст процесу вироблення зовнішньої політики сучасної України, її аналізу й прогнозування.

У процесі вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен *знати* :

- що таке політичний аналіз і прогнозування і яке їх місце у діяльності зовнішньополітичних відомств, структурі політичної науки;
- наукові обґрунтування аналітичних і прогностичних передбачень розвитку політичних подій;
- методологічні підходи і базові принципи здійснення прикладного зовнішньополітичного аналізу;
- сутність і принципи політичного аналізу і прогнозування;
- типи, рівні, алгоритм політичного прогнозування та його етапи;
- принципи та процедури первинної обробки інформації;
- види аналітичних документів, вимоги та алгоритм їх створення;
- види політичних прогнозів і їх особливості;
- особливості вибору методів політичного прогнозування залежно від об’єкта аналізу;
- специфіку прогнозування процесів і явищ у сфері зовнішньої політики;
- основні методи та типові методики, прийоми й технології, що застосовуються у політичному прогнозуванні,

вміти :

- аналізувати і прогнозувати зовнішньополітичні явища і процеси;
- використовувати теоретико-методологічний інструментарій аналізу та прогнозування;
- здійснювати первинну обробку інформації, формувати емпіричну базу аналізу та прогнозування;

- здійснювати прикладний політичний аналіз та політичне прогнозування відповідно до чітких алгоритмів і процедур;
- застосовувати різні методи і методики для аналізу та прогнозування зовнішньої політики;
- формулювати висновки та рекомендації за результатами аналізу проблем зовнішньої політики;
- створювати аналітичні документи та прогнозні сценарії;
- володіти понятійно-категоріальним апаратом.

Вивчення навчальної дисципліни “Аналіз і прогнозування зовнішньої політики” спрямоване на набуття компетентностей визначених “Стандартом вищої освіти України із галузі знань 29 “Міжнародні відносини”, спеціальності 291 “Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії” : Затверджений та введений в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 04.08.2020 р., № 1003. (URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/08/05/291-mvskrs-magistr.pdf>), а саме :

Інтегральна компетентність	Здатність розв’язувати складні задачі і проблеми у галузі міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.
Загальні компетентності	<p>ЗК1. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні</p> <p>ЗК2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК3. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.</p> <p>ЗК4. Здатність спілкуватися іноземною мовою.</p> <p>ЗК5. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).</p> <p>ЗК6. Здатність працювати в міжнародному контексті. ЗК7. Здатність працювати в команді</p> <p>ЗК8. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість.</p> <p>ЗК9. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.</p>

**Спеціальні
(фахові,
предметні)
компетент-
ності**

СК1. Здатність виявляти та аналізувати природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, типи та види міжнародних акторів, сучасні тенденції розвитку світової політики.

СК2. Здатність приймати обґрунтовані рішення щодо здійснення міжнародної та зовнішньополітичної діяльності.

СК3. Здатність аргументувати вибір шляхів вирішення завдань професійного характеру у сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, критично оцінювати отримані результати та обґрунтовувати прийняті рішення.

СК4. Здатність аналізувати глобальні процеси та їх вплив на міжнародні та суспільні відносини, політичні та суспільні системи.

СК5. Здатність аналізувати та прогнозувати міжнародні відносини у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.

СК6. Здатність використовувати для дослідження міжнародних відносин, суспільних комунікацій та для регіональних студій теоретичні та методологічні підходи політології, економічної та правової науки, міждисциплінарних досліджень.

СК7. Здатність здійснювати прикладні аналітичні дослідження проблем міжнародних відносин та світової політики, суспільних комунікацій, регіональних студій, професійно готувати аналітичні матеріали та довідки.

СК8. Здатність організовувати та проводити міжнародні зустрічі та переговори, розробляти, аналізувати і оцінювати дипломатичні та міжнародні документи.

СК9. Здатність виявляти та аналізувати особливості розвитку країн та регіонів, сучасних глобальних, регіональних та локальних процесів, та місця в них України.

	СК10. Здатність до самонавчання, підтримки належного рівня знань, готовність до опанування знань нового рівня, підвищення своєї фаховості та рівня кваліфікації.
--	--

Нормативний зміст навчальної дисципліни “Аналіз і прогнозування зовнішньої політики” спрямований на досягнення визначених “Стандартом вищої освіти України із галузі знань 29 “Міжнародні відносини”, спеціальності 291 “Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії” таких результатів :

РН1. Знати та розуміти природу, джерел та напрямів еволюції міжнародних відносин, міжнародної політики, зовнішньої політики держав, стану теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики.

РН2. Критично осмислювати та аналізувати глобальні процеси та їх вплив на міжнародні відносини

РН3. Застосовувати сучасні наукові підходи, методології та методики для дослідження проблем міжнародних відносин та зовнішньої політики.

РН4. Аналізувати та оцінювати проблеми міжнародної та національної безпеки, міжнародні та інтернаціоналізовані конфлікти, підходи, способи та механізми забезпечення безпеки у міжнародному просторі та у зовнішній політиці держав.

РН5. Збирати, обробляти та аналізувати інформацію про стан міжнародних відносин, світової політики та зовнішньої політики держав.

РН6. Визначати, оцінювати та прогнозувати політичні, дипломатичні, безпекові, суспільні й інші ризики у сфері міжнародних відносин та глобального розвитку.

РН7. Оцінювати та аналізувати міжнародні та зовнішньополітичні проблеми та ситуації, пропонувати підходи до вирішення таких проблем.

РН8. Вільно спілкуватися державною та іноземними мовами усно і письмово, з професійних і наукових питань.

РН9. Готувати аналітичні довідки, звіти та інші документи про стан міжнародних відносин, зовнішньої політики, суспільних комунікацій та регіональних студій.

РН10. Розробляти та реалізовувати проекти прикладних досліджень міжнародних відносин, зовнішньої та світової політики.

PH11. Здійснювати професійний усний та письмовий переклад з/на іноземну мову, зокрема, з фахової тематики міжнародного співробітництва, зовнішньої та світової політики.

PH12. Формулювати задачі моделювання, створювати і досліджувати моделі об'єктів і процесів міжнародних відносин, зовнішньої політики, суспільних комунікацій та регіональних студій.

PH13. Брати участь у професійні дискусії у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики, суспільних комунікацій та регіональних студій, поважати опонентів і їхню точки зору, доносити до фахівців та широкого загалу інформацію, ідеї, проблеми, рішення та власний досвід з фахових проблем.

PH14. Оцінювати результати власної роботи і відповідати за особистий професійний розвиток.

Політика вивчення навчальної дисципліни “Аналіз і прогнозування зовнішньої політики” передбачає набуття здобувачами визначених компетентностей через : аудиторну (лекції, семінарські та практичне заняття) та позааудиторну роботу (самостійне опрацювання окремих тем, підготовку до семінарських і практичного заняття, виконання індивідуальних науково-дослідних завдань, використання можливостей системи дистанційного навчання).

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 29 Міжнародні відносини	1.2. Цикл професійної підготовки 1.2.1. Теоретична підготовка Нормативна навчальна дисципліна	
Модулів		<i>Рік підготовки :</i>	
Змістових модулів	Спеціальність (професійне спрямування) 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії	1-й	1-й
2		<i>Семестр</i>	
Загальна кількість годин – 90		2-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання : аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень : Магістр	<i>Лекції</i>	
		14 год.	
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		18 год	
		<i>Самостійна робота</i>	
		58 год	
		Вид контролю : іспит	

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема лекційного заняття	Тема семінарського заняття	Кількість годин		
		Лекцій	Семінарських занять	Самостійної роботи
Змістовий модуль 1. Аналіз зовнішньої політики				
Тема 1 Аналіз та прогнозування зовнішньої політики як сфера практичної діяльності та наукових досліджень		1		2
Тема 2. Зовнішня політика держави: поняття, принципи формування та реалізації	Тема 1-2. Зовнішньополітичний аналіз та прогнозування в структурі державного апарату зарубіжних країн	1	2	7
Тема 3. Прийняття рішень у зовнішній політиці: специфіка та моделі	Тема 3. Аналіз зовнішньополітичної діяльності суб'єктів міжнародних відносин	2	4	5
Тема 4. Концептуальні засади аналізу та прогнозування зовнішньої політики	Тема 4. Стратегічний аналіз : концептуальні та функціональні особливості	4	2	6
	Тема 5. Методи аналізу зовнішньої політики : поняття і загальна характеристика		2	5
Тема 5. Основні аналітичні документи у		2		4

сфері зовнішньої політики та методика їх складання				
Змістовий модуль 2. Прогнозування зовнішньої політики				
Тема 6. Прогнозування у сфері зовнішньої політики : сутність, основні категорії, види та інструменти	Тема 6 : Прогнозування : науковий інструментарій та механізми застосування	2	2	5
Тема 7. Використання моделювання в дослідженні зовнішньополітичних проблем	Тема 7. Використання моделювання в дослідженні зовнішньополітичних проблем	2	2	6
	Тема 8. Методика здійснення прогностичного проєкту		2	6
	Тема 9. Презентація аналітичних записок з теми наукового дослідження (магістерської роботи)		2	6
Всього		14	18	52

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

Тема 1 Аналіз та прогнозування зовнішньої політики як сфера практичної діяльності та наукових досліджень (2 год)

Аналіз і прогнозування як вид практичної діяльності у сфері зовнішньої політики.

Аналіз і прогнозування як методи наукового дослідження.

Аналіз і прогнозування зовнішньої політики як навчальна дисципліна: мета і завдання, зміст, структура та джерела вивчення.

Тема 2. Зовнішня політика держави: поняття, принципи формування та реалізації (2 год)

Поняття та завдання зовнішньої політики.

Структура та суб'єкти зовнішньополітичного процесу.

Місце зовнішньополітичної діяльності в забезпеченні функціонування держави.

Державні органи зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Федеративної Республіки Німеччини. Французької Республіки.

Законодавча основа організації зовнішньої політики зарубіжних країн.

Специфіка прийняття зовнішньополітичних рішень в Європейському Союзі.

Особливості прийняття рішень у сфері зовнішньої політики в Україні.

Тема 3. Прийняття рішень у зовнішній політиці: специфіка та моделі (2 год)

Державні та управлінські рішення : суть та класифікація. Поняття рішень у зовнішній політиці. Класифікація державно-управлінських рішень : нормативно-правові програмно-цільові, організацій-но-розпорядчі.

Сутність процесу і механізм прийняття зовнішньополітичних рішень, Рішення як об'єкт системного аналізу. Інформаційна модель процесу прийняття рішень.

Механізм прийняття нормативно-правових актів у сфері зовнішньої політики, етапи і процедури.

Тема 4. Концептуальні засади аналізу та прогнозування зовнішньої політики (2 год)

Поняття “аналіз” в зовнішньополітичній діяльності.

Мета, об’єкт і предмет зовнішньополітичного аналізу.

Джерела, завдання і принципи аналізу зовнішньої політики.

Сутність політичного аналізу і прогнозування в сучасних теоретичних та прикладних дослідженнях.

Особливості застосування методів політичного аналізу та прогнозування до зовнішньополітичних процесів сучасного українського суспільства. Методи політичного прогнозування: загальні методи, екстраполяція та інтерполяція, порівняльний аналіз, статистичні методи, контент-аналіз, мозковий штурм, метод експертної оцінки, методи опитування, метод Делфі, івент-аналіз, ситуаційний аналіз, SWOT-аналіз, сценарні методи.

Тема 5. Основні аналітичні документи в документів у сфері зовнішньої політики та методика їх складання (2 год)

Аналітичні документи у документів у сфері зовнішньої політики : поняття та класифікація.

Основні вимоги щодо написання аналітичних документів у сфері зовнішньої політики.

Методика складання аналітичного документа у сфері зовнішньої політики. Формулювання проблеми при складанні аналітичного документа. Визначення предмету дослідження та його попередній системний аналіз. Визначення цілей та завдань дослідження при складанні аналітичного документа. Висування робочих гіпотез / альтернатив. Робочий план матеріалу при складанні аналітичного документа.

Формати представлення інформації в аналітичному документі. Специфічні особливості стилю написання аналітичного документа.

Інформаційні довідки, тематичні огляди та діалоги як види аналітичних документів у сфері зовнішньої політики.

Розробка вірогідних сценаріїв та вироблення практичних рекомендацій для органів державної влади у сфері зовнішньої політики.

Тема 6. Прогнозування у сфері зовнішньої політики : сутність, основні категорії, види та інструменти (2 год)

Прогностична функція аналітики в дослідженні міжнародних відносин та зовнішньої політики держав. Сутність понять “прогноз” і “прогнозування зовнішньої політики”, їх сучасне трактування.

Основні категорії прогнозування у сфері міжнародних відносин.

Види наукового прогнозування. Типи наукових прогнозів. Класифікація прогнозів за проблемно-цільовим критерієм: пошукові, нормативні, аналітичні, прогнози-застереження, прогнози-розвідники. Класифікація прогнозів за часовими параметрами: оперативні, короткострокові, середньострокові, довгострокові, віддалені.

Науковий інструментарій політичного прогнозування у сфері міжнародних відносин. Основні принципи здійснення політичного прогнозування : альтернативності, системності, синергетичний, безперервності, верифікації. Синтетично-плюралістичний підхід.

Результати і критерії ефективності політичного прогнозування.

Тема 7. Використання моделювання в дослідженні зовнішньополітичних проблем (2 год)

Доцільність, завдання та особливості використання моделювання в дослідженні зовнішньополітичних проблем.

Поняття “модель” та її класифікації. Змістовні та формалізовані моделі. Лінійні і нелінійні моделі. Структурне моделювання. Когнітивне моделювання.

Основні принципи моделювання міжнародних відносин: принцип

о

б

,

є

к

Математичні та комп’ютерні моделі, загальні принципи їх побудови. Зовнішньополітичні моделі та сценарії. Методика їх побудови та використання.

Штучний інтелект у дослідженні зовнішньої політики.

н

о

в

і

д

п

о

в

і

д

н

о

с

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарські заняття № 1–2

Тема : ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ В СТРУКТУРІ ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

4 год

Мета : вивчення зовнішньополітичної сфери прийняття рішень, визначення базових методів та технологій, аналіз суб'єктів вироблення та прийняття рішень у зовнішній політиці, впливу на цей процес.

Основні поняття : аналітичний центр, державна політика, дослідницькі корпорації, зовнішня політика, суб'єкти зовнішньої політики, експертно-аналітичні структури, консенсус, міжнародні неурядові організації, національна безпека, національний інтерес, публічна політика.

Заняття перше

Питання для обговорення

1. Місце зовнішньополітичної діяльності в забезпеченні національних інтересів і національної безпеки держави. Завдання зовнішньої політики.

2. Специфіка прийняття зовнішньополітичних рішень в Європейському Союзі.

3. Законодавча основа організації зовнішньої політики зарубіжних країн.

4. Особливості формування та функціонування державних органів здійснення зовнішньої політики Французької Республіки, Федеративної Республіки Німеччини, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучених Штатів Америки та ін..

Заняття друге

Питання для обговорення

1. Особливості прийняття рішень у сфері зовнішньої політики в Україні.

2. Основні державні аналітичні центри в сфері зовнішньої політики. Їхні функції та друковані органи.

3. Університетські наукові аналітичні центри та приватні дослідницькі корпорації. Їхні функції та друковані органи.

4. Вплив неурядових дослідницьких центрів на прийняття зовнішньополітичних рішень.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати інформаційну довідку про діяльність одного із аналітичних центрів у системі зовнішньополітичної діяльності зарубіжних держав.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттям “національний інтерес”, “національна безпека”, “зовнішня політика”, “державна політика”, “публічна політика”.

2. Назвіть основні нормативно-правові акти, які визначають засади зовнішньополітичної діяльності держави.

3. Виокреміть основні етапи законодавчого процесу.

4. Охарактеризуйте види, функції та напрямки діяльності державних органів зовнішньої політики.

5. Які інструменти вироблення політики ви вважаєте найвпливовішими і чому?

6. Назвіть види аналітичних структур, що здійснюють розробку проєктів зовнішньополітичних рішень.

7. Як на вашу думку, чи відповідає процес вироблення зовнішньої політики в Україні традиціям зарубіжних держав? Якщо ні, то які з них залишаються без уваги?

8. Що ви знаєте про діяльність наукових аналітичних центрів, створених у закладах вищої освіти України?

9. Чи є ефективним вплив неурядових дослідницьких центрів на прийняття зовнішньополітичних рішень? Наведіть приклади.

Література для опрацювання

Підручники та навчальні посібники

Антонович М. Міжнародне право : навч. посіб. Рек. МОН. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 384 с.

Гошовська В. А., Мироненко П. В., Босак О. З. Аналіз державної політики та прийняття управлінських рішень : навч.-метод. посіб. Київ : НАДУ, 2010. 88 с.

Гуменюк Б. Основи дипломатичної та консульської служби : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Либідь, 2004. 248 с.

Мальський М. З., Мацях М. М. Теорія міжнародних відносин : підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 461 с.

Міжнародне право : навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 336 с.

Політична аналітика в державному управлінні : навч. посіб. / С. О. Телешун, Ю. Г. Кальниш, І. В. Рейтерович, О. Р. Титаренко. Київ : НАДУ, 2012. 228 с.

Сізіх Н. В. Теорія прийняття рішень в міжнародних відносинах : навч. посіб. до лекційного курсу. Київ : Кобза, 2003. 208 с.

Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації : курс лекцій / Фонд "Співдружність". Київ : Вид. Паливода А. В., 2001. 112 с.

Монографії та статті

Алієв М. М. "Фабрики думки" у формуванні зовнішньополітичної стратегії держави. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ*. Серія : Економіка, право, політологія, туризм : зб. наук. пр. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту "НАУ-друк", 2011. Вип. 1 (3). С. 11–17; URL: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/3124>

Аналітика, експертиза, прогнозування : Монографія / Макаренко Є. А., Рижков М. М., Ожеван М. А. та ін. Київ : Наша культура і наука, 2003. 614 с.

Білецький В. С. "Мозкові центри" в США. *Схід*. 2000. №. 6. С. 32–33.

Білецький В. С. Аналітичні центри в сучасному світі. *Науково-технічна інформація*. 2002. № 2. С. 60–63.

Божко С. О. Організаційні основи зовнішньої політики Швеції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. Вип. 93. Ч. 2. С. 51–57.

Войтович П. П. Процес прийняття рішень у зовнішній політиці держави. URL: http://www.rusnauka.com/27_NII_2008/Pravo/35364.doc.htm

Годлюк А. М. Аналітичні інститути (мозкові центри) у зовнішній політиці США. *Проблеми міжнародних відносин* : Зб. наук. пр. Київ: КиМУ, 2011. Вип. 2. С. 78–88; URL: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/p02/05%20godluk.pdf>

Дан В. Державна політика : вступ до аналізу. Пер. з англ. Г. Є. Краснокутського; наук. ред. М. О. Баймуратов. Одеса : АО БАХВА, 2005. 504 с.

Державна політика : аналіз та механізми впровадження / О. І. Кілієвіч, В. В. Тертичка. Київ : НАДУ, 2009. 88 с. URL: www.IPAS.org.ua

Дослідницькі неурядові організації Центральної Європи / Укл. І. Климпуш, О. Сторожук та ін. Київ : Агентство “Україна”, 1998. 302 с.

Кальниш Ю. Г. Суб’єкти політичної аналітики в державному управлінні. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2005-1/txts/Kalnish.htm>

Кальниш Ю. Г. Політична аналітика в державному управлінні: теоретико-методологічні засади : монографія. Київ : Вид-во НАДУ, 2006. 272 с.

Мельник Л. Паталонг М., Сидорчук О. Аналітичні центри в Україні та Німеччині : головні розбіжності та перспективи співпраці. Київ : Фонд “Дем. ініціативи” імені Ілька Кучеріва, 2016. 29 с. URL: https://dif.org.ua/uploads/pdf/854168914585d2fd4a3c0f5_81720744.pdf

Неурядові аналітичні центри в Україні : пропозиція і попит (аналітична доповідь Центру Разумкова). *Національна безпека і оборона*. 2003. № 10. С. 3–24.

Неурядові дослідницькі організації Центральної та Східної Європи : довідник. Інформація станом на 1 вересня 1998 року / уклад. : О. Сторожук [та ін.]. Київ : Україна, 1998. 290 с.

Носенко А. Інформаційні корпорації Федеративної Республіки Німеччина. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. Вип. 89. Ч. 2. С. 148–150.

Отрош М. І. Система органів зовнішніх зносин Святого Престолу: міжнародне право. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 278–284.

Парсонс В. Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики. Пер. з англ. *Public Policy. An introduction to the theory and practice of policy analysis* / Parsons W. : наук. вид. Київ : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. 550 с.

Ржевська Н. Ф. Американські аналітичні центри як суб’єкти прогнозування зовнішньої політики. *Проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 10–11. С. 316–332. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pmv_2015_10-11_25

Ржевська Н. Ф. Аналітичні центри на заході та в Україні : порівняльний аналіз. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/19146>

Ржевська Н. Ф. Роль “мозкових центрів” США у формуванні ідейних засад зовнішньої політики. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія : Економіка, право, політологія, туризм.* Вип.1–2. Київ : Вид-во “НАУ-друк”, 2012. С. 85–90.

Ржевська Н. Ф. Системність стратегічного прогнозування в американській моделі політичного аналізу. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія : економіка, право, політологія, туризм.* 2011. Вип. 1. С.74–78.

Ржевська Н. Ф. Стратегічне прогнозування як умова ефективності зовнішньої політики держави. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія.* 2015. № 2. С. 187–194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2015_2_25

Саймон Герберт А. Адміністративна поведінка : Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції : пер.з англ. Київ : Вид. АртЕк, 2001. 308с.

Степаненко М. Амбіції “мізковиків” і потреби суспільства. *Президентський вісник.* 2001. 26 травня.

Стоун Д. Парадокс політики : Мистецтво вироблення політичних рішень / Пер. з англ. О. Буценко. 2-е вид., переробл. і доп. Київ : ВД “Альтернативи”, 2001. 304 с.

Чернявська Л. Н. Роль міжнародних неурядових організацій у перебудові політичної системи світу в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. пр.* Київ : Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2005. Вип. 53 (Ч. 1). С. 95–104.

Міністерство закордонних справ України. Офіц. вебсайт. URL: <http://mfa.gov.ua/ua>

**Тема : АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

2 год

Мета : визначення кола суб'єктів міжнародних відносин, цілей їх діяльності, особливостей поведінки держави та діяльності міжнародних неурядових організацій.

Основні поняття : інтерес у політиці, міжнародні відносини, міжнародні неурядові організації, поведінка держави, суб'єкт міжнародних відносин, цілі політики

Питання для обговорення :

1. Суб'єкти міжнародних відносин. Інтереси та цілі суб'єкта, їх структура.
2. Стратегічні й поточні цілі. Методика виявлення інтересів і цілей.
3. Поведінка держави на міжнародній арені. Методи аналізу. Критерії оцінки. Способи врахування поведінки держави.
4. Міжнародні неурядові організації : види, засади діяльності та вплив на зовнішню політику держав.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти перелік міжнародних неурядових організацій та класифікувати їх за видом діяльності та ступенем впливу на зовнішню політику держав.

Література для опрацювання

Нормативно-правові акти

Конституція України : [Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року]. *Відомості Верховної Ради України* (далі – *ВВР*) 1996. № 30. Ст. 141; поточна ред. від 01.01.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угоду ратифіковано Верховною Радою України із заявою Законом України від 16.09.2014 р. № 1678–VII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page

Підручники та навчальні посібники

Боднар І. Р. Інформаційно-аналітична діяльність у міжнародних відносинах. Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2007. 280 с.

Геополітика : енциклопедія : навч. посіб. За ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Рек. МОН. Київ : Знання України, 2013. 919 с.

Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України : навч. посіб. Тернопіль : Навч. книга–Богдан, 2010. 344 с.

Митко А. М. Інформаційно-аналітична діяльність у міжнародних відносинах : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : ВМА “Терен”, 2012. 262 с.

Романов В., Рудік О., Брус Т. Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. Київ : Основи, 2001. 238 с.

Шпиґа П. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення зовнішньої політики : конспект лекцій. Київ : Київ. міжнар. ун-т, 2004. 108 с.

Монографії та статті

Бжезінський Збігнев. Велика шахівниця=The Grand Chessboard : Американська першість та її стратегічні імперативи. З англ. пер. О. Фешовець. Львів ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.

Веймер Д., Вайнінг Е. Аналіз політики : концепції і практика / пер. з англ. І. Дзюб, А. Олійник ; наук. ред. О. Кілієвич. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2000. 654 с.

Дан В. Державна політика : вступ до аналізу. Пер. з англ. Г. Є. Краснокутського ; наук. ред. М. О. Баймуратов. Одеса : АО БАХВА, 2005. 504 с.

Ільницька У. Особливості міжнародно-правової суб’єктності неурядових організацій. *Українська національна ідея : реалії та перспективи розвитку*, 2014. Вип. 24. С. 84–91. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38126/15-Pnytska.pdf?sequence=1>

Коваленко А. Політичний аналіз і прогнозування. Київ : Науковий світ, 2002. 201 с.

Корнієвський О. А. Громадські об’єднання у системі національної безпеки держави : монографія. Київ : Альтерпрес, 2010. 396 с.

Кньофель П., Ларю К., Варон Ф., Малишева Н. Аналіз та пілотаж публічної політики. Київ : Алерта, 2010. 420 с. URL: <http://policyanalysis.org/wp-content/uploads/2014/10/Policyanalysispilotazh.pdf>

Кулік В. О. Вплив міжнародних мережевих громадянських ініціатив на безпекову політику України. *Политика + Аналитическое сетевое издание Центра Исследования Проблем Гражданского общества*. URL: <http://www.politika.org.ua/?p=982>

Мерніков Г. Міжнародні неурядові організації як фактор впливу на ситуацію в Україні. URL: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/101.htm>

Новакова О. В. Роль міжнародних організацій як суб'єктів світової політики. URL: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum2011_3/11novssp.pdf

Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи : інституційний вимір. Львів : Тріада Плюс, 2004. 392 с.

Цивілізаційний вибір України : парадигма осмислення і стратегія дії : національна доповідь / ред. кол. : С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін.; Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ : НАН України, 2016. 284 с.

Семінарське заняття № 4

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ : КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

2 год

Мета : з'ясувати концептуальні засади стратегічного аналізу та особливості його здійснення при дослідженні зовнішньополітичної діяльності держав.

Основні поняття : політичний аналіз, стратегічне партнерство, стратегічні ризики, стратегічний аналіз, стратегічні цілі держави.

Питання для обговорення

1. Визначення стратегічних цілей зовнішньої політики держави. Аналіз геополітичних кодів держави.

2. Визначення союзників і конкурентів на даному етапі розвитку держави. Визначення сфер і регіонів співробітництва та сфер і регіонів конкуренції з окремими державами світу.

3. Стратегічне партнерство : поняття, критерії та перспективи розвитку.

4. Вибір ефективних засобів в реалізації стратегічних інтересів держави на міжнародній арені (воєнні, політичні, економічні, ідеологічні, культурні та ін.).

5. Оцінка стратегічних ризиків держави на міжнародній арені та можливих негативних наслідків.

Завдання для самостійної роботи

1. З'ясувати альтернативні варіанти визначення стратегічних цілей. Визначення сфер співробітництва. Вивчення засобів реалізації стратегічних цілей держави на міжнародній арені.

Література для опрацювання

Підручники та навчальні посібники

Романов В., Рудік О., Брус Т. Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. Київ : Основи, 2001. 238 с.

Сізіх Н. В. Теорія прийняття рішень в міжнародних відносинах : навч. посіб. до лекц. курсу. Київ : Кобза, 2003. 208 с.

Шпиґа П. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення зовнішньої політики : конспект лекцій. Київ : Київ. міжнар. ун-т, 2004. 108 с.

Монографії та статті

Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : Університет “Україна”, 2014. 417 с. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/nak_mon_partneriv/IAD.pdf

Веймер Д., Вайнінг Е. Аналіз політики : концепції і практика / пер. з англ. І. Дзюб, А. Олійник ; наук. ред. О. Кілієвич. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2000. 654 с.

Коваленко А. Політичний аналіз і прогнозування. Київ : Науковий світ, 2002. 201 с.

Лисицин У. Стратегічне партнерство – поняття сучасне. *Віче*. 1999. № 2. С. 29–43.

Остап'як В. І. Пріоритети стратегічного партнерства у сучасній системі міжнародних відносин : монографія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2018. 416 с.

Парсонс В. Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики. Пер. з англ. Public Policy. An introduction to the theory and practice of policy analysis : наук. вид. Київ : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. 550 с.

Пал Леслі. Аналіз державної політики / Пер. з англ. Київ : Основи, 1999. 422 с.

Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи : інституційний вимір. Львів : Тріада Плюс, 2004. 392 с.

Стратегічне партнерство в міжнародних відносинах : монографія / Брусиловська О. І., Бурдяк В. І., Зайцева М. В., Копійка В. В., Кучмій О.П. та ін. Київ : Вадекс, 2018. 541 с. Наукова серія “Трансатлантичні дослідження”.

Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації : курс лекцій / Фонд “Співдружність”. Київ : Вид. Паливода А. В., 2001. 112 с.

Семінарське заняття № 5

Тема : МЕТОДИ АНАЛІЗУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ : ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

2 год

Мета : з’ясувати сутність методів політичного аналізу та особливості їх використання у дослідженні зовнішньої політики.

Основні поняття : аналіз політики, аналітичний метод, зовнішньополітична діяльність, зовнішня політика, когнітивне картування, контент-аналіз, кореляційний аналіз, метод, методика аналізу політики, регресивний аналіз, факторний аналіз.

Питання для обговорення

1. Поняття методу аналізу політики. Класифікація аналітичних методів.
2. Базові методики аналізу політики.
3. Прикладні аналітичні методики.
4. Методика застосування математико-статистичних методів : контент-аналізу, кореляційного, регресивного, факторного аналізу та інших для наукової критики і використання джерел вивчення зовнішньої політики.

Рекомендована література

Підручники та навчальні посібники

Горбатенко В. П. Політичне прогнозування : теорія, методологія, практика / Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Київ : Генеза, 2006. 395 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-25.html>

Рибкало В. А., Валецький О. Л., Кальниш Ю. Г. Політична аналітика та прогнозування : навч. посіб. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 60 с.

Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації : курс лекцій / Фонд "Співдружність". Київ : Вид. Паливода А.В., 2001. 112 с.

Шпиґа П. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення зовнішньої політики : конспект лекцій. Київ : Київ. міжнар. ун-т, 2004. 108 с.

Монографії та статті

Бакуменко В. Аналітичне забезпечення формування державно-управлінських рішень. *Вісник Української академії державного управління*. 2000. № 4. С. 350–358.

Бебик В. М. Базові засади політології : історія, теорія, методологія, практика : монографія. Київ : МАУП, 2000. 384 с.

Бережной О. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 9 (39). С. 25–29.

Валецький О. Л., Рибкало В. А. Теорія і практика політичного аналізу. Київ : Міленіум, 2003. 227 с.

Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : Університет "Україна", 2014. 417 с. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/nak_mon_partneriv/IAD.pdf

Ващенко К. Основні форми і принципи дослідження політичного аналізу й прогнозу. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2007. № 1. С. 165–172; URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua:8080/dSPACE/bitstream/handle/123456789/8779/16-ashenko.pdf?sequence=1>

Веймер Д., Вайнінг Е. Аналіз політики : концепції і практика [пер. з англ. І. Дзюб, А. Олійник ; наук. ред. О. Кілієвич]. Київ : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2000. 654 с.

Вінникова Н. А. Теоретико-методологічні особливості дослідження зовнішньої політики держави в глобалізаційному контексті. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер. "Питання політології"*. 2008. № 796. Вип. 11. С. 57–63.

Гогвуд Б., Ган Л. Аналіз політики для реального світу. Пер. з англ. А. Олійник ; Наук. ред. перекладу д.н. з держ. упр. В. Тертичка. Київ : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. 396 с.

Горбатенко В., Петренко І. Метод “Делфі” та специфіка його застосування у прогностичних розробках : [методологія політологічних досліджень]. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2008. № 6. С. 174-182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2008_6_19

Коваленко А. Політичний аналіз і прогнозування. Київ : Науковий світ, 2002. 201 с.

Кньопфель П., Ларю К., Варон Ф., Малишева Н. Аналіз та пілотаж публічної політики. Київ : Алерта, 2010. 420 с. URL : <http://policyanalysis.org/wp-content/uploads/2014/10/Policyanalysispilotazh.pdf>

Пал Леслі. Аналіз державної політики / Пер. з англ. Київ : Основи, 1999. 422 с.

Кобильник В. В. Порівняльний метод як основа політологічного дослідження. *Політологічні студії* : Зб. наук. пр. 2011. Вип. 2. С. 54–65.

Парсонс В. Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики. Пер. з англ. *Public Policy. An introduction to the theory and practice of policy analysis* / Parsons W. : наук. вид. Київ : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. 550 с.

Приходько В. А. Типологія політичного аналізу. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Філософія. Політологія*. Вип. 54–55. 2007. С. 128–129.

Рубанов В. Політичний аналіз і аналіз політики : загальне й особливе. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2009. № 6. С. 36–47.

Сізіх Н. В. Теорія прийняття рішень в міжнародних відносинах : навч. посіб. до лекційного курсу. Київ : Кобза, 2003. 208 с.

Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування. Зб. матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ : Наці. ін-т стратегічних досліджень, 2006. 34 с.

Тертичка В. В. Державна політика : аналіз та здійснення в Україні. Київ : Вид-во “Основа”, 2002. 750 с. URL: www.IPAS.org.ua

Тема : ПРОГНОЗУВАННЯ : НАУКОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАСТОСУВАННЯ

2 год

Мета : вивчення засад здійснення прогнозування зовнішньої політики та його наукового інструментарію.

Основні поняття : політичне прогнозування, політичний прогноз, прогностика, футурологія.

Питання для обговорення

1. Прогностична функція аналітики в дослідженні міжнародних відносин та зовнішньої політики держав.
2. Типи наукових прогнозів у сфері зовнішньої політики та міжнародних відносин.
3. Науковий інструментарій політичного прогнозування. Основні категорії та поняття.
4. Футурологія як науковий напрям прогнозування зовнішньої політики.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте головні відмінності між внутрішньополітичним і зовнішньополітичним прогнозуванням.
2. Назвіть найпоширеніші типології політичних прогнозів та порівняйте між собою типи пошукового й нормативного прогнозів.
3. У чому полягає значення синергетики як універсального принципу забезпечення достовірності прогнозу?

Література для опрацювання

Підручники та навчальні посібники

Геополітика : енциклопедія : навч. посіб. За ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Рек. МОН. Київ : Знання України, 2013. 919 с.

Горбатенко В. П. Політичне прогнозування : теорія, методологія, практика / Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Генеза, 2006. 395 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-25.html>

Політична наука. Методи досліджень : підручник. Рек. МОН. / За ред. О. А. Габрієляна. Київ : ВЦ “Академія”, 2012. 320 с. Серія “Альма-матер.

Рєбкало В. А., Валєвський О. Л., Кальніш Ю. Г. Політична аналітика та прогнозування : навч. посіб. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 60 с.

Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації : курс лекцій / Фонд “Співдружність”. Київ : Вид. Паливода А. В., 2001. 112 с.

Монографії та статті

Андрусів В.В. Прогноз в політиці: розуміння, предмет, методологія здійснення. *Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування*. Зб. матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2006. 34 с.

Бжезінський Збігнев. Велика шахівниця=The Grand Chessboard : Американська першість та її стратегічні імперативи. З англ. пер. О. Фешовець. Львів ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.

Гальчинський А. С. Україна на перехресті геополітичних інтересів. Київ : Знання України. 2002.178 с.

Горбатенко В. “Аналіз майбутнього та його роль в управлінні соціально-політичними процесами. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2004. № 1. С. 30–40. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11743>

Горбатенко В. Аналітично-прогностичні знання та їх роль у суспільно-політичному розвитку. *Суспільно-політичні процеси. Науково-популярне видання гром. орг. “Академія політичних наук”*. Київ, 2017. Вип. 2–3(6-7). С. 13-39.

Горбатенко В., Петренко І. Метод “Делфі” та специфіка його застосування у прогнозних розробках : [методологія політологічних досліджень]. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2008. № 6. С. 174-182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/РоМе_2008_6_19

Дерев’янку С. Наукове прогнозування політичних процесів. *Державна політика в гуманітарній сфері*: Матеріали круглого столу. Івано-Франківськ: вид-во “Плаї”, 2001. С. 26–31.

Дерега В. В. Сутність та особливості політичного прогнозування. *Наукові праці. Політичні науки: науково-методичний журнал*. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могилы, 2008. Т. 79. № 66. С. 14–17.

Крупко С. М. Теоретичні засади політичного прогнозування в контексті забезпечення державного управління. *Наукові праці МАУП*. 2010. Вип. 3(26). С. 129–137. URL: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nprmap/2010_3/pdf_files/129-137.pdf

Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування. Зб. матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2006. 34 с.

Семінарське заняття № 7

Тема : ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛЮВАННЯ В ДОСЛІДЖЕННІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРОБЛЕМ

2 год.

Мета : засвоєння основ моделювання політичних процесів та доцільності їх використання для аналізу та прогнозування зовнішньої політики.

Основні поняття : аналіз політики, комп'ютерні моделі, математико-статистичні методи, математичні моделі, моделювання у політиці, політичне прогнозування.

Питання для обговорення

1. Математичні та комп'ютерні моделі в аналізі та прогнозуванні зовнішньої політики : необхідність, мета та завдання використання.
2. Загальні принципи побудови математичних моделей систем. Види математичних моделей складних систем.
3. Зовнішньополітичні моделі та сценарії. Методика їх побудови та використання.
4. Штучний інтелект у дослідженні зовнішньої політики.

Література для опрацювання

Підручники та навчальні посібники

Вовк Р. В. Моделювання міжнародних відносин : навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 246 с.

Монографії та статті

Аналітика, експертиза, прогнозування : монографія / Макаренко Є. А., Рижков М. М., Ожеван М. А. та ін. Київ : Наша культура і наука, 2003. 614 с.

Андрущенко Т. В. Параметри “нового світу” : критико-аналітичний аналіз світових футурологічних прогнозів. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2011. Вип. 44 (2). С. 602–609.

Андрущенко Т. В. С. Хантингтон: зіткнення цивілізацій як політичний прогноз. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2009. Вип. 23. С. 365–373.

Бойко-Бойчук Л. Метод матриць : застосування у політичних дослідженнях. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2008. № 1. С. 165–176.

Гондюл В. П. Моделі відображення станів держави при аналізі міжнародних відносин. *Науковий вісник дипломатичної Академії України*. Вип. 7. Київ, 2002. С. 37–46.

Калакура Я. С., Рафальський О. О., Юрій М. Ф. Українська культура : цивілізаційний вимір. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 496 с.

Коваленко А. Політичний аналіз і прогнозування. Київ : Науковий світ, 2002. 201 с.

Неліпа Д. Застосування технологій кореляційного та регресійного аналізу при здійсненні системного аналізу в політології. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2011. № 6. С. 43–52

Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору : монографія / За ред. к. іст. н., доц. А. Г. Бульвінського, ДУ “Ін-т всесвітньої історії НАН України”. Київ : ДУ “Ін-т всесвітньої історії НАН України”, 2017. 288 с.

Семінарське заняття № 8

МЕТОДИКА ЗДІЙСНЕННЯ ПРОГНОЗНОГО ПРОЄКТУ

2 год

Мета : засвоїти завдання та конкретні методи створення прогнозних проєктів у сфері зовнішньої політики.

Основні поняття : аналітичний прогноз, міжнародні відносини, політичне прогнозування, прогнозний проєкт.

Питання для обговорення

1. Форми та види аналітичних прогнозів.

2. Основні вимоги щодо формування прогнозів у міжнародних відносинах. Основні етапи здійснення прогнозів.

3. Методика формування інформаційної бази прогнозного дослідження. Метод колективної генерації ідей (“мозкової атаки”). Метод моделювання, типи моделей. Метод колективної експертної оцінки, основні етапи. Метод “Делфі”: його особливості. Метод побудови сценаріїв. Методи екстраполяції та інтерполяції.

4. Специфіка формулювання висновків в аналітичних прогнозах.

5. Результати та критерії ефективності політичного прогнозування.

Література для опрацювання

Підручники та навчальні посібники

Геополітика : енциклопедія : навч. посіб. За ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Рек. МОН. Київ : Знання України, 2013. 919 с.

Рибкало В. А., Валевський О. Л., Кальниш Ю. Г. Політична аналітика та прогнозування : навч. посіб. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 60 с.

Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації : курс лекцій / Фонд “Співдружність”. Київ : Вид. Паливода А.В., 2001. 112 с.

Монографії та статті

Бжезінський Збігнев. Велика шахівниця=The Grand Chessboard : Американська першість та її стратегічні імперативи. З англ. пер. О. Фешовець. Львів ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.

Горбатенко В. “Аналіз майбутнього” та його роль в управлінні соціально-політичними процесами. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2004. № 1. С. 30–40.

Горбатенко В. Аналітично-прогностичні знання та їх роль у суспільно-політичному розвитку. *Суспільно-політичні процеси. Науково-популярне видання громадської організації “Академія політичних наук”*. Київ, 2017. Вип. 2–3(6-7). С. 13-39.

Горбатенко В., Петренко І. Метод “Делфі” та специфіка його застосування у прогнозних розробках : [методологія політологічних досліджень]. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2008. № 6. С. 174-182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2008_6_19

Горбатенко В. П. Поетапний цикл здійснення прогнозів. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2006. № 2 (17). С. 37–44.

Горбатенко В. П. Політичне прогнозування : теорія, методологія, практика / Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Генеза, 2006. 395 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-25.html>

Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування. Зб. матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2006. 34 с.

Практичне заняття № 9

Тема : ОСНОВНІ АНАЛІТИЧНІ ДОКУМЕНТИ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА МЕТОДИКА ЇХ СКЛАДАННЯ

2 год.

Мета : засвоєння методики створення та презентації аналітичного документу у сфері зовнішньої політики.

Основні поняття : альтернативи у політиці, аналітична записка, аналітичний документ, діалог, інформаційна довідка, звіт, проблема для аналізу, робоча гіпотеза, тематичний огляд.

Питання для обговорення

Апробація аналітичного документу з актуальних проблем зовнішньої політики України :

Завдання : скласти аналітичну записку по одній із актуальних проблем зовнішньої політики України (номер проблеми відповідає номеру, за яким студент записаний в журналі академічної групи) :

Заняття проводиться у формі заслуховування, відповідей на запитання та обговорення **індивідуальних науково-дослідних завдань**, які виконується самостійно кожним студентом за запропонованою темою та схемою і подається у письмовому вигляді.

Рекомендації щодо змісту і структури аналітичної записки

Аналітична записка спрямована на вирішення конкретної суспільної проблеми, ґрунтується на процесі аналізу політики і містить усі його етапи. **Проблема, придатна для аналізу державної політики** –

це ситуація, що викликає занепокоєння в суспільстві і потребує реагування державної влади.

Для аналізу може обиратися одна проблема, що є предметом дослідження у магістерській роботі.

Обсяг аналітичної записки – **750-1000 слів**. Текст має бути структурованим згідно з рекомендованим планом.

Орієнтовна структура аналітичної записки

Визначення проблеми для аналізу :

- симптоми проблемної ситуації;
- окреслення проблеми (неспроможності ринку і влади);
- масштаб проблеми (територія, час, сфера, соціальні групи, відсоток населення);
- новизна (нова, передбачена чи повторна);
- коротка історія питання (як вирішувалося раніше і сучасний стан справ);
- замовник аналізу.

Консультації :

- погляди і ставлення зацікавлених груп, лідерів, ЗМІ до проблеми (кого стосуються можливі варіанти її вирішення);
- організація : установи, що підтримують/заперечують рішення.

Моделювання проблеми :

- вибір цілей вирішення проблеми (самостійні й інструментальні);
- визначення змінних політики (показники, інструменти, що використовуються з різною інтенсивністю);
- визначення обмежень (ресурси, необхідні для реалізації альтернатив політики).

Формулювання альтернатив :

- загальна кількість близько 4 (серед них чинна політика, тобто “нічого не змінювати - бездія”).
- оцінка (вигід-витрат) кожної альтернативи;
- порівняльний аналіз альтернатив;
- прогноз можливих результатів і наслідків (впливів) її реалізації (короткострокових і довгострокових);

Рекомендації (порада замовнику) щодо альтернативи :

- що робити?; чому це робити?; як робити?

Впровадження :

- організація чи структура, що впроваджуватиме альтернативу;
- спосіб надання послуг;
- інструменти, що використовуються для впровадження.

Література для опрацювання

Підручники та навчальні посібники, довідкові видання

Кілієвич О. І., Рябцев Г. Л., Тертичка В. В. Практикум з підготовки аналітичних документів : навч. посіб. Київ : К. І. С., 2016. 95 с.

Політична аналітика в державному управлінні : навч. посіб. / С. О. Телешун, Ю. Г. Кальниш, І. В. Рейтерович, О. Р. Титаренко. Київ : НАДУ, 2012. 228 с.

Рейтерович І. В., Ситник С. В. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень : навч.-метод. матеріали; уклад. В. М. Гаврилюк. Київ : НАДУ, 2013. 56 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/41d705cd-36a5-4697-a7e2-1d5220f28695.pdf

Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації : курс лекцій / Фонд "Співдружність". Київ : Вид. Паливода А.В., 2001. 112 с.

Монографії та статті

Браун П. Посібник з аналізу державної політики : Пер. з англ. Київ : Основи, 2000. С. 243 с. URL: https://www.ipas.org.ua/images/doc/Library/Books/braun_2000_posibnyk_z_analizu_derzhavnoi_polityky.pdf

Вайс К. Г. Оцінювання : методи дослідження програм та політики / Пер. з англ. Р. Ткачука та М. Корчинської; Наук. ред. пер. О. Кілієвич. Київ : Основи, 2000. 671 с.

Валевський О. Л. Держава і реформи : аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства : монографія / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : Вид-во НАДУ, 2007; URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/povni_text/valevsk.rar

Веймер Д., Вайнінг Е. Аналіз політики : концепції і практика [пер. з англ. І. Дзюб, А. Олійник ; наук. ред. О. Кілієвич]. Київ : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2000. 654 с.

Кравчук І. В. Оцінювання державної політики в Україні : монографія / НАДУ. Київ : "К.І.С.", 2013. 272 с.

Пал Леслі. Аналіз державної політики / Пер. з англ. Київ : Основи, 1999. 422 с.

Рекомендації щодо методології аналізу політики . *Перспективні дослідження*. 1999. № 9. С. 36-64.

Розробка державної політики : Аналіт. записки / Уклад. О. І. Кілієвич. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 240 с.

Сізіх Н. В. Теорія прийняття рішень в міжнародних відносинах : навч. посіб. до лекційного курсу. Київ : Кобза, 2003. 208 с.

Стоун Д. Парадокс політики : Мистецтво вироблення політичних рішень / Пер. з англ. О. Буценко. 2-е вид., переробл. і доп. Київ : ВД "Альтернативи", 2001. 304 с.

Тертичка В. В. Державна політика : аналіз та здійснення в Україні. Київ : Вид-во "Основа", 2002. 750 с. URL: www.IPAS.org.ua

Янг Е., Куїнн Л. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : Практ. посіб. для радників з держ. політики у Центральній і Східній Європі / Пер. з англ. С. Соколик. Наук. ред. пер. О. Кілієвич. Київ : "К.І.С.", 2003. 130 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студентів має на меті формування пізнавальної активності студентів, засвоєння ними основних умінь та навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення вже набутих знань, підвищення рівня організованості студентів тощо.

У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти вміннями та навичками : організації самостійної навчальної діяльності; самостійної роботи у Науковій бібліотеці з каталогами та картотеками; праці з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково популярною літературою; конспектування джерел; роботи з енциклопедичними, словниковими та довідковими виданнями; опрацювання статистичної інформації та даних соціологічних досліджень; виконання індивідуальних науково-дослідних завдань (презентацій, рефератів) та ін.

Кожен студент повинен уміти раціонально організувати свою самостійну навчальну діяльність. Важливим є вміння скласти план своєї роботи, чітко визначити її послідовність. Необхідно, щоб план був реальним і його виконання результативним.

Для успішної самостійної роботи значну частину часу студент виділяє для роботи в Науковій бібліотеці. Треба розуміти сутність складання алфавітного й тематичного каталогів, вміти швидко знаходити в них необхідну літературу, знати особливості бібліографічного шифрування. Для плідної роботи з писемними джерелами студентові корисно скласти свою власну бібліографію, заповнюючи бібліографічні картки на необхідні для нього книги, брошури або статті. Для роботи у бібліотеках студенту треба знати їх структуру, спеціалізацію окремих підрозділів, вміти користуватися різноманітними каталогами, правильно заповнювати бланки вимоги на літературу тощо. За умов дистанційного навчання слід використовувати електронні ресурси Наукової бібліотеки : електронний каталог, віртуальну довідку; електронні фонди наукових та навчально-методичних видань, електронні хрестоматії; репозитарій та ін.

Відібрана для самостійного опрацювання література може бути різною як за обсягом наукових даних, так і за характером їхнього викладу. Потрібно відібрати необхідний для опрацювання матеріал (розділи, підрозділи тощо), а також розсортувати його за важливістю (що для детального вивчення, а що для ознайомчого читання. Процес читання має відбуватися повільно, вдумливо, до незрозумілих питань слід обов'язково повертатися, наводити додаткові довідки, щоб зрозуміти сутність думки автора. Знання незнайомих термінів слід одразу

ж з'ясовувати за тлумачними словниками, енциклопедіями або спеціалізованими довідниками. У процесі роботи з літературою корисно робити виписки найважливіших думок, формулювань, окремих висловів на аркушах паперу із зазначенням автора, джерела, сторінок і абзаців. Для кращого засвоєння матеріалу, розвитку творчого мислення основний зміст прочитаного доцільно формулювати у вигляді тез.

Конспект є стислим викладом основної сутності опрацьованого матеріалу, має бути стислим, змістовним і записаним своїми словами та формулюваннями. Класичні визначення, оригінальні думки, вислови слід записувати до конспекту повністю з посиланням на автора, джерело і сторінку. У процесі конспектування важливо витримувати логічний зв'язок між окремими складовими тексту. У тексті конспекту корисно підкреслювати найважливіші теоретичні положення, визначення, висновки і робити помітки на полях. Систематичне конспектування опрацьованого матеріалу дисциплінує розум, відпрацьовує вміння формулювати свої думки в короткій змістовній формі, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Для цілісного уявлення про навчальну дисципліну студентові необхідно користуватися довідковою літературою : енциклопедіями, енциклопедичними словниками, довідниками тощо.

Майбутній фахівець повинен достатньо вправно користуватися персональним комп'ютером. Робота з матеріалами Інтернету надає можливість отримувати найновішу інформацію з різних сфер.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Робочою навчальною програмою передбачено виконання двох індивідуальних науково-дослідних завдань.

Індивідуальне науково-дослідне завдання № 1 передбачає виявлення знань із основних проблем навчальної дисципліни на одну із запропонованих кожному студенту тем здійснюється згідно **наступних вимог**.

Індивідуальне завдання виконується кожним студентом групи у вигляді графічної презентації.

Основна **мета** презентації – це забезпечення стислого та наочного подання основних результатів виконаної роботи.

Вихідні дані та перелік рекомендованої літератури містяться у файлі «Плани семінарських занять 2023», який розміщено у вигляді ресурсу на сайті дистанційного навчання.

Основні етапи створення презентації:

1. Запустіть PowerPoint і у вікні, що з'явиться, виберіть один із трьох варіантів створення презентації.
2. Виберіть стиль оформлення презентації.
3. Наповніть кожний слайд необхідною інформацією.
4. Налаштуйте анімаційні ефекти кожного візуального об'єкта й процедури зміни слайдів.
5. Збережіть створену презентацію.

Презентації виконуються за такою **орієнтовною схемою**:

- титульний слайд (предмет, тема, автор – ім'я та прізвище студента);
- план (не більше трьох пунктів);
- виклад основного матеріалу;
- висновки;
- список використаних джерел.

Кількість окремих слайдів презентації залежить від особливостей теми. Рекомендований обсяг – 15+ слайдів.

Презентація повинна бути витримана в єдиному стилі. Допускається використання анімації при перемиканні слайдів. У презентацію можуть включатися відеоматеріали.

Презентацію рекомендується виконувати за допомогою програмного забезпечення MS POWERPOINT 97 (або 2000).

Виконані індивідуальні завдання надіслати викладачу на електронну пошту.

Презентація проводиться у формі заслуховування, відповідей на запитання та обговорення.

Після оцінювання всі графічні презентації будуть надіслані кожному студенту групи та виставлені на сторінці навчальної дисципліни на вебсайті дистанційного навчання Університету.

Перелік рекомендованих тем

Державні органи зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки : особливості формування та функціонування.

Державні органи зовнішньої політики Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії: особливості формування та функціонування.

Державні органи зовнішньої політики Французької Республіки : особливості формування та функціонування.

Державні органи зовнішньої політики Федеративної Республіки Німеччини.

Специфіка прийняття зовнішньополітичних рішень в Європейському Союзі.

Особливості прийняття рішень у сфері зовнішньої політики в Україні.

Вплив неурядових дослідницьких центрів на прийняття зовнішньополітичних рішень.

Університетські наукові аналітичні центри у сфері дослідження зовнішньої політики.

Міжнародні неурядові організації : види, засади діяльності та вплив на зовнішню політику держав.

Футурологія як науковий напрям прогнозування зовнішньої політики.

Стратегічне партнерство : поняття, критерії та перспективи розвитку.

Методика застосування математико-статистичних методів : кореляційного, регресивного, факторного аналізу для вивчення проблем зовнішньої політики.

Класифікація аналітичних методів дослідження зовнішньої політики.

Матричний метод і теорія ігор в дослідженні зовнішньополітичних проблем.

Оцінка стратегічних ризиків держави на міжнародній арені та можливих негативних наслідків.

Метод контент-аналізу в дослідженні зовнішньополітичних проблем.

Івент-аналіз як метод дослідження міжнародних ситуацій і процесів.

Методика експертних оцінок в дослідженні зовнішньополітичних проблем.

Математичні моделі аналізу зовнішньої політики.

Зовнішньополітичні моделі та сценарії.

Типи наукових прогнозів у сфері зовнішньої політики та міжнародних відносин.

Основні категорії та поняття політичного прогнозування.

Результати та критерії ефективності політичного прогнозування.

Аналіз геополітичних кодів держави.

Прогнозний проєкт: поняття та методика створення.

Науковий інструментарій політичного прогнозування.

Моделювання зовнішньополітичних проблем.

Індивідуальне науково-дослідне завдання “АПРОБАЦІЯ МЕТОДИКИ НАПИСАННЯ АНАЛІТИЧНОЇ ЗАПИСКИ”

Завдання : скласти та презентувати на практичному занятті аналітичну записку по одній із актуальних проблем зовнішньої / міжнародної політики.

Тема аналітичної записки формується викладачем відповідно до затвердженої теми магістерської роботи у контексті проблем навчальної дисципліни для кожного студента індивідуально. Тема може бути скорегована (попередньо узгоджена з викладачем).

Аналітична записка формується згідно вимог, визначених у практичному занятті № 9.

Виконані індивідуальні завдання надіслати викладачу на електронну пошту.

Презентація проводиться у формі заслуховування, відповідей на запитання та обговорення.

Після оцінювання всі графічні презентації будуть надіслані кожному студенту групи та виставлені на сторінці навчальної дисципліни на вебсайті дистанційного навчання Університету.

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Поточний контроль – це оцінювання знань студента під час семінарських та практичних занять, якості виконання домашніх завдань, самостійної роботи та активності студентів на занятті.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю : виступ з основного питання, усна наукова доповідь, доповнення, запитання до виступаючого, рецензія на виступ, участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття, аналіз джерельної і монографічної літератури, письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи тощо), реферат, есе (письмові роботи, оформлені відповідно до вимог).

На семінарських заняттях оцінці підлягають : рівень знань, продемонстрований у виступах, активність при обговоренні питань, відповіді на питання експрес-контролю тощо. Критеріями оцінки при усних відповідях можуть бути : повнота розкриття питання; логіка викладення; впевненість та переконливість, культура мови; використання основної та додаткової літератури (монографій, навчальних посібників, журналів, інших періодичних видань тощо); аналітичність міркування, вміння робити порівняння, висновки, формулювати запитання.

Оцінювання роботи студентів у процесі практичних (семінарських) занять має на меті перевірку рівня підготовленості студента щодо : розуміння теоретико-методологічних проблем, що розглядаються; засвоєння методичного матеріалу дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою; уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді виробничих ситуацій, вирішенні завдань; логіки, стилю викладання матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації і робити висновки.

Поточний контроль рівня засвоєння навчального матеріалу дисципліни оцінюється за п'ятибальною шкалою (в діапазоні від 0 до 5 балів) і сукупно можна набрати максимум 25 балів. Бали за аудиторну роботу не відпрацьовуються у разі пропусків без поважної причини. Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме за відповідний поточний контроль 0 балів. Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи академічної групи. Позитивна оцінка поточної успішності студента за відсутності

пропущених і невідпрацьованих семінарських занять, позитивні оцінки за модульні роботи є підставою допуску до підсумкової форми контролю – іспиту.

Поточний контроль з навчальної дисципліни “Аналіз і прогнозування зовнішньої політики” відбувається шляхом перевірки засвоєння студентами знань та умінь у ході семінарських занять, написання контрольної роботи, підготовки та захисту індивідуального наукового-дослідного завдання, контролю самостійного опрацьованої додаткової літератури.

Перевірка засвоєння студентами знань та умінь в ході семінарських занять здійснюється шляхом оцінювання усних відповідей (в тому числі у формі презентацій), коротких письмових / тестових робіт. За опрацювання тем, визначених для семінарських занять студент може отримати максимально 25 балів. Відповідна форма активності студентів оцінюється за п’яти бальною системою.

Контроль засвоєння знань та навичок, що базуються на лекційному матеріалі, здійснюється шляхом підготовки студентами індивідуального науково-дослідного завдання у формі графічної презентації. Навики роботи із науковою літературою, вміння аналізувати знайдені матеріали, робити висновки та узагальнення студенти реалізують шляхом написання індивідуальних робіт. Індивідуальна робота оцінюється максимально у 10 балів.

Студентам також пропонується самостійне опрацювання наукових джерел, які є знаковими для відповідної дисципліни. Контроль засвоєння відповідних знань здійснюється у тестовій формі та максимально оцінюється у 5 балів.

Семестровий контроль у формі екзамену передбачає, що підсумкова оцінка з навчальної дисципліни визначається як сума оцінок за поточний контроль знань та за написання екзаменаційної роботи / тестування..

Критерії поточного оцінювання:

Відповідно до Положення про порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти ДВНЗ «Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника» (введено в дію наказом ректора № 799 від 26.11.2019 р.; із внесеними змінами наказом № 212 від 06.04.2021 р.) та Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника» (Нова редакція) (введено в дію наказом ректора № 361 від 31.07.2020 р.) знання оцінюються як з теоретичної, так і з практичної підготовки відповідно до національної шкали за такими критеріями:

- «відмінно» – здобувач освіти міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

- «добре» – здобувач освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє

основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;

- «задовільно» – здобувач освіти в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

- «незадовільно» – здобувач освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

При оцінюванні **ІНДЗ** у формі доповіді/презентації/есе враховується повнота розкриття теми у межах визначеного обсягу (доповідь – 8–10 сторінок, презентація – 10–15 слайдів, есе – 5–6 сторінок), належна структурованість роботи, наявність змісту, самостійність викладу, обґрунтованість висновків, правильність оформлення посилань на використані джерела, охайність та грамотність оформлення, виконання ІНДЗ у визначений термін. Виконання індивідуального науково–дослідного

завдання – створення та презентація з обраної теми – 10 балів (з них 10 балів – за текст, 5 балів додатково – за презентацію).

Шкала оцінювання : національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Загальна система оцінювання навчальної дисципліни

Накопичування балів під час вивчення дисципліни	
Види навчальної роботи	Максимальна кількість балів
Семінарські заняття	25
Бали за виконання індивідуального науково-дослідного завдання (графічна презентація)	15
Бали за аналітичну записку	10
Додаткові бали за тестування з окремих тем	5
Максимальна кількість балів	50

Умови допуску до підсумкового контролю. Здобувач допускається до підсумкового контролю (за навчальним планом – екзамен) за

умови повного виконання всіх видів роботи, передбачених програмою навчальної дисципліни.

Підсумковий контроль – іспит проводиться згідно графіку навчального процесу в останній місяць семестру у формі відповідей на питання індивідуальних екзаменаційних білетів (офлайн-навчання) чи тестування в системі дистанційного навчання Університету (онлайн-навчання).

Максимальний результат за складання іспиту – 50 балів.

Політика курсу

Політика щодо дедлайнів та перескладання : роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний). Політика щодо академічної доброчесності : усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 25%. Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних пристроїв).

Політика щодо відвідування : відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання, за яке нараховуються бали. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в онлайн-формі за погодженням із керівником курсу.

Курс передбачає роботу в колективі. Середовище в аудиторії є дружнім, творчим, відкритим до конструктивної критики. Усі завдання, передбачені програмою, мають бути виконані у встановлений термін. Презентації та доповіді мають бути авторськими та оригінальними. Під час роботи над завданнями не допустимо порушення академічної доброчесності.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Аналіз та прогнозування зовнішньої політики : зміст, структура та джерела вивчення курсу

Сутність поняття “аналіз зовнішньої політики” і його сучасне трактування.

Поняття “аналіз” в зовнішньополітичній діяльності.

Мета, об'єкт і предмет зовнішньополітичного аналізу.

Джерела, завдання і принципи аналізу зовнішньої політики.

Місце зовнішньополітичної діяльності в забезпеченні функціонування держави.

Поняття та завдання зовнішньої політики.

Структура та суб'єкти зовнішньополітичного процесу.

Теоретико-методологічні засади дослідження аналізу і прогнозування зовнішньої політики.

Сутність політичного аналізу і прогнозування в сучасних теоретичних та прикладних дослідженнях.

Місце та роль політичного аналізу і прогнозування в системі методів політичної науки.

Особливості застосування методів політичного аналізу та прогнозування до зовнішньополітичних процесів сучасного українського суспільства.

Державні органи зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Федеративної Республіки Німеччини. Французької Республіки.

Законодавча основа організації зовнішньої політики зарубіжних країн.

Основні державні аналітичні центри в сфері зовнішньої політики зарубіжних країн та їх функції.

Університетські наукові аналітичні центри зарубіжних країн і їх функції.

Приватні дослідницькі корпорації зарубіжних країн і їх функції.

Друковані органи аналітичних центрів у сфері зовнішньої політики зарубіжних країн.

Специфіка прийняття зовнішньополітичних рішень в Європейському Союзі.

Особливості прийняття рішень у сфері зовнішньої політики в Україні.

Вплив наукових дослідницьких центрів на прийняття зовнішньополітичних рішень.

Інтереси і цілі суб'єктів міжнародних відносин та їх структура.

Стратегічні й поточні цілі суб'єктів міжнародних відносин.

Методика виявлення інтересів і цілей суб'єктів міжнародних відносин.

Поведінка держави на міжнародній арені.

Методи аналізу поведінки держави на міжнародній арені.

Критерії оцінки поведінки держави на міжнародній арені.

Способи врахування поведінки держави на міжнародній арені.

Міжнародні неурядові організації: види, засади діяльності та вплив на зовнішню політику держав.

Визначення стратегічних цілей зовнішньої політики держави.

Аналіз геополітичних кодів держави.

Визначення союзників і конкурентів на даному етапі розвитку держави.

Визначення сфер і регіонів співробітництва та сфер і регіонів конкуренції з окремими державами світу.

Стратегічне партнерство: поняття, критерії та перспективи розвитку.

Вибір ефективних засобів в реалізації стратегічних інтересів держави на міжнародній арені (воєнні, політичні, економічні, ідеологічні, культурні та ін.).

Оцінка стратегічних ризиків держави на міжнародній арені та можливих негативних наслідків.

Поняття методу аналізу політики.

Класифікація аналітичних методів дослідження зовнішньої політики.

Теоретичний та прикладний рівні політичного аналізу.

Базові методики аналізу політики.

Прикладні аналітичні методики.

Основні методи прикладного аналізу зовнішньої політики.

Контент-аналіз як метод дослідження міжнародних ситуацій і процесів.

Техніка застосування методики контент-аналізу.

Івент-аналіз як метод дослідження міжнародних ситуацій і процесів.

Методи системного аналізу у зовнішній політиці.

Когнітивне картографування як метод дослідження міжнародних ситуацій і процесів.

Стратегічний аналіз : функціональні особливості.

Стратегічний аналіз : концептуальні особливості.

Прогностична функція аналітики в дослідженні міжнародних відносин та зовнішньої політики держав.

Сутність поняття “прогнозування зовнішньої політики” і його сучасне трактування.

Основні категорії прогнозування у сфері міжнародних відносин.

Види наукового прогнозування у сфері міжнародних відносин.

Типи наукових прогнозів у сфері міжнародних відносин.

Науково-прогностичні дослідження у сфері міжнародних відносин.

Науковий інструментарій політичного прогнозування у сфері міжнародних відносин.

Футурологія як науковий напрям прогнозування зовнішньої політики.

Результати і критерії ефективності політичного прогнозування у сфері міжнародних відносин.

Методика здійснення прогностичного проекту у сфері зовнішньої політики.

Доцільність та особливості використання моделювання в дослідженні зовнішньополітичних проблем.

Поняття “модель” та її класифікації.

Змістовні та формалізовані моделі.

Лінійні і нелінійні моделі.

Структурне моделювання.

Когнітивне моделювання.

Математичні та комп’ютерні моделі в аналізі та прогнозуванні зовнішньої політики : необхідність, мета та завдання використання.

Загальні принципи побудови математичних моделей систем. Види математичних моделей складних систем.

Зовнішньополітичні моделі та сценарії. Методика їх побудови та використання.

Матричний метод і теорія ігор.

Методика експертних оцінок.

Штучний інтелект у дослідженні зовнішньої політики.

Принципи та особливості використання методу комп’ютерного тестування у сфері зовнішньополітичного аналізу.

Аналітичні документи у сфері зовнішньої політики: поняття та класифікація.

Основні вимоги щодо написання аналітичних документів у сфері зовнішньої політики.

Методика складання аналітичного документа у сфері зовнішньої політики.

Формулювання проблеми при складанні аналітичного документа у сфері зовнішньої політики.

Визначення предмету дослідження та його попередній системний аналіз при складанні аналітичного документа у сфері зовнішньої політики.

Визначення цілей та завдань дослідження при складанні аналітичного документа у сфері зовнішньої політики.

Висування робочих гіпотез / альтернатив при складанні аналітичного документа у сфері зовнішньої політики.

Робочий план матеріалу при складанні аналітичного документа у сфері зовнішньої політики.

Формати представлення інформації в аналітичному документі у сфері зовнішньої політики.

Специфічні особливості стилю написання аналітичного документа у сфері зовнішньої політики.

Інформаційні довідки, тематичні огляди та діалоги як види аналітичних документів у сфері зовнішньої політики.

Розробка вірогідних сценаріїв та вироблення практичних рекомендацій для органів державної влади у сфері зовнішньої політики.

ВЗІРЦІ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

Об'єктом вивчення навчальної дисципліни “Аналіз та прогнозування зовнішньої політики” є –

- зовнішня політика, як діяльність держави на міжнародній арені;
- міжнародні відносини країн-членів Європейського Союзу;
- національна зовнішня політика в регіональному вимірі;
- світова політика та міжнародні відносини.

Джерелами вивчення аналізу та прогнозування зовнішньої політики є –

- Конституція України 1996 року та Закони України;
- підзаконні нормативно-правові акти України;
- міжнародно-правові акти;
- численні наукові дослідження українських та зарубіжних науковців з проблем вироблення, впровадження та аналізу політики;
- усі перелічені означення.

Однією з методологічних засад навчальної дисципліни “Аналіз і прогнозування зовнішньої політики” виступає

- спектральний аналіз;
- економіко-статистичний аналіз;
- експериментальний аналіз;
- порівняльний аналіз.

Загальний курс держави в міжнародних справах –

- внутрішня політика;
- дипломатія;
- зовнішня політика;
- політичне співробітництво.

Метою зовнішньої політики є

- забезпечення сприятливих умов для реалізації інтересів тієї чи іншої держави;
- забезпечення національної безпеки та добробуту населення;
- отримання об'єктивного знання щодо міжнародних відносин як специфічного типу макросоціальних відносин;

здійснення курсу політики, який спрямований на досягнення своїх цілей.

Яке з визначень зовнішньої політики є найбільш оптимальним і відповідає українській реальності? –

- вибір державними інституціями між діяльністю та бездіяльністю щодо вирішення зовнішньополітичних проблем;
- діяльність держави на міжнародній арені щодо регулювання відносин з іншими міжнародними акторами;
- зовнішня політика – це, власне кажучи, політика сили;
- політика міжнародних акторів у сфері регулювання міжнародних відносин, яка становить окремий вид людської діяльності.

Що з названого не є інструментами міжнародної політики? –

- війна;
- дипломатія;
- пропаганда і фінанси;
- революція.

Яке положення не є принципом сучасної міжнародної політики?

–

- принцип суверенної рівності;
- принцип позаблоковості та нейтралітету;
- принцип територіальної цілісності;
- принцип поваги до прав людини.

Зовнішня політика принципово відрізняється від внутрішньої політики –

- цілями та завданнями;
- середовищем реалізації;
- засобами і методами;
- усі перелічені означення.

Які з названих об'єднань не відносять до недержавних учасників міжнародних відносин? –

- міжурядові організації (МУО);
- національно-визвольні, сепаратистські та іредентистські рухи;
- неурядові організації (НУО);
- транснаціональні корпорації (ТНК).

Аналіз проблем, пов'язаних з організацією процесу прийняття зовнішньополітичного рішення здійснюється у рамках напрямку –

- інтеракціоналістського;
- інституційного;
- психологічного;
- системного.

Вплив рішення одного учасника міжнародних відносин на поведінку іншого досліджується у рамках напрямку –

- інституційного;
- інтеракціоналістського;
- психологічного;
- системного.

Оформлення зовнішньополітичних рішень у вигляді розгорнутих проєктів з відповідною доказовою базою передбачає використання –

- варіантної методика;
- методу передбачень;
- процедурної методика;
- системної методика.

Попереднє розкриття, співставлення та оцінку найбільш суттєвих аспектів версій вирішення проблеми передбачає використання –

- варіантної методика;
- методу передбачень;
- процедурної методика;
- системної методика.

Участь експертів у виробленні політики ще на етапі розробки порядку денного передбачає використання –

- варіантної методика;
- методу передбачень;
- методу проблемного структурування;
- методика рекомендацій.

Яка з процедур не застосовується при прийнятті правових актів інституціями Європейського Союзу –

- спільним рішенням;
- на підставі консультацій;
- рішення більшості держав;
- процедури згоди.

Міжнародні неурядові організації –... .

- беруть участь в дискусіях стосовно “нової глобальної архітектури”;
- висувають пропозиції щодо перебудови процесу прийняття рішень;
- ініціюють включення в глобальний політичний порядок денний питань прав людини, соціальної справедливості, охорони навколишнього середовища;
- усі перелічені означення.

“Мозкові центри” це –

- аналітичні підрозділи корпорацій;
- аналітичні структури, створені в багатьох штатах і великих муніципалітетах;
- недержавні суспільні інститути перспективних досліджень;
- спеціальні дослідницькі підрозділи з аналізу державної політики, створені у федеральному уряді.

Які із названих структур не відносять до “мозкових центрів”?

- науково-дослідні центри;
- контрактні дослідницькі організації;
- центри, які займаються лобіюванням;
- органи державної влади.

Найдавнішими та дуже впливовими “мозкові центри” є в

- Італійській Республіці;
- Республіці Польща;
- Сполучених Штатах Америки;
- Федеративній Республіці Німеччині.

Які з із названих видів “мозкових центрів” здійснюють перспективні аналітичні й прогностичні дослідження?

- контрактні дослідницькі організації;
- науково-дослідні центри;
- центри, які займаються лобіюванням;
- аналітичні підрозділи органів державної влади.

В Україні налічується аналітичних центрів понад –

- 50;
- 100;
- 150;
- 200.

Провідним центром аналізу й прогнозування політики в Україні є

... .

- Національний університет “Києво-Могилянська академія”;
- Офіс Президента України;
- Національна академія державного управління при Президенті України;
- Національний інститут стратегічних досліджень.

На рівень розвитку аналітичних центрів в Україні найбільш негативно впливає

- відсутність відповідного законодавства стосовно аналітичних центрів та недостатньо розвинуті традиції політичної аналітики;
- значна залежність від зовнішнього фінансування;
- низький рівень зацікавленості владних структур у діяльності неурядових аналітичних центрів;
- спроби певних інститутів влади, політичних сил, потужних бізнес-структур зробити незалежні аналітичні центри засобом реалізації власних інтересів і цілей.

Термін “аналіз” означає –

- вивчення політичних явищ та процесів;
- оцінку результатів роботи;
- виявлення прогалин у здійсненні політики;
- розмежування явища, яке аналізується, на окремі складові частини з метою їх вивчення.

За яким напрямом політичний аналіз підрозділяється на прогностичний, оперативний, ретроспективний, перспективний? –

- за змістом програми аналізу;
- за методикою вивчення об'єктів аналізу;
- за часом проведення та характером прийняття управлінських рішень;
- за періодичністю проведення.

Найбільш точно і адекватно відображає поточну зовнішньополітичну ситуацію прогностичний сценарій –

- глобальний;
- довгостроковий;
- короткотерміновий (оперативний);
- перспективний.

Яка з названих вимог є найважливішою для аналітичних документів? –

- вичерпна повнота використаних джерел;
- актуальність та достовірність наведених у них відомостей;
- компактність викладу;
- оперативність підготовки (період часу від моменту появи відповідного первинного документа до моменту виходу вторинного документа).

Прогнозування має на меті

- вибір найбільш раціональних практичних рішень;
- встановлення закономірностей і тенденцій розвитку подій;
- встановлення тією або іншою мірою ймовірності події;
- пізнання можливих станів політичних подій, явищ, процесів у майбутньому.

Переконання, що людина може змінити майбутнє за допомогою магічних обрядів притаманне прогностичній моделі

- історико-філософській;
- міфолого-релігійній;
- утопічній;
- футурологічній.

Моделювання бажаного політичного устрою, образ якого задається як цілі політичного розвитку в майбутньому притаманне прогностичній моделі

- історико-філософській;
- міфолого-релігійній;
- утопічній;
- прогностичній.

Найбільш послідовне вираження аналіз футурологічних уявлень про майбутній світоустрій отримав у працях

- З. Бжезинського;
- Ф. Фукуяма;
- С. Гантінгтона;
- усі перелічені означення.

Оцінювати достовірність прогнозів з достатньою високою для практичних цілей точністю слід за допомогою використання принципу

- безперервності;
- верифікації;
- комплексності;
- системності.

Для формування об'єктивної узгодженої думки експертів щодо перспектив розвитку зовнішньої політики застосовується

- колективна генерація ідей;
- матричний метод;
- метод "Делфі";
- метод експертної оцінки.

Застосування "мозкового штурму" лежить в основі

- методу колективної генерації ідей;
- матричного методу;
- методу "Делфі";
- методу експертної оцінки.

Уявлення про те, що майбутнє людства якісно інше, його неможливо екстраполювати з сьогоднішніх реалій лежить в основі

- глобального прогнозування;

- інтуїції;
- прогнозування на основі історико-логічного аналізу;
- футурології.

Аналітичний метод прогнозування, заснований на встановленні логічної послідовності станів об'єкта прогнозування та прогнозного фону в часі за різних умов, називається –

- евристичним методом;
- методом побудови сценарію;
- прогнозуванням за аналогією;
- прогнозування на основі теорій прийняття рішень.

Документ, який визначає цілі та завдання прогнозу, регламентує порядок його розробки, має назву –

- аналітичний план;
- дослідницьке завдання;
- завдання на прогноз;
- прогнозний сценарій.

Безпосередньо для практичних цілей розробки зовнішньої політики складаються прогнози –

- аналітичні;
- нормативні;
- пошукові;
- прогнози-застереження.

Яку із ліній поведінки не передбачає створення прогнозного сценарію –

- не визначена;
- оптимістична;
- песимістична;
- робоча.

До основних недоліків Інтернет-джерел політичної інформації належать

- необ'єктивність, недостовірність, заангажованість;
- тимчасовість, публічність, масовість;
- абстрактність, фейковість, відсутність доказів;
- плагіат, сенсаційність, жорстокість.

Моделюванням у науці називають –

- процес дослідження істотних рис об'єкта;
- заміщення одного об'єкта іншим з метою отримання інформації про найважливіші властивості об'єкта-оригіналу за допомогою об'єкта-моделі;
- клонування досліджуваних подій;
- створення науково вивіреного аналога досліджуваних явищ чи процесів.

Практичними завданнями моделювання є :

- аналіз політичних явищ і процесів, політичне прогнозування;
- можливість виокремлення в даній системі певних частин (“підсистем”);
- аналіз об'єктів та суб'єктів політики;
- отримання нових знань про об'єкт дослідження та підтвердження відомих.

Математична модель – це ...

- абстракція реального світу, де зв'язки між реальними елементами, які нас цікавлять, замінені аналогічними зв'язками між математичними величинами;
- опис політичних явищ і процесів математичними символами;
- формалізація інформації за допомогою диференціальних й інтегральних рівнянь;
- використання штучного інтелекту для досягнення політичних явищ і процесів.

Одним з ефективних групових методів експертних оцінок є ...

- метод Делфі;
- метод дуалізму;
- мозковий штурм;
- системний аналіз.

Якщо об'єкт вивчення не доступний для прямого вивчення, то дослідники застосовують метод ...

- експертних оцінок;
- моделювання;
- спостереження;
- типології.

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Альтернативи (варіанти) політики – це різні, взаємовиключні підходи до вирішення проблеми для політики. Якщо обирається один варіант, то решта відкидаються. Кожна альтернатива – це конкретні переліки дій (заходів) та інструментів політики. Правильно визначити варіанти політики означає описати різні підходи до вирішення проблеми, а не описати кілька заходів, що разом становлять один підхід.

Аналіз зовнішньої політики є важливою складовою частиною прикладного політичного аналізу. Він допомагає розуміти дії та реакції держав на міжнародні події та визначає національні інтереси у здійсненні зовнішньої політики. Це включає методологію, аналітичне забезпечення державного управління та вивчення особливостей зовнішньої політики різних держав світу.

Аналіз політичний – 1) Система багаторівневого наукового дослідження політичного життя суспільства. 2) Сукупність політологічних методів і процедур вивчення політичної ситуації для прийняття відповідних рішень. 3) Наукова політологічна субдисципліна.

Аналітик політики – той, хто є експертом, аналітиком, хто власне має підготувати рекомендації, поради щодо майбутньої державної політики для клієнта, замовника аналіз.

Аналітичний документ – це інформаційно-аналітичний документ, яким інформують керівництво про ситуацію, що склалася, факти, які мали місце, стан виконання роботи тощо; інструмент для розробки та прийняття рішень. Його метою може бути візуалізація, формулювання проблеми чи концепції, а також формулювання висновків. Можуть бути ініціативними (з пропозиціями щодо оптимізації та раціоналізації процесів, вирішення конкретних проблем), змістовими (для звітування про виконану роботу) та іншими видами.

Аналітичні центри або дослідницькі центри, також «мозкові центри», «фабрики думок», осередки дослідження державних політик, дослідницькі осередки, інститути політики, науково-дослідні інститути або науково-дослідні центри (англ. think tank, think factory, policy institute, research institute, research center) – дослідницькі організації, які здійснюють дослідження, адвокацію та консалтинг у таких сферах як міжнародні відносини, політична стратегія, економіка, техніка, військова справа, екологія, культура. Більшість із них є незалежними від держави і неприбутковими організаціями, проте серед них є і

такі, що отримують державне фінансування або прибутки від консалтингової діяльності. Провідні аналітичні центри можуть чинити великий вплив на вироблення урядами рішень і на стан світу у різних сферах. Прикладами авторитетних аналітичних центрів є інститут Брукінгса, корпорація RAND, центр Вудро Вілсона, The Heritage Foundation, Chatham House, в Польщі – Фонд_CASE, в Україні – Національний інститут стратегічних досліджень, центр Разумкова, VoxUkraine.

Види прогнозів за строками – оперативні (до 1 місяця); короткострокові (до 1 року); середньострокові (до 5 років); довгострокові (від 15 до 20 років); віддалені (від 50 і більше).

Вироблення рішення – процес, що включає підготовку проекту рішення та його ухвалення уповноваженими на це особами, які несуть відповідальність за вирішення відповідного питання.

Глобальне моделювання є одним з основних напрямів прикладних системних досліджень, важливим інструментом пізнання. Визначальною особливістю, що надає йому особливої актуальності, є необхідність системного синтезу глобальних процесів в усій їх складності та взаємопов'язаності, багатоманітності та наявності суперечностей. При побудові глобальних моделей враховуються соціальні, політичні, культурні, екологічні та інші фактори. Такий підхід сприяє виявленню і передбаченню можливих тенденцій подальшого розвитку. Всесвітньо-відомі вчені Самюель Гантінгтон, Генрі Кіссінджер і Збігнев Бжезінський спробували викласти свої глобальні моделі взаємовідносин держав, у яких врахували майже всі зазначені вище фактори. Особливістю цих моделей є те, що вони дійсно мають певний вплив на політику США, тобто не залишились ідеєю на папері.

Громадська думка є різновидом колективного судження, в якому у формі оцінки, ствердження чи засудження виражається ставлення масової свідомості до певних соціально значущих проблем (у тому числі й до проблем майбутнього суспільно-політичного розвитку). Враховуючи здатність громадської думки різнобічно впливати на свідомість і практичну діяльність людей, регулювати їх соціальну поведінку, в контексті політичного прогнозування велике значення має опанування мистецтвом її формування.

Державне рішення – це соціальне управління, за допомогою якого держава визначає підстави виникнення, зміст або припинення регульованих суспільних відносин. Державне рішення є вибором альтернативи майбутньої дії, спрямованої на досягнення політичної мети, організації діяльності об'єктів політичного управління.

Державно-управлінські рішення – всі управлінські рішення, які приймають вищі та центральні органи державної влади з метою визначення і реалізації державних цілей, стратегії їх досягнення, основних функцій державної політики, а також вирішення проблем державного рівня. Це може бути визначення пріоритетів цілей і функцій держави у певний період її розвитку; розроблення, корекція і реалізація державної політики та її певних складових; реформування структури органів державної влади; формування щорічних державних бюджетів і планів соціально-економічного розвитку; реформування системи державної служби.

Зовнішня політика – система дій міжнародного актора, що спрямована на набуття впливу на поведінку інших суб'єктів міжнародних відносин та пристосування до наслідків процесів міжнародної системи.

Зовнішньополітичне прогнозування – сфера оцінок міжнародних відносин і зовнішньої політики, політичної обстановки у світі, тенденцій та факторів їх розвитку. Передбачає прогнози у сфері міжнародних відносин і зовнішньої політики, в яких пріоритет надається оцінкам розвитку і взаємовідносин держав та вивченню загальних тенденцій світового розвитку. На підставі зовнішньополітичних прогнозів, як правило, здійснюються спроби виявити нові можливі фактори розвитку світу, певного регіону, країни. Подібні дослідження досить розвинуті у США, де питаннями політичного прогнозування у сфері міжнародних відносин займаються Гудзонівський інститут, Інститут оборонних досліджень, Інститут майбутнього, Інститут політичних досліджень, Інститут стратегічних досліджень Гарвардського університету та ін.

Івент-аналіз. Цей метод є досить поширеним у моделюванні політичних процесів. Іноді його ще називають методом аналізу даних певної події. Івент-аналіз спрямований на оброблення публічної інформації про те, хто говорить, що говорить, стосовно кого і коли. Систематизація та оброблення відповідних даних здійснюються за такими ознаками : 1) суб'єкт-ініціатор (хто); 2) сюжет (що); 3) суб'єкт-мішень (стосовно кого); 4) дата події (коли). Систематизовані таким чином події зводяться в матричні таблиці, ранжуються та вимірюються за допомогою комп'ютерних технологій. Ефективність даного методу передбачає наявність великої бази даних. Науково-прикладні проекти, які використовують івент-аналіз, різняться типом досліджуваної

поведінки, кількістю політичних діячів, які розглядаються, часовими параметрами, кількістю використаних джерел.

Імітаційні моделі відображають розвиток досліджуваних процесів у часі, але крім часу в них враховується чимало інших факторів, а також структура і функціонування певної системи, що зумовлює досліджувані явища. Імітаційна модель відображає взаємодію між різними факторами та об'єктами, які пов'язані з досліджуваним процесом. Предметом імітаційного моделювання може бути взаємодія людей у малих групах, взаємодія соціально-економічних факторів, що впливають на розвиток країн та регіонів, взаємодія сторін-учасниць якогось конфлікту, взаємодія учасників процесу прийняття колективного рішення та ін. Зазвичай імітаційна модель подається графічно у вигляді блок-схем, які відображають структуру взаємозв'язку її елементів, а також у вигляді рівнянь, що описують відносини між вказаними ознаками, і реалізується у вигляді електронно-обчислювальних програм. Імітаційне моделювання дає змогу розв'язати проблеми експерименту в соціологічному дослідженні, оскільки можна “програвати” різноманітні варіанти розвитку процесу, прогнозувати його перебіг за різних запрограмованих умов.

Інструментарій прогнозування – система організаційно-технічних елементів, які забезпечують високу якість прогнозу. Це різноманітні види анкетування, кількісні і якісні методи оцінки даних опитувань суспільної думки, спеціальні системи передбачення.

Кластерний аналіз (один з математичних методів аналізу міжнародних відносин) застосовується для розподілу багатьох об'єктів на задану або невідому кількість класів на основі певного математичного критерію якості класифікації. *Cluster* (англ. – пучок) – скупчення, група елементів, що характеризуються спільною якістю, властивістю. Критерій якості кластеризації відображає такі неформальні вимоги : у групі об'єкти повинні бути щільно пов'язані між собою; об'єкти різних груп мають бути далекими один від одного; за будь-яких рівних умов розподіл об'єктів на групи повинен бути рівномірним. Сутність кластерного аналізу зводиться до групування (кластеризації) сукупності з різноманітними ознаками з метою одержання однорідних груп-кластерів. Перевага цього аналізу полягає в тому, що його математичний апарат дає змогу знайти і виділити реально існуюче в ознаковому просторі нагромадження об'єктів (точок) на підставі одночасного гру-

пування за великою кількістю ознак. Більше того, метод дає можливість виявити й описати структурні закономірності, забезпечивши формування однорідних класів об'єктів.

Метод “Делфі” отримав назву від давньогрецького міста Делфі, в якому мешкали оракули (мудреці); розглядається вченими як один з найефективніших експертних методів. Визначається трьома основними особливостями : 1) анонімністю експертів; 2) використанням результатів попереднього туру опитувань; 3) статистичною характеристикою групової відповіді. Анонімне опитування групи експертів наводиться у письмовій формі в кілька турів. При цьому експерти не вступають у контакт один з одним, їм дають можливість ознайомитися із систематизованими результатами попереднього туру опитувань. І все знову повторюється. При цьому кількість турів (переважно від двох до чотирьох) залежить від зведення поляризованих оцінок до мінімуму. Якщо експерти досягають згоди з принципових питань у межах другого туру, опитування припиняється. Точність і надійність результатів експертизи залежать від якісно підібраної групи експертів.

Методи екстраполяції та інтерполяції. *Екстраполяція* – поширення висновків, отриманих від спостереження за однією частиною явища, певної реальності, на іншу частину. Відповідно у прогнозуванні метод екстраполяції – це поширення на майбутнє певних елементів соціальних процесів з минулого і сучасного. Точність екстраполяції зникає у міру просування в майбутнє, яке в жодному разі не можна розглядати як лише кількісне продовження сучасного. Отже, за цього методу важливо визначити межу екстраполяції (5–10 років) з метою точності застосування цілей комплексних теорій : вірогідностей, обмежень, ігор, множин та ін. *Інтерполяція* – визначення проміжних значень функції на підставі деяких відомих її значень. Це складніший метод, який базується на конструюванні соціальної та політичної реальності. Складність соціально-політичних процесів, динаміка розвитку людської цивілізації більше спонукають до конструювання реальності, до чого, власне, й схиляються сучасні дослідники майбутнього. Тому, прогнозуючи найближче майбутнє, недостатньо враховувати минуле і сучасне, необхідно насамперед зважати на віддалене майбутнє. А це, у свою чергу, є свідченням недостатньої адекватності методу екстраполяції і спонукає до використання методу інтерполяції, коли за минулим, сучасним та віддаленим майбутнім прогнозується найближче майбутнє.

Метод колективної генерації ідей (“мозкової атаки”) передбачає формування групи учасників з високим рівнем загальної ерудиції (не більше 15 осіб). У процесі підготовки “мозкової атаки” складається проблемна записка для учасників. Генерація ідей здійснюється за загальноприйнятими правилами, що передбачають ясність і стислість висловлювань, неприпустимість критики виступаючих, заборону виступати багато разів, толерантне ставлення ведучого і учасників до висловлених ідей, ведеться запис здійснення “атаки”. Після аналізу проблеми основна група спершу здійснює систематизацію ідей групою аналізу, а потім критику систематизованих ідей подвоєною групою (25-30 осіб) з погляду перешкод на шляху до їх здійснення. І, нарешті, останній етап передбачає оцінку критичних зауважень і складання списку практично здійснених ідей.

Метод колективної експертної оцінки. Сутність його полягає у погодженні думок експертів з певних напрямів розвитку зовнішньої чи внутрішньої політики, розвитку політичної ситуації. Цей метод передбачає чотири етапи : 1) створення робочих груп для здійснення опитувань, оброблення матеріалів, аналізу результатів колективної експертної оцінки. Робоча група призначає експертів у кількості від 10 до 100-150 осіб; 2) уточнення основних напрямів розвитку політичних процесів, подій; виявлення генеральної мети і засобів її досягнення; розробка питань для експертів; 3) забезпечення адекватності розуміння питань і незалежності суджень експертів (передбачає запобігання тиску провідної думки); 4) оброблення матеріалів експертної оцінки; синтез прогнозних гіпотез і варіантів розвитку політичних подій.

Метод моделювання досить поширений у політичних дослідженнях. Його, зокрема, із застосуванням різних моделей використовували : С. Прайс, Д. Бартолом'ю (модель соціальної мобільності); Ван Гіг, П. Чекленд (модель м'яких систем); Дж. Річардсон (модель гонки озброєнь); М. Кондратьєв, С. Маслов (модель “довгих хвиль”); В. Тихомиров (модель “вісім коліс”); Б. Гаврилишин та інші теоретики Римського клубу (моделі глобального розвитку); Д. Істон, Г. Спіро, Г. Алмонд, Т. Пронс (моделі функціонування політичних систем). Вивчаючи не самі об'єкти, а їх моделі, важливо, що події, які є аналогічні, але відбувалися в різних історичних умовах, можуть призвести до абсолютно протилежних результатів. Модель слід розглядати як аналог певного фрагмента дійсності, концептуально-теоретичного утворення, що використовується при розв'язанні таких завдань : прик-

ладних (дослідження практичних проблем політичного життя); теоретичних (розробка теоретичних конструкцій політичної реальності); інструментальних (створення нових способів дослідження політичної сфери).

Метод побудови сценаріїв. Застосування цього методу пов'язане з необхідністю аналізу політичних ситуацій, які зазвичай розвиваються за кількома різними сценаріями. *Сценарій* – це спосіб встановлення логічної послідовності подій з метою визначення альтернатив розвитку великих систем типу міжнародних відносин, національної економіки, сфери політики, соціальних відносин тощо. У підготовці сценаріїв використовуються попередньо підготовлені аналітичні матеріали. Створення сценарію передбачає таку послідовність дій: визначення часового інтервалу формулювання перебігу подій, словесне тлумачення їх сутності, їх кількісну оцінку. Оскільки сценарій описує не реальну, а вірогідну (уявну) ситуацію, він найчастіше передбачає вибір з кількох прогнозованих варіантів розвитку подій. Тому розрізняють однозначний, альтернативний і компромісний вибори. Компромісний вибір – дія на основі поєднання позитивних моментів низки близьких або навіть альтернативних варіантів, що дають змогу знайти оптимальний вихід із ситуації, альтернативне розв'язання якої загрожує існуванню цілого.

Моделювання – дослідження певних явищ, процесів або систем об'єктів шляхом побудови та дослідження їх моделей, а також використання моделей для визначення або уточнення характеристик та раціоналізації засобів побудови нових об'єктів. На ідеї моделювання базується будь-який метод наукового дослідження. Власне *модель* є образом об'єкта чи структури, поясненням, описом системи, процесу або низки пов'язаних між собою подій; спрощеною картиною реального світу, якій притаманні деякі її властивості; множинністю взаємопов'язаних уявлень про світ. Деякі моделі будуються за принципом зовнішньої подібності з об'єктом, що відображається, інші є аналогами або імітаторами таких об'єктів за властивостями або сутністю, треті дають лише символічну картину об'єктів або явищ, що моделюються. Отже, моделі – це розумне наближення до реальної дійсності.

Міжнародна політика – це взаємодія суб'єктів міжнародних відносин в певний історичний період.

Наукове передбачення – таке знання про невідоме, яке ґрунтується на вже відомому знанні про суть досліджуваних явищ і процесів

та про тенденції їх подальшого розвитку; спирається на знання реальних взаємозв'язків, а не на містику. І все ж наукове передбачення – це ймовірне знання і не претендує на абсолютну істину.

Нормативний прогноз – передбачення бажаного стану об'єкта дослідження на основі раніше заданих норм, ідеалів, стимулів цілей; описує шляхи і засоби досягнення бажаного. Спрямовані на визначення шляхів і термінів досягнення бажаного стану об'єкта політичного прогнозування на основі заданих норм, ідеалів, стимулів, цілей. Зазначені прогнози дають змогу уточнити “дерево соціальних цілей” й покликані виявити такі резерви сфери організації управління, які допомогли б успішно вирішити проблеми підвищення ефективності суспільного виробництва, оптимізації демографічних процесів (у тому числі стан у сфері сім'ї та побуту), подальшого вдосконалення системи установ освіти і культури, подолання антисуспільних явищ.

Політичне прогнозування – наукове дослідження (передбачення) перспектив конкретного політичного суб'єкта, політичної ситуації та політичного процесу. Таке прогнозування – обов'язкова умова успішної політичної діяльності. Значення його полягає не тільки в тому, що від нього залежить ефективність політичної діяльності, рішень та акцій, які приймаються, а й у тому, що за самою суттю у ньому започаткована політична оцінка, яка з необхідністю ґрунтується на усвідомленні політичних інтересів певних соціальних груп. Світова практика свідчить : точне прогнозування в політичній сфері, як правило, залежить від багатьох факторів та умов, які визначають політичну діяльність і швидко змінюються. Політичне прогнозування – короточасне і стосується процесів, у яких помітно проявились одна або кілька тенденцій.

Охоплює спеціальні наукові дослідження політичних процесів, явищ, подій, внаслідок яких з одних, уже відомих про минуле і сьогодення даних одержують інші дані – уявлення про можливі стани прогнозованих політичних об'єктів. До проблематики політичного прогнозування майбутнього належать як глобальні питання, що охоплюють великі регіони й людство в цілому, так і локальні, але не менш складні проблеми в різноманітних сферах людської діяльності.

Політичне прогнозування передбачає : 1) проектування в політичній сфері, розроблення політичних сценаріїв проєктів майбутнього політичного буття, за якими передбачається або планується розвиток подій у певному суспільстві; 2) здатність до політичного передбачення окремо взятої особи або групи індивідів за допомогою інтуїції, знання,

інтелектуального чи соціального проектування на основі сукупного досвіду. *Об'єктом* політичного прогнозування є внутрішня і зовнішня політика, *предметом* – пізнання можливого характеру політичних подій, явищ, процесів.

Політичний міф – віра в майбутнє, пов'язане з реалізацією конкретної політичної програми. Кожний політичний рух розробляє свій міф, що має прийматися як надія, яка наповнює сенсом колективні дії.

Пошуковий прогноз – описання можливого стану того чи іншого політичного явища, процесу, події в майбутньому, виходячи з умови збереження існуючих тенденцій. *Пошукові прогнози* — визначення можливих станів певного політичного явища, процесу, події в майбутньому, виходячи з наявних тенденцій, з умовним абстрагуванням від рішень, здатних видозмінити зазначені тенденції. Мета цього типу прогнозів полягає у виявленні й уточненні перспективних проблем, які підлягають розв'язанню засобами політичного управління за умови збереження наявних соціально-політичних тенденцій. Завдяки пошуковим прогнозам виявляють і уточнюють перспективні проблеми, які підлягають розв'язанню засобами управління, будують “дерево соціальних проблем” – надзвичайно цінну інформацію для осіб, які приймають рішення цільового, програмного, планового, проектного, поточного управлінського характеру. Прикладами пошукових прогнозів є періодичні прогнози ООН та Міжнародного банку реконструкції та розвитку.

Принцип безперервності прогнозування передбачає коригування прогнозних розробок у міру надходження нової інформації, а також контроль за домінуванням певних тенденцій у розвитку політичних подій, політичної ситуації. Цей принцип у процесі здійснення прогнозу передбачає процедуру так званого проміжного огляду, необхідну для забезпечення своєчасної зміни оперативної політики, заснованої на безпомилковому прогнозі. Проміжний огляд дає можливість модернізувати прогноз, залучаючи до нього нові події та здійснюючи перевірку джерел прогнозування і методології.

Принцип верифікації (перевірки) спрямований на визначення достовірності виробленого прогнозу. Зазначений принцип ґрунтовно розглянуто у книзі українських дослідників С. Кримського, В. Пилипенка і Ю. Салюка “Верифікація соціальних прогнозів (методологічний аспект)” (1992 р.). Автори, зокрема, зазначають, що він ґрунтується на трьох методологічних засадах прогнозування — достовірно-

сті, точності й обґрунтованості. Досягти надійних висновків про майбутнє можна тільки тоді, коли вдасться верифікувати достатньо широко багато окремих аспектів розробленого прогнозу. Відносна (попередня) верифікація здійснюється переважно на заключних етапах розроблення прогнозу. До основних способів верифікації політичних прогнозів належать : перевірка отриманих результатів повторними або паралельними дослідженнями; опитування експертів – фахівців у певній специфічній галузі, якої найбільше стосуються здійснений аналіз і прогноз; зіставлення вихідних положень з реальною політичною ситуацією; паралельне розроблення прогнозу методом, відмінним від первісного; виявлення і врахування джерел можливих помилок; опосередкована верифікація прогнозу шляхом його зіставлення з прогнозами, отриманими з інших джерел інформації.

Прогноз – (від гр. наперед, пізнання) – науково обґрунтоване судження про можливі стани певного явища в майбутньому, альтернативні шляхи і терміни їх реалізації. Прогнозування є універсальним методом і водночас невід'ємною функцією будь-якої наукової дисципліни. Прогноз, з одного боку, спирається на знання про невідомі на момент прогнозування властивості об'єктів реальної дійсності, а з іншого – на знання про властивості неіснуючих на момент прогнозування об'єктів.

Прогнозування – теорія і методологія розроблення прогнозів, дослідження динаміки та перспектив розвитку соціальних процесів, певних явищ людського співіснування, випереджуюче відображення дійсності; одна з головних функцій людської свідомості. Це спеціальні наукові дослідження конкретних процесів, явищ, подій, у підсумку яких з одних, уже відомих даних про минуле і сучасне, отримуємо уявлення про можливі стани прогнозованого об'єкта, тобто отримуємо інші знання. Прогнозування розглядається як напрям, основу якого становлять спроби оцінити майбутні соціальні події у певній галузі наукових знань. Окремі елементи прогнозування існували вже в Давньому світі. З розвитком наукових знань у XV-XVII ст. вони почали складатися в систему. Цей процес значно прискорився на середину XIX ст. – час виникнення марксизму, що гучно заявив про себе як загальнометодологічну основу вивчення тенденцій соціально-історичного процесу і з яким багато дослідників пов'язують початок здійснення наукового прогнозування в суспільних науках.

Соціальне прогнозування – дослідження перспектив розвитку соціальних процесів і явищ, мета якого — підвищення наукової обґрунтованості та ефективності соціального програмування, планування і управління. Соціальне прогнозування зорієнтоване на альтернативне виявлення перспектив розвитку конкретних соціальних процесів, пов'язаних з життєдіяльністю суспільства. Цей тип прогнозування належить до інтегративних галузей знання, оскільки охоплює соціально значущі проблеми. Обґрунтовані соціальні прогнози неможливі без урахування перспектив економічного, екологічного, демографічного розвитку, науково-технічних новацій, культурно-ціннісних трансформацій, міжнародних відносин та ін.

Стратегія політики – система великомасштабних державно-політичних рішень і вироблених напрямів діяльності, послідовна реалізація яких забезпечує досягнення стратегічної мети основними суб'єктами політики, головну лінію, спрямовану на розв'язання завдань цілого історичного періоду, на досягнення фундаментальних, довгострокових цілей.

Стратегічне управління – це вміння моделювати ситуацію, здатність аналізувати тенденції розвитку і на цьому ґрунті виявляти необхідність змін, розробляти власне стратегію змін, використовувати надійні методи, а також потребує від суб'єкта здатності втілювати стратегію в життя. Стратегічне бачення реальності дає змогу визначати реальний стан речей, а також сукупність можливостей, виявлених цим аналізом, динаміку й перспективи розвитку окремого об'єкта або сукупності явищ, що утворюють систему, а також фактори чи умови, що прискорюють або уповільнюють рух до визначеної мети. На підставі цих знань можна розробити варіанти рішень щодо впливу на розвиток ситуації в бажаному напрямі.

“Що робити?” – це питання (стратегії) відносить нас до довгострокової перспективи. Стратегічне управління використовується тут для визначення перспектив діяльності та є розтягнутим у часі на відміну від тактики. Тактика відповідає на питання “Як робити?” у певному періоді часу та визначає всі наявні у нашому розпорядженні засоби і послідовність їх застосування. Тактика – це спосіб руху основним шляхом до мети, тобто форма реалізації стратегії.

Трендові моделі (у соціальному моделюванні застосовуються трендові та імітаційні типи моделей) набули поширення в прогнозуванні різних соціальних процесів. Залежними ознаками в трендових

моделях є певні характеристики модельованого процесу. Єдиною незалежною характеристикою є час, який найчастіше вимірюється календарним роком. Вихідними даними для побудови моделі є значення модельованої ознаки в послідовні періоди часу. Як правило, трендові моделі будуються у вигляді математичних функцій і не можуть бути засобом виявлення причинно-наслідкових зв'язків.

Основна мета їх застосування – визначення тенденції досліджуваного процесу і прогнозування його розвитку в майбутньому. Головна передумова застосування трендових моделей – незмінність тенденції розвитку процесу, закладеної в його динаміці. Зміна динаміки розвитку процесу завжди зумовлена дією певної системи соціальних та економічних факторів, але саме ці фактори ніяк не фіксуються у трендовій моделі.

Утопія – своєрідний вид науково-художньої творчості, соціального проектування, які дозволяють створювати образи бажаного або небажаного у майбутньому; процес мислення, який оперує ідеями, звернутими в ідеальне, фантастичне майбутнє. У зв'язку з міфологічними уявленнями з давніх часів почали розвиватися утопічні ідеї, в яких виникнення бажаного майбутнього пов'язувалось не з надприродними силами, а з розумом і діяльністю людей. Термін “утопія” у перекладі з давньогрецької означає “місце, якого немає”. Цим поняттям визначається ідеальний, недосяжний суспільний лад, державний устрій. За всієї багатоманітності утопій більшість з них мають соціальний характер. Історія утопічної думки – це процес еволюції “утопізму”, що простежується у працях Шан Яна, Платона, Августина Блаженного, Томаса Мора, Томазо Кампанелли, Френсіса Бекона, Анрі Сен-Сімона, Шарля Фур'є, Роберта Оуена.

Факторний аналіз (один з математичних методів аналізу міжнародних відносин) застосовується за наявності причин для обмеження кількості змінних. Основна ідея методу полягає в тому, що змінні, щільно скорельовані між собою, вказують на одну й ту ж саму причину. Використовуючи факторний аналіз, можна згрупувати твердження, навівши їх у стислішому вигляді. Тут трапляються випадки, коли з-поміж багатопараметричних об'єктів спостереження потрібно вилучити частину параметрів або замінити меншою кількістю певних функцій так, щоб це не позначилося на повноті інформації. Вирішення такого завдання має сенс у межах певної моделі, найбільше наближеної до багатьох реальних ситуацій. Прикладом є модель факторного

аналізу. Поняття “факторний аналіз” не слід змішувати з широким поняттям аналізу причинно-наслідкових зв'язків, коли вивчається вплив різних факторів (їх поєднань, комбінацій) на результативну ознаку.

Футурологія – (від лат. майбутнє, вчення) – напрям різних досліджень, що займаються вивченням майбутніх станів суспільства і соціальних процесів взагалі, перспектив історичного розвитку людства, передбаченням його майбутнього. У широкому значенні — загальна концепція майбутнього Землі і людства, комплексна дисципліна, що базується на даних суспільствознавчих і природничих наук для дослідження і передбачення майбутнього. Це сфера теоретичних досліджень, наукових знань, соціальних прогнозів і передбачень про майбутнє людства; прогнози песимістичні і оптимістичні. Першими історичними попередниками футурології вважаються релігії, що містили уявлення про призначення людини, циклічну історію чи ідеї кінця світу: індуїзм, джайнізм, буддизм, сикхізм, юдаїзм, християнство та іслам. Також до попередників футурології належать філософські утопічні праці на кшталт “Держави” Платона, “Нової Атлантиди” Френсіса Бекона та “Утопії” Томаса Мора, де зображався бажаний суспільний лад. Сучасна футурологія – це галузь суспільного знання, яка займається аналізом і виробленням концепцій майбутнього. Футурологія почала формуватися в кієці 60-х років ХХ століття. Цей термін до наукового обігу ввів ще у 1943 р. німецький соціолог Отто Флехтхейм для позначення нової науки, своєрідної “філософії майбутнього”, орієнтовану на його науково-теоретичну розвідку з тим, щоб протиставити її утопії. Вчений розглядав футурологію як науку, вільну від будь-яких ідеологічних поглядів і соціально-утопічних доктрин, як галузь суспільствознавства, завданням якої є розробка концепцій про майбутнє людства, перспективи розвитку різних соціальних процесів.

Штучний інтелект (ШІ) — це галузь комп'ютерних наук, яка займається розробкою інтелектуальних машин, здатних виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту. Системи штучного інтелекту створені для навчання на досвіді, розпізнавання закономірностей і ухвалення рішень на основі вхідних даних. Ці системи можна навчити виконувати певні завдання, наприклад, розпізнавати зображення, розуміти природну мову або грати в ігри. Ефективним ймовірно застосування в політичному аналізі й прогнозуванні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

Конституція України : [Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р.]. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141; поточна ред. – Ред. від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 25. Ст. 195; поточна ред. – Ред. від 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25; поточна ред. – Ред. від 06.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР; *Відомості Верховної Ради України*. 1998, № 35, ст. 237; поточна ред. – Ред. від 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>

Деякі питання поліпшення організації законопроектної діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 р. № 263. *Офіційний вісник України*. 2004. № 9. Ст. 535; поточна ред. – Ред. від 15.06.2012 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/263-2004-п>

Регламент Кабінету Міністрів України : Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 р. № 950; поточна ред. – Ред. від 10.12.2022 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF>

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угоду ратифіковано Верховною Радою України із заявою Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII; поточна ред. – Ред. від 30.11.2015 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page

Стандарт вищої освіти України із галузі знань 29 “Міжнародні відносини”, спеціальності 291 “Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії” : Затверджено та введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 04.08.2020 р., № 1003. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/08/05/291-mvskrs-magistr.pdf>

Енциклопедичні та довідкові видання

Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2007. 1736 с.

Геополітика : енциклопедія : навч. посіб. За ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Рек. МОН. Київ : Знання України, 2013. 919 с.

Енциклопедія політичної думки / За ред. Д. Міллера; пер. з англ. Н. Лисюк. Київ : Дух і літера, 2000. 472 с.

Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; Пер. з англ. В. Шовкун; Наук. ред. пер. О. Шевченко. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. 503 с.

Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; за ред. І. Макліна, А. Макмілана. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2005. 789 с.

Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / за заг. ред. Н. М. Хоми; [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. Львів: Новий Світ-2000, 2015. 492 с.

Політична енциклопедія. Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

Політологічний енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Укр. Асоціація політологів. [Упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. 2-е вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. 736 с.

Політологія : навч. енциклопедичний словник-довідник / за наук. ред. д-ра політ.н. Хоми Н. М.; [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 779 с.

Політологія : сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник / укладач В. М. Піча; наук. ред. Л. Д. Климанської, Я. Б. Турчин, Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 516 с.

Підручники та навчальні посібники

Аналіз державної політики в Україні : навчальна дисципліна, сфера професійної діяльності, сфера прикладних досліджень. Зб. док. і

матер. / Укл. О. Кілієвич, В. Тертичка. Центр досліджень адміністративної реформи НАДУ. Київ : Вид-во “К.І.С.”, 2004. 210 с. URL: https://ipas.org.ua/old/doc/Zb_doc_PPA.pdf

Аналіз і прогнозування зовнішньої політики : матеріали до хрестоматії з навчальної дисципліни (спеціальність “Міжнародні відносини”, ОКР “магістр”) / Упорядник С. М. Дерев’янка. Івано-Франківськ : ПНУ, 2019. 30 с.

Антонович М. Міжнародне право : навч. посіб. Рек. МОН. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 384 с.

Баронін А. С. Аналіз і прогноз у політиці та бізнесі : Курс лекцій. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2005. 128 с.

Боднар І. Р. Інформаційно-аналітична діяльність у міжнародних відносинах. Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2007. 280 с.

Браун П. Посібник з аналізу державної політики / Пер. з англ. Л. Тарахан, М. Зарицька, Р. Ткачук, Л. Малець. Київ : Основи, 2000. 243 с URL: <https://cutt.ly/t8Zfqbe>

Вайс, Керол Г. Оцінювання : Методи дослідження програм та політики / Пер з англ. Р. Ткачука та М. Корчинської. Наук. ред. пер. О. Кілієвич. Київ : Основи, 2000. 671 с. URL: https://www.ipas.org.ua/images/doc/Library/Books/weiss_2000_otsiniuvannia_metody_doslidzhennia_program_ta_polityky.pdf

Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2014. 417 с.

Веймер Д. Л., Вайнінг Е. Р. Аналіз політики : концепції, практика / Пер. з англ. І. Дзюби, А. Олійника ; Наук. ред. О. Кілієвич. Київ: “Основи”, 1998. 654 с. URL: https://www.ipas.org.ua/images/doc/Library/Books/weimer_1998_analiz_polityky.pdf

Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. / В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. 238 с.

Горбатенко В. П. Політичне прогнозування : теорія, методологія, практика / Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Генеза, 2006. 395 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-25.html>

Гошовська В. А., Мироненко П. В., Босак О. З. Аналіз державної політики та прийняття управлінських рішень : навч.-метод. посіб. Київ : НАДУ, 2010. 88 с.

Гуменюк Б. Основи дипломатичної та консульської служби : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Либідь, 2004. 248 с.

Державна політика: аналіз та механізми впровадження / О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. Київ: НАДУ, 2009. 88 с. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11117/Kiliievych_Tertychka_Derzhavna_polityka.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України : навч. посіб. Тернопіль : Навч. книга–Богдан, 2010. 344 с.

Історія політичної думки : підручник у 2-х т. / за ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, І. Ю. Вільчинська та ін.]. Львів: Новий Світ-2000, 2021. Том 1. Від зародження до початку ХХ ст. 404 с.

Історія політичної думки : підручник у 2-х т. / за ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, І. Ю. Вільчинська та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2021. Т. 2. ХХ–початок ХХІ ст. 598 с.

Кілієвич О. І., Рябцев Г. Л., Тертичка В. В. Практикум з підготовки аналітичних документів: навч. посіб. Київ : К. І. С., 2016. 95 с. URL: <https://www.ipas.org.ua/index.php/library/educational-materials/295-praktikum-iz-pidgotovki-analitichnih-dokumentiv-navch-posib>

Коваленко А. О. Політичний аналіз і прогнозування. Київ : Наук. світ, 2002. 201 с.

Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин : підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 461 с.

Митко А. М. Інформаційно-аналітична діяльність у міжнародних відносинах : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : ВМА “Терен”, 2012. 262 с.

Міжнародне право : навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 336 с.

Новакова О. В., Пашина Н. П. Аналіз державної політики : навч. посіб. Луганськ, 2013. 262 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6146/3/handbook.pdf>

Політична аналітика в державному управлінні : навч. посіб. / С. О. Телешун, Ю. Г. Кальниш, І. В. Рейтерович, О. Р. Титаренко. Київ: НАДУ, 2012. 228 с.

Політична аналітика та прогнозування : навч. посіб. / В. А. Реб-кало, О. Л. Валевський, Ю. Г. Кальниш. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 60 с.

Політична думка ХХ – початку ХХІ століть : методологічний і доктринальний підходи : підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2016. Т. 1. 516 с.

Політична думка ХХ – початку ХХІ століть : методологічний і доктринальний підходи : підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2017. Т. 2. 535 с.

Політична наука. Методи досліджень : підручник. Рек. МОН / За ред. О. А. Габрієляна. Київ : ВЦ “Академія”, 2012. 320 с. Серія “Альма-матер.

Прикладна політологія : навч. посіб. Рек. МОН / За ред. В. П. Горбатенка. Київ : ВЦ “Академія”, 2008. 472 с. Альма-матер.

Рейтерович І. В., Ситник С. В. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень : навч.-метод. матеріали; уклад. В. М. Гаврилюк. Київ : НАДУ, 2013. 56 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/41d705cd-36a5-4697-a7e2-1d5220f28695.pdf

Романов В., Рудік О., Брус Т. Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. Київ : Основи, 2001. 238 с.

Сізіх Н. В. Теорія прийняття рішень в міжнародних відносинах : навч. посіб. до лекційного курсу. Київ : Кобза, 2003. 208 с.

Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації : курс лекцій / Фонд “Співдружність”. Київ : Вид. Паливода А. В., 2001. 112 с.

Теорія і практика політичного аналізу : навч. посіб. / За заг. ред. О. Л. Валевського, В. А. Ребкала. Київ : Міленіум, 2003. 227 с.

Шпиґа П. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення зовнішньої політики : конспект лекцій. Київ : Київ. міжнар. ун-т, 2004. 108 с.

Янг Е., Куїнн Л. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : практ. посіб. для радників з держ. політики у Центральній і Східній Європі. / Пер. з англ. С. Соколик. Наук. ред. пер. О. Кілієвич. Київ : “К.І.С.”, 2003. 130 с.

Монографії та статті

Абизов В. Є., Кремень В. Г. Політичне рішення : механізм прийняття. URL: <http://www.niss.gov.ua/book/Abizob/index.htm>

Алієв М. М. “Фабрики думки” у формуванні зовнішньополітичної стратегії держави. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ*. Серія : Економіка, право, політологія, туризм : зб. наук. пр. / Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту “НАУ-друк”, 2011. Вип. 1 (3). С. 11–17; URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/3124>

Аналітика, експертиза, прогнозування : монографія / Макаренко Є. А., Рижков М. М., Ожеван М. А. та ін. Київ : Наша культура і наука, 2003. 614 с.

Андрусів В. В. Прогноз в політиці : розуміння, предмет, методологія здійснення. *Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування*. Зб. матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ : Нац. ін-т стратег. досліджень, 2006. 34 с.

Андрущенко Т. В. Параметри “нового світу” : критико-аналітичний аналіз світових футурологічних прогнозів. *Гілея : наук. вісник*. Зб. наук. пр. / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2011. Вип. 44 (2). С. 602–609.

Андрущенко Т. В. С. Хантингтон : зіткнення цивілізацій як політичний прогноз. *Гілея: наук. вісник*. Зб. наук. пр. / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2009. Вип. 23. С. 365–373.

Бакуменко В. Аналітичне забезпечення формування державно-управлінських рішень. *Вісник Української академії державного управління*. 2000. № 4. С. 350–358.

Бебик В. М. Базові засади політології : історія, теорія, методологія, практика : монографія. Київ : МАУП, 2000. 384 с.

Бережной О. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 9 (39). С. 25–29.

Бей Г. А. Особливості використання математичного моделювання в політичному аналізі та прогнозуванні. *Політологічний вісник*. Зб. наук. праць. Київ : “ІНТАС”, 2011. Вип. 57. С. 253–259.

Бей Г. А. Методологічні проблеми політичного прогнозування. *Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія*. Зб. наук. праць. Київ, 2012. Вип. 110. С. 46–55.

Білецький В. С. “Мозкові центри” в США. *Схід*. 2000. № 6. С. 32–33.

Білецький В. С. Аналітичні центри в сучасному світі. *Науково-технічна інформація*. 2002. № 2. С. 60–63.

Бжезінський З. Велика шахівниця=The Grand Chessboard : Американська першість та її стратегічні імперативи. З англ. пер. О. Фешовець. Львів; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.

Бойко-Бойчук Л. Метод матриць : застосування у політичних дослідженнях. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2008. № 1. С. 165–176.

Божко С. О. Організаційні основи зовнішньої політики Швеції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. Вип. 93. Ч. 2. С. 51–57.

Боринська О. Л. Необхідність політичного прогнозування трансформаційних процесів зовнішньої політики країн Центральної та Східної Європи. *Гілея : наук. вісник*. 2015. Вип. 100. С. 288–292. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_100_74

Вайс К. Г. Оцінювання : методи дослідження програм та політики / Пер. з англ. Р. Ткачука та М. Корчинської; Наук. ред. пер. О. Кілієвич. Київ : Основи, 2000. 671 с.

Валевський О. Л. Держава і реформи : аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства : монографія / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : Вид-во НАДУ, 2007; URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/povni_text/valevsk.rar

Валевський О. Л., Ребкало В. А. Теорія і практика політичного аналізу. Київ : Міленіум, 2003. 227 с.

Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : Університет “Україна”, 2014. 417 с. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/nak_mon_partneriv/IAD.pdf

Ващенко К. Врахування громадської думки при складанні політичного прогнозу в сучасних українських реаліях. *Вісник СевДТУ*. Вип. 91 : Політологія : зб. наук. пр. Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2008. С. 86–89.

Ващенко К. Методологічні засади дослідження політичного аналізу і прогнозу. *Нова парадигма*. Вип. 61. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. С. 73–85.

Ващенко К. О. Основні форми і принципи дослідження політичного аналізу і прогнозу. *Політичний менеджмент : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту*. 2007. № 1 (22). С. 165–172.

Ващенко К. О. Передумови становлення політичної аналітики і прогнозування. *Гілея : наук. вісник*. Зб. наук. пр. / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2011. Вип. 43 (1). С. 470–476.

Ващенко К. О. Політичний аналіз і прогноз в сучасній Україні : монографія. Київ : Логос, 2008. 288 с.

Ващенко К. О. Політичний аналіз і прогноз : методологія дослідження. *Сучасна українська держава : історичні імперативи становлення, тенденції та проблеми розвитку*. Київ : ІПіЕНД, 2006. С. 85–100.

Ващенко К. Психологічний підхід в політичному аналізі та прогнозі. *Вісник Національного технічного університету „Київський політехнічний інститут”*. Серія „Філософія. Психологія. Педагогіка.” 2007. № 1 (19). С. 14–19.

Веймер Д. Л., Вайнінг Е. Р. Аналіз політики : концепції, практика / Пер. з англ. І. Дзюби, А. Олійника ; Наук. ред. О. Кілієвич. Київ : “Основи”, 1998. 654 с.

Вінникова Н. А. Теоретико-методологічні особливості дослідження зовнішньої політики держави в глобалізаційному контексті. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер. “Питання політології”*. 2008. № 796. Вип. 11. С. 57–63.

Вовканич І. Формування зовнішньополітичної стратегії України в центральньо-європейському геополітичному просторі. *Геополітика України : історія і сучасність* : Зб. наук. пр. Вип.1. Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2009. С. 30-45.

Войтович П. П. Процес прийняття рішень у зовнішній політиці держави. URL: http://www.rusnauka.com/27_NII_2008/Pravo/35364.doc.htm

Гаврилишин Б. До ефективних суспільств : Дороговкази в майбутнє : доповідь Римському Клубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. Вид. 3-тє, допов. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. 248 с.

Гальчинський А. С. Україна на перехресті геополітичних інтересів. Київ : Знання України. 2002. 178 с.

Гогвуд Б., Ган Л. Аналіз політики для реального світу. Пер. з англ. А. Олійник ; Наук. ред. перекладу д.н. з держ. упр. В. Тертичка. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. 396 с.

Годлюк А. М. Аналітичні інститути (Мозкові центри) у зовнішній політиці США. *Проблеми міжнародних відносин* : Зб. наук. пр. Київ : КиМУ, 2011. Вип. 2. С. 78–88.

Гондюл В. П. Моделі відображення станів держави при аналізі міжнародних відносин. *Науковий вісник дипломатичної Академії України*. Вип. 7. Київ, 2002. С. 37–46.

Гончаренко А. Н. Прогнозирование и политика : генезис и эволюция прогнозирования в системе “национальной безопасности” и внешнеполитическом механизме США / АН Украины, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. Київ : Наукова думка, 1993. 176 с.

Горбатенко В. “Аналіз майбутнього” та його роль в управлінні соціально-політичними процесами. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2004. № 1. С. 30–40.

Горбатенко В. Аналітично-прогностичні знання та їх роль у суспільно-політичному розвитку. *Суспільно-політичні процеси. Науково-популярне видання громадської організації “Академія політичних наук”*. Київ, 2017. Вип. 2–3(6-7). С. 13–39.

Горбатенко В. Еволюція футуроорієнтованого потенціалу суспільно-політичної думки. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2004. № 4. С. 47–56.

Горбатенко В. Постмодерн і трансформація ціннісної основи людського буття. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2005. № 1. С. 3–13.

Горбатенко В., Петренко І. Метод “Делфі” та специфіка його застосування у прогностичних розробках : [методологія політологічних досліджень]. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2008. № 6. С. 174–182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/РоМе_2008_6_19

Горбатенко В. П. Поетапний цикл здійснення прогнозів. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2006. № 2 (17). С. 37–44.

Горбатенко В. П. Політичне прогнозування : теорія, методологія, практика / Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Генеза, 2006. 395 с.

Горбатенко В. П., Петренко І. І. “Фабрики думок” і розвиток соціальної інженерії. *Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень*. Київ, 2009. №4 (13). С. 5–13.

Горбатенко В. Футурологія і політика : монографія. Київ : Академвидав, 2019. 288 с. (Серія “Монограф”).

Горовецька Ю. С. Роль аналітичних центрів на ринку політичного аналізу в Україні. URL: http://dipcorpus-info.at.ua/news/rol_analitichnikh_centriv_na_rinku_politichnogo_analizu_v_ukrajini

Грановский В. Современные фабрики мысли / Полная версия доклада. Руководитель проекта В. Грановский. Київ : Агентство гуманитарных технологий, 1999. URL: http://www.uis.kiev.ua/discussion/think_tanks.html

Дан В. Державна політика : вступ до аналізу. Пер. з англ. Г. Є. Краснокутського; наук. ред. М. О. Баймуратов. Одеса : АО БАХВА, 2005. 504 с.

Дерев'янка С., Марчук В. Наукове передбачення майбутнього і політика. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*. Вип. 13. Івано-Франківськ : Плай, 2019. С. 195–197. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5742/6037>

Дерев'янка С. Наукове прогнозування політичних процесів. *Державна політика в гуманітарній сфері* : Матеріали круглого столу. Івано-Франківськ : вид-во “Плай”, 2001. С. 26–31.

Дерев'янка С. Проблеми набуття Україною членства у НАТО за актами Кабінету Міністрів України. *Вісник Наукового інформаційно-аналітичного центру НАТО Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. Вип. другий / За заг. ред. Олега Білуса. Івано-Франківськ : Гостинець, 2009. С. 37–40.

Дерега В.В. Сутність та особливості політичного прогнозування. *Наукові праці. Політичні науки : науково-методичний журнал*. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. Т. 79. № 66. С. 14–17.

Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень : Пер.з англ. / Д. Дерлоу; пер.з англ. Р. А. Семків, Р. Л. Ткачук. Київ : Всеуито; Наукова думка, 2001. 242 с.

Дзоз В. О. Екстраполяція, експертна оцінка та моделювання в системі прогнозування розвитку гуманітарної політики України в трансформаційний період 2005 р. *Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” : Філософія. Психологія. Педагогіка*. Зб. наук. праць. 2005. № 2. С. 125–133.

Дзоз В. О. Класифікація прогнозів та їх реалізація в гуманітарній політиці держави. *Вісник національного технічного університету “Київський політехнічний інститут” : Філософія. Психологія. Педагогіка*. Зб. наук. праць 2005. № 3 (15). С. 7–15.

Дослідницькі неурядові організації Центральної Європи / Укл. І. Климпуш, О. Сторожук та ін. Київ : Агентство “Україна”, 1998. 302 с.

Дурман О. Л. Аналіз деяких механізмів державного управління для формування зовнішньої політики. *Науковий вісник: Державне, управління*. 2020. № 3 (5). С. 87–100.

Дурман О. Л., Дурман М. О. Міждисциплінарний підхід до аналізу зовнішньої політики і міжнародних відносин. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 1. С. 13–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dnchpu_2022_1_4

Зеленько Г. І. Методологія порівняльних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Київ, 2010. Вип. 3. С. 184–189.

Зеленько Г. Навздогінна модернізація : досвід Польщі та України. Київ : Критика, 2003. 216 с.

Ільницька У. Особливості міжнародно-правової суб'єктності неурядових організацій. *Українська національна ідея : реалії та перспективи розвитку*, 2014. Вип. 24. С. 84–91. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38126/15-Plynytska.pdf?sequence=1>

Ірхін О. А. Реінтеграція пострадянського простору : моделі, умови, прогнози. *Гілея : наук. вісник*. Зб. наук. пр. / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2010. Вип. 40 (№ 10). С. 484–491.

Калакура Я. С., Рафальський О. О., Юрій М. Ф. Українська культура : цивілізаційний вимір. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 496 с.

Кальниш Ю. Г. Політична аналітика в державному управлінні: теоретико-методологічні засади : монографія. Київ : Вид-во НАДУ, 2006. 272 с.

Кальниш Ю. Г. Суб'єкти політичної аналітики в державному управлінні. URL: <http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/dutp/2005-1/txts/Kalnish.htm>

Кобильник В. В. Порівняльний метод як основа політологічного дослідження. *Політологічні студії* : Зб. наук. пр. 2011. Вип. 2. С. 54–65.

Коваленко А. О. Політичний аналіз, прогнозування. Київ : Наук, світ, 2002. 201 с.

Корнієвський О. А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки держави : монографія. Київ : Альтерпрес, 2010. 396 с.

Кньопфель П., Ларю К., Варон Ф., Малишева Н. Аналіз та пілотаж публічної політики. Київ : Алерта, 2010. 420 с. URL: <http://policyanalysis.org/wp-content/uploads/2014/10/Policyanalysispilotazh.pdf>

Корнієнко В. О. Футурологія і політика : до проблеми осягнення майбутнього. *Держава і право* : Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 85 / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ : Юридична думка, 2019. С. 426–428.

Кравчук І. В. Оцінювання державної політики в Україні : монографія / НАДУ. Київ : “К.І.С.”, 2013. 272 с.

Кремень Т. В. Історія створення, цілі та завдання Римського клубу. *Практична філософія*. 2001. №3 (4). С. 126–137.

Крупко С. М. Теоретичні засади політичного прогнозування в контексті забезпечення державного управління. *Наукові праці МАУП*. 2010. Вип. 3(26). С. 129–137. URL: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npmaup/2010_3/pdf_files/129-137.pdf

Кузьменко В. Л., Романчук О. К. На порозі надцивілізації : системний аналіз актуальних проблем сучасності, соціальне прогнозування та футурологія. Львів : Універсум, 1998. 161 с.

Кулік В. О. Вплив міжнародних мережевих громадянських ініціатив на безпекову політику України. *Политика + Аналитическое сетевое издание Центра Исследования Проблем Гражданского общества*. URL: <http://www.politika.org.ua/?p=982>

Лепський М. Прогнозування як діяльність та соціальна технологія. *Соціальна перспектива і регіональний розвиток : філософія, політика, соціологія* : Зб. наук. пр. Вип. 4. Запоріжжя : КСЕ-Альянс, 2010. С. 5–21.

Мартинов А. Ю. Футурологічні сценарії глобальної перспективи. *Нова парадигма : Альманах наук. пр.* Запоріжжя 2002. Вип. 28. С. 152–153.

Матвиенко В. Я. Прогностика. Прогнозирование социальных и экономических процессов. Теория, методика, практика. Київ : Українські пропілеї, 2000. 518 с.

Матвієнків С. М. Державна інформаційна політика в контексті інтеграції України в Європейський Союз. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Вип.12. Івано-Франківськ : ЛІК, 2018. С. 227–234.

Мельник А. І. Модернізація України : єдність теорії і практики. *Гілея : наук. вісник. Зб. наук. пр.* / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2010. Вип. 36. С. 303–310.

Мельник Л., Паталонг М., Сидорчук О. Аналітичні центри в Україні та Німеччині : головні розбіжності та перспективи співпраці. Київ : Фонд “Дем. ініціативи” імені Ілька Кучеріва, 2016. 29 с. URL: https://dif.org.ua/uploads/pdf/854168914585d2fd4a3c0f5_81720744.pdf

Мерніков Г. Міжнародні неурядові організації як фактор впливу на ситуацію в Україні. URL: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/101.htm>

Неліпа Д. Застосування технологій кореляційного та регресійного аналізу при здійсненні системного аналізу в політології. *Політичний*

менеджмент : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2011. № 6. С. 43–52

Неурядові аналітичні центри в Україні : пропозиція і попит (аналітична доповідь Центру Разумкова). *Національна безпека і оборона*. 2003. № 10. С. 3–24.

Неурядові аналітичні центри пропонування на тлі відкладеного попиту. URL: http://www.razumkov.org.ua/article.php?news_id=321

Неурядові дослідницькі організації Центральної та Східної Європи : довідник. Інформація станом на 1 вересня 1998 року / уклад. : О. Сторожук [та ін.]. Київ : Україна, 1998. 290 с.

Новакова О. В. Роль міжнародних організацій як суб'єктів світової політики. URL: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum2011_3/11_povssp.pdf

Носенко А. Інформаційні корпорації Федеративної Республіки Німеччина. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. Вип. 89. Ч. 2. С. 148–150.

Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору : монографія / За ред. к. іст. н., доц. А. Г. Бульвінського, ДУ “Ін-т всесвітньої історії НАН України”. Київ : ДУ “Ін-т всесвітньої історії НАН України”, 2017. 288 с.

Остап'як В. І. Пріоритети стратегічного партнерства у сучасній системі міжнародних відносин : монографія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2018. 416 с.

Отрош М. І. Система органів зовнішніх зносин Святого Престолу: міжнародне право. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 278–284.

Павко А. Методологія модерну і постмодерну : проблеми синтезу протилежних підходів. *Вісник Національної академії наук України*. 2011. № 3. С. 34–39.

Пал Леслі. Аналіз державної політики / Пер. з англ. Київ : Основи, 1999. 422 с.

Парсонс В. Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики. Пер. з англ. *Public Policy. An introduction to the theory and practice of policy analysis* / Parsons W. : наук. вид. Київ : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. 550 с.

Полевой Н. А. Прогнозирование смены парадигм исторического познания : поиск метода : монография. Одесса : Фенікс, 2010. 168 с.

Польовий М. А. Загальносистемні прогностичні параметри політичного процесу. *Гілея : наук. вісник : зб. наук. пр.* Київ : ВІР УАН, 2011. Вип. 47. С. 504–510.

Польовий М. А. Комп'ютерні засоби забезпечення внутрішньополітичного прогнозування. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.* Одеса : Астропринт, 1999. Вип. 5. С. 127–133.

Польовий М. А. Політичні процеси : теорія та практика моделювання : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 288 с.

Польовий М. А. Типологія підходів до моделювання політичних процесів. *Гілея : наук. вісник : зб. наук. пр.* Київ : ВІР УАН, 2011. Вип. 48. С. 489–496.

Приходько В. А. Типологія політичного аналізу. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Філософія. Політологія.* Вип. 54–55. 2007. С. 128–129.

Резнікова О. О. Україна та нові глобальні виклики. *Незалежність України в глобалізованому світі : вектори ХХІ століття : зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (Київ, 22 серп. 2011 р.) : до 20-річчя незалежності України / упоряд. Я. А. Жаліло, С. О. Янішевський.* Київ : НІСД, 2011. С. 174–179.

Ржевська Н. Ф. Американські аналітичні центри як суб'єкти прогнозування зовнішньої політики. *Проблеми міжнародних відносин.* 2015. Вип. 10–11. С. 316–332. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pmv_2015_10-11_25

Ржевська Н. Ф. Аналітичні центри на заході та в Україні : порівняльний аналіз. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/19146>

Ржевська Н. Ф. Роль “мозкових центрів” США у формуванні ідейних засад зовнішньої політики. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія : Економіка, право, політологія, туризм.* Вип. 1–2. Київ : Вид-во “НАУ-друк”, 2012. С. 85–90.

Ржевська Н. Ф. Системність стратегічного прогнозування в американській моделі політичного аналізу. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія : економіка, право, політологія, туризм.* 2011. Вип. 1. С. 74–78.

Ржевська Н. Ф. Стратегічне прогнозування як умова ефективності зовнішньої політики держави. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія.* 2015. № 2. С. 187–194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2015_2_25

Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи : інституційний вимір. Львів : Тріада Плюс, 2004. 392 с.

Рубанов В. Політична аналітика в Україні : стан та перспективи дослідження. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. № 3. 2012. С. 11-22. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/rubanov_politychna-1.pdf

Рубанов В. Політичний аналіз і аналіз політики : загальне й особливе. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2009. № 6. С. 36–47.

Саймон Г. Адміністративна поведінка : Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції : Пер. з англ. Перероб. і допов. Київ : АртЕк, 2001. 392 с.

Седляр Ю. О., Стадніченко О. І. Зовнішньополітичний аналіз : предметне поле дослідження та етапи становлення. *Політикус*. 2016. Вип. 1. С. 228–232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2016_1_49

Скочиляс Л. С. Політичний аналіз як навчальна дисципліна і як сфера діяльності. *Вісник Львівського університету Серія : філософські науки*. 2005. С. 212–221.

Степаненко М. Амбіції “мізковиків” і потреби суспільства. *Президентський вісник*. 2001. 26 травня.

Стоун Д. Парадокс політики : Мистецтво вироблення політичних рішень / Пер. з англ. О. Буценко. 2-е вид., переробл. і доп. Київ : ВД “Альтернативи”, 2001. 304 с.

Стратегічне партнерство в міжнародних відносинах : монографія / Брусиловська О. І., Бурдяк В. І., Зайцева М. В., Копійка В. В., Кучмій О.П. та ін. Київ : Вадекс, 2018. 541 с. Наукова серія “Трансатлантичні дослідження”.

Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування. Зб. матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ : Наці. ін-т стратегічних досліджень, 2006. 34 с.

Тертичка В. Державна політика : аналіз та здійснення в Україні. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2002. 750 с. URL: www.IPAS.org.ua

Тертичний О. Фукуяма помилився : “Кінець історії” відсувають українські дослідники. *Дзеркало тижня*. 2003. № 13 (438). 5 квітня.

Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2001. 111 с.

Тоффлер О. Третя хвиля / Пер. з англ. А. Євса. Київ : Вид. дім “Всесвіт”, 2000. 480 с.

Україна 2000 і далі : геополітичні пріоритети та сценарії розвитку : Монографія Національного інституту стратегічних досліджень і Національного інституту українсько-російських відносин. Київ : НІСД, 1999. 384 с.

Чабанна М. В. Основні підходи до аналізу прийняття політичних рішень у західній політичній науці. *Наукові записки. Том 95, Політичні науки* / Нац. ун-т “Києво-Могилянська академія”. 2009. С. 42–46.

Чернявська Л. Н. Роль міжнародних неурядових організацій у перебудові політичної системи світу в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. пр.* Київ : Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2005. Вип. 53 (Ч. 1). С. 95–104.

Цивілізаційний вибір України : парадигма осмислення і стратегія дії : національна доповідь / ред. кол. : С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін.; Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ : НАН України, 2016. 284 с.

Щербина В. В. Постмодерністська соціо-політологія : інтерпретація політичної взаємодії. *Право і безпека*. 2011. № 1(38). С. 269–274.

Юськів Б. М. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід : Монографія. Рівне : “Перспектива”, 2006. 203 с.

Аналітичні матеріали

Вироблення державної політики. Аналітичні записки / Укл. О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. Київ : Вид-во “К.І.С.”, 2003. 346 с. URL: www.uara-csar.org.ua/ua-2003-6.htm

Вироблення державної політики : рекомендації для України в контексті євроінтеграційного досвіду країн Балтії та Польщі. Зб. аналіт. звітів і записок учасників Програми урядового стажування / Укл. О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. Київ : “К.І.С.”, 2006. 388 с. URL: https://www.ndi.org/sites/default/files/ukraine_new_approaches_pubpol_ukr.pdf

Державна політика : аналітичні документи : підготовлені в межах проекту “Створення груп аналізу політики та Центру інформаційних ресурсів в уряді України”. Київ, 2002. 196 с.

Рекомендації щодо методології аналізу політики . *Перспективні дослідження*. 1999. № 9. С. 36-64.

Рейтерович І. В., Ситник С. В. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень : навч.-метод. матеріали; уклад. В. М. Гаврилюк. Київ : НАДУ, 2013. 56 с. URL: <http://academy.gov.ua/>

NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/41d705cd-36a5-4697-a7e2-1d5220f28695.pdf

Розробка державної політики : Аналіт. записки / Уклад. О. І. Кілієвич. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 240 с.

Розробка державної політики. Аналіт. записки / Укл. О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. Київ : Вид-во “К.І.С.”, 2002. 320 с. URL: www.uarac-sar.org.ua/ua-2002-14.htm

Україна : політичні стратегії модернізації : зб. науково-аналітичних доп. / за ред. М. М. Розумного (заг. ред.), О. А. Корнієвського, В. М. Яблонського, С. О. Янішевського. Київ : НІСД, 2011. 328 с.

Інформаційні ресурси

Верховна Рада України : Офіційний веб-сайт. Головна сторінка сайту “Законодавство України”. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України : Веб-сайт. URL: <http://www.ipiend.gov.ua>

Міністерство закордонних справ України. Офіц. вебсайт. URL: <http://mfa.gov.ua/ua>

Національна академія державного управління при Президентові України : Офіці. веб-сайт. URL: <http://www.academy.gov.ua>

Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України : Веб-сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua>

Президент України : Офіційне Інтернет-представництво. URL: <http://www.president.gov.ua>

Урядовий портал України : [Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України]. URL: <http://www.kmu.gov.ua>

ХРЕСТОМАТІЙНІ МАТЕРІАЛИ

Кривошеїн В. В. Аналіз геополітичний. *Геополітика : енциклопедія : навч. посіб.* За ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Рек. МОН. Київ : Знання України, 2013. С. 31–34.

АНАЛІЗ ГЕОПОЛІТИЧНИЙ – 1) єдина дослідна основа всіх прикладних геополітичних субдисциплін; 2) прикладна дисципліна, що формулює основні вимоги вивчення конкретних геополітичних проблем, пошуку їх найбільш прийнятних рішень і визначення необхідних технологічних засобів і прийомів діяльності. А. г. як дослідницький процес передбачає такі основні етапи: побудова моделей; дескриптивний аналіз і моніторинг подій; діагностика; прогнозування; планування і конструювання «дизайну» політичного курсу; програмування та оцінка результатів політичної діяльності. Ці етапи визначають структуру А. г.: дескриптивний аналіз передбачає моніторинг та опис поточної геополітичної ситуації, дослідження причин її виникнення або прийнятих раніше рішень та їх наслідків (ретроспективний цикл); перспективний аналіз передбачає прогноз наслідків тих чи інших альтернативних рішень у майбутньому (прогностичний підцикл), рекомендацію прийняти те чи інше рішення (прескриптивний підцикл); оцінний аналіз передбачає оцінювання політики держав і недержавних акторів (оцінний цикл).

Виокремлюють методологічний, методичний і процедурний рівні геополітичного аналізу. На методологічному рівні формується методологія (від грец. *methodos* – шлях до істини, *logos* – учення) А. г., яка визначає його структуру, логічну організацію, принципи побудови, форми, методи і способи наукового пізнання. <...>

Методологія А. г. прагне до збагнення наявного й дійсного у сфері просторових відносин між державами за допомогою новітніх наукових досягнень. Сучасна геополітика, зосередившись на глобальному геополітичному просторі як такому, покликана осягати природу й динаміку просторових процесів у найширшому та найглибшому змісті й значенні. Тим самим методологія А. г. закладає глибинні основи для вивчення динаміки сучасної геополітичної ситуації, дослідження геополітичних конфліктів і суперечностей у сучасному світі. В основі методології А. г. – *геополітична парадигма*. Її методологічна цінність полягає в тому що вона надає рамкову концепцію,

відштовхуючись від якої дослідник починає аналіз всієї сукупності геополітичних факторів, які взаємодіють на геополітичному полі.

Методологія А. г. містить такі компоненти: принципи А. г. є найузагальненішими орієнтирами пізнавального процесу, які забезпечують регулювання й орієнтування пізнавальної діяльності, вказують напрям пошуку істини; методи А. г. – багаторазово перевірені моделі способів здобуття достовірного і надійного знання; теорії геополітичного аналізу розглядають власне А. г., його структуру, а також типи детермінант, фактори впливу, механізми, моделі та результати, тобто теорії утворюють моделі-норми, на які має спиратися дослідник реального геополітичного об'єкта; методологічно орієнтоване знання, яке містить категорії, закономірності, тенденції, теорії, гіпотези, факти тощо. <...>

В А. г. функціонально злиті опис (аналіз), пояснення (діагноз) і передбачення (прогноз). Опис у геополітиці суттєвішим чином відрізняється від опису в природничих науках: якщо в природничих науках опис здійснюється в процесі й унаслідок спостереження та експерименту, є формою протоколу (протокольного знання), супроводжуючись наочними матеріалами (малюнками, графіками, діаграмами, фотографіями та ін.), що передбачає встановлення таких основних вимог, як достовірність, точність відтворення даних спостережень і експерименту, то в геополітиці, як і в будь-якій іншій суспільній дисципліні, ця вимога поєднується з авторською інтерпретацією подій. Пояснення – розумова операція, орієнтована на виокремлення причинної залежності об'єкта дослідження, досягнення закономірностей їх функціонування і розвитку, розкриття його сутності. Пояснення передбачає наявність вихідних даних про об'єкт і логічно не може передувати опису цього об'єкта. Пояснення тісніше пов'язане з висуненням різних здогадок, гіпотез. Часто опис пов'язують з кількісним аналізом, а пояснення — з якісним.

Якісний (змістовний) аналіз – сукупність аналітичних і синтетичних процедур, які мають на меті виявлення корінних властивостей, основних закономірностей і особливостей виникнення та функціонування досліджуваних об'єктів і явищ. Це дає змогу розкрити їх істинну внутрішню сутність і роль в об'єктивній реальності. Якісний аналіз завжди ґрунтується на певних теоретичних посилках. Зрозуміло, такий аналіз може проводитися лише за наявності відповідної інформації, тобто відомостей про досліджувані об'єкти і явища дійсності.

Є два способи відображення інформації про дійсність – описовий і кількісний. Сьогодні в А. г. широко використовують кількісні методи, складний математичний апарат для обґрунтування своїх прогнозів. З одного боку, поява комп'ютерної техніки, за допомогою якої можна аналізувати нескінченне число статистичних показників, зробила змістовними порівняльні дослідження країн. Нині можна детально проаналізувати всі показники геополітичної могутності, покликані кількісно відобразити геополітичну ситуацію в різних регіонах. Виник навіть новий напрям прикладних досліджень – геополітичне картирування, спрямоване на пошук адекватних шляхів відображення світового геополітичного простору на малі. З іншого боку, захоплення кількісними методами, оперування великими потоками цифр часто заслоняє від дослідника сутність геополітичної проблеми.

Описовий і кількісний методи як такі можуть лише охарактеризувати ті чи інші видимі риси і властивості досліджуваних об'єктів, але не їх внутрішню, найчастіше приховану сутність. Ця сутність на основі інформації, репрезентованої в описовому або кількісному вигляді, розкривається в результаті сутнісно-змістовного, якісного аналізу. Тобто описовий і кількісний аналіз характеризує явище, а якісний аналіз – його сутність. Оскільки явище і сутність органічно взаємопов'язані, то і в науковому дослідженні нерозривно взаємопов'язані описовий і кількісний аналіз, з одного боку, і якісний – з іншого. Фактично в науковому дослідженні відбувається або сутнісно-описовий, або сутнісно-кількісний аналіз.

Передбачення як функціональний сегмент А. г. стосується двох різних сукупностей форм його реалізації: сукупність, що належить до власне категорії передбачення – описова (дескриптивна); сукупність, що належить до категорії управління – приписова (прескриптивна). Прогноз передбачає опис можливих або бажаних перспектив, станів, вирішення проблем майбутнього. Припис пов'язаний з розв'язанням цих проблем, використанням інформації про майбутнє для цілеспрямованої діяльності. Ці сукупності, у свою чергу, реалізуються в різних формах конкретизації: прогноз репрезентований передчуттям (простим передбаченням), передбаченням (складним передбаченням), прогнозуванням (науковим дослідженням перспектив розвитку явища); припис – цілепокладанням (виражається як встановлення ідеально припустимого результату діяльності), плануванням (визначається як проекція в майбутнє людської діяльності для досягнення заздалегідь

установленої мети, перетворення інформації про майбутнє на директиви для цілеспрямованої діяльності), програмуванням (передбачає встановлення послідовності конкретних заходів для реалізації планів), проектуванням (є створенням конкретних образів майбутнього, конкретних деталей розроблених програм та управління, яке в цілому нібито інтегрує попередні форми припису).

А. г. як прикладне геополітичне дослідження – система процедур організаційно-технічного характеру на основі методів вивчення геополітичних об'єктів, спрямованих на отримання науково обгрунтованих даних про політичні події, явища і процеси, які набувають прогностичного характеру (для їх використання у практиці політичного управління). У цьому значенні він характеризується певними властивостями: експліцитність, тобто всі правила для опису і вивчення політичної реальності мають бути сформульовані в явному вигляді; системність, тобто кожний зафіксований факт має бути пов'язаний причинним зв'язком або спостерігатися поряд з іншими фактами; контрольованість, тобто явища, піддані аналізу, розглядаються з максимальною суворістю.

Дерега В. В. Сутність та особливості політичного прогнозування. Наукові праці. Політичні науки: науково-методичний журнал. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. Т. 79. № 66. С. 14-17

URL: file:///C:/Users/HP/Downloads/Npchdupol_2008_79_66_4%20(1).pdf

Роль прогнозування на сучасному етапі розвитку політичних процесів незмінно зростає у зв'язку з прискоренням науково-технічного прогресу, ускладненням задач управління, підвищенням темпів змін в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Набувають особливого значення прогностичні технології, які дозволяють заздалегідь визначити можливі варіанти розвитку подій у майбутньому і попередити будь-який політичний сценарій. Таким чином, аналіз сутності політичного прогнозування, виявлення його особливостей та методологічних проблем, є актуальною та політично значущою темою.

Необхідність політичного прогнозування обумовлена також тим, що складові політики мають динамічний характер, відрізняються постійними змінами та плинністю. Між тим як одним з параметрів стабільної політичної системи, досягти якої прагне будь-який суб'єкт управління, є її передбачуваність та керованість. Значною мірою це залежить від можливостей політичного прогнозування, яке базується на

врахуванні відомих закономірностей та тенденцій суспільного розвитку і має вагомий потенціал впливу на політичні процеси, події та явища.

Метою даної роботи є політологічний аналіз теоретико-методологічної сутності та особливостей механізму політичного прогнозування в сучасних умовах перебігу політичних процесів.

<...> Сучасні українські вчені С. Телешун, А. Баронін [4] та В. Горбатенко [5] більш детально дослідили основи власне політичного прогнозування, розкрили форми та методи збору, аналізу та оцінки інформації, особливості побудови прогнозів і оцінки наслідків їх реалізації.

Науковий і практичний інтерес з означеної тематики викликають роботи науковців В. Бакуменка, Ю. Сурміна [6] та Ю. Кальниша [7], які звертались до проблем політичного прогнозування в процесі дослідження шляхів удосконалення прийняття державно-управлінських рішень та особливостей підготовки фахівців з політичної аналітики для потреб державного управління в Україні.

У цілому можна констатувати, що проблематика політичного прогнозування користується постійною увагою зарубіжних та вітчизняних вчених. Разом з тим, існує нагальна необхідність продовження досліджень політичного прогнозування, його теоретико-методологічного апарату, особливостей розвитку на сучасному етапі політичних процесів на міжнародному рівні та в Україні. У розвитку саме цих напрямів дослідницької діяльності автор бачить перспективність подальшого вдосконалення і збагачення дискурсу політичного прогнозування.

Термін “прогноз” отримав широке розповсюдження в 1960-х рр., коли почала формуватися теорія розробки прогнозів явищ, щодо яких можна здійснювати керування – прогностика. Саме в цей час практично в усіх країнах Західної Європи та США відбувається “прогностичний бум”: з’являються спеціальні наукові товариства, які об’єднують спеціалістів з прогнозування. Найважливіші з них – Корпорація РЕНД у США, Гудзонівський інститут, Інститут з проблем майбутнього, “Комісія 2000 року” при Американській академії мистецтв та наук, у Великобританії – “Комітет наступних 30 років” при Раді соціальних досліджень, у Франції – “Група 1985 року” при Раді Міністрів та Центр прогностичних досліджень, у Німеччині – Інститут економічних досліджень майбутнього імені Вікерта, в Італії – Інститут прикладних економічних досліджень тощо. Центри досліджень майбутнього створені

також при урядах Швеції, Данії, Норвегії, Нідерландів, Швейцарії та інших країн. У 1973 р. була створена Всесвітня федерація досліджень майбутнього.

Прогноз (від грец. *prognosis*, *pro* – наперед, *gnosis* – пізнання) – це вірогідне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі стани того чи іншого явища в майбутньому. Прогноз є універсальним методом і водночас невід’ємною функцією будь-якої наукової дисципліни.

Можна погодитись із визначенням С. Телешуна та А. Бароніна, які під політичним прогнозом розуміють висновок про майбутній розвиток явища, який ґрунтується на знанні про закономірності суспільного розвитку і врахуванні інформації про минуле та нинішній стан конкретного політичного явища [4, с. 85].

Одним з основних законів, що обумовлює можливість самого існування прогнозування, є закон причинності, завдяки якому можна простежити причинно-наслідкові зв’язки в часі і просторі, зв’язок минулого, сьогодення і майбутнього. Знання причин явища дозволяє прогнозувати наслідок і якщо він небажаний – усунути його шляхом ліквідації причини.

Основна мета прогнозування в цілому – передбачення майбутнього з метою отримання знань для можливості впливати на перебіг подій. Метою саме політичного прогнозування є підвищення ефективності та результативності прийнятих політичних рішень, запобігання небажаному розвитку політичних процесів, планування державних управлінських рішень, передбачення доступних для огляду політичних ситуацій.

Об’єктом політичного прогнозування є в першу чергу політична система та політичний процес. Варто також зазначити, що цей тип прогнозування належить до інтегративних галузей знання, адже охоплює соціально значущі проблеми, які пов’язані з усіма сферами життєдіяльності суспільства.

Характерною рисою нашого часу стає все більший ступінь непередбачуваності політичних та соціально-економічних подій. Стан невизначеності та неможливості передбачити будь-які глобальні зміни як на державному, так і на світовому рівнях інколи характеризується як криза прогностичних можливостей. Дійсно, інколи політичні події відрізняються раптовістю і змушують замислитися, наскільки взагалі варто послуговуватися існуючими уявленнями про розвиток політичних

процесів і чи не існує нагальна потреба у переосмисленні, доповненні змісту політичного аналізу.

До того ж, цілком можливо вивчити поведінку одного або декількох суб'єктів політичного життя, але вивести будь-яку формулу політичних процесів у нестабільних системах дуже складно.

Водночас, лише частково можна погодитись із такими труднощами політичного прогнозування, в першу чергу тому, що головне завдання цієї галузі науки – не передбачити майбутнє, а здійснити політичний моніторинг, аналіз можливих політичних рішень, їх наслідків та обрати найбільш оптимальне. Ефективність прогнозів політичних подій не може зводитись тільки до ступеня їх достовірності, точності. Не менш важливо знати наскільки той чи інший прогноз сприяє підвищенню обґрунтованості, об'єктивності та ефективності розроблених на його основі рішень. Це, зокрема, доводить значимість політичного прогнозу для прийняття найбільш раціональних рішень. Ціль прогнозування – не просто передбачити ті чи інші явища майбутнього, а сприяти більш ефективному впливу на них у потрібному напрямку.

Коли прогноз викликає реакцію суспільства, спрямовану на зміну перебігу соціальних процесів, можна говорити про прогностичні ефекти. Американські дослідники Р. Мертон (1949 р.), Т. Гордон і О. Хелмер (1960-ті рр.) узагальнили відомості про такі явища і назвали їх самоорганізацією прогнозів [8, с. 60]. Інколи в таких випадках науковці користуються терміном “ефект Едипа”. Протилежний результат відбувається, якщо прогноз не збувається тому, що став відомим. Таке явище позначається визначенням “самоліквідація прогнозів”. Якщо самоорганізація чи самоліквідація проявляється не повною мірою, мову ведуть про “прогностичний зсув”.

Відомий прогностист В. Матвієнко вказує на наступні види прогностичних ефектів [8, с. 60-63].

“Прогностична паніка” виникає під час моди на прогнози негативних явищ. У такому випадку в псевдопрогностистів може виникнути впевненість у наближенні “краху” і “катастрофи”. Такі настрої в наш час властиві багатьом футурологам. “Прогностична сліпота” спостерігається у прогностиста, орієнтованого лише на позитивні прогнози і який може пропустити “несприятливий” прогноз, без знання якого сприятливі тенденції можуть і не виявитись. Ефект “прогностичної моди”: прогностист робить успішні прогнози в певній галузі, до якої таким чином привертається увага інших дослідників. Але часто “золота жила” швидко виснажується через недостатність зібраного матеріалу з

історії розвитку даного явища, і ефективність прогнозування знижується. Прогноз, який залишився поза увагою, не викликав ніякої реакції людей, можна назвати нейтральним (прихованим) прогнозом.

Отже, прогнозування – не просто дослідницький метод, але й засіб впливу на суспільство, який обов'язково містить філософсько-соціологічний компонент. Дійсно, на певному етапі прогноз може вирішити проблему, зменшити невизначеність та впорядкувати ситуацію. Прогноз завжди несе в собі певну альтернативність, і тим самим стає невід'ємним елементом прийняття політичного рішення.

Прогноз у сфері політики не стільки відіграє роль традиційного пророцтва, скільки є технологією, яка вказує, за яких умов і за допомогою яких засобів можна досягнути бажаного майбутнього. Саме такий прогноз у теоретичній політології називається нормативним.

Нормативний прогноз дійсно дуже близький до процедури прийняття політичного рішення, адже при цій процедурі також ставиться мета, якої необхідно досягнути, а потім ведеться пошук оптимальних шляхів реалізації такого завдання.

Пошуковий прогноз виконує функцію пошуку проблемних вузлів. Їх автори прагнуть виявити основні риси в сучасному політичному процесі та прагнуть продовжити їх на майбутнє. У даному випадку мова йде про пошук “альтернативних майбуттів” – автор пропонує відразу декілька версій подій. Це збільшує шанси, що якась частина дійсно відбудеться, але водночас важко зрозуміти, яким чином буде виглядати політична ситуація.

Мета цього типу прогнозів полягає у виявленні й уточненні перспективних проблем, які підлягають розв'язанню засобами політичного управління за умови збереження наявних соціально-політичних тенденцій.

Для органів політичного управління мати науково обгрунтовані прогнози означає передбачати хід політичних подій і відповідно вчасно реагувати на небажані ситуації, підвищувати ефективність управління та контролю. Звичайно, для того, щоб передбачити певну подію, зуміти достовірно описати те, що може відбутися, необхідно виконати безліч умов, що видається надзвичайно складним в умовах невизначеності, нестабільності сучасного політикуму. Тим не менш, постійне прагнення до передбачення можливих наслідків прийнятих політичних рішень є невід'ємною частиною політичного життя.

Надійність та зваженість прогнозу визначається розвиненим методологічним апаратом і досягненнями теорії прогнозування. Підвищити якість політичного прогнозу, збільшити ступінь достовірності та надійності цілком реально завдяки використанню наукових методів прогнозування.

Найчастіше у політичному прогнозуванні використовується метод колективної експертної оцінки, колективна генерація ідей (“мозкова атака”), делфійський метод, побудова сценаріїв, метод імітаційного моделювання, методи прогновної екстраполяції, морфологічного аналізу. В цілому наукове прогнозування спирається на об’єктивні закономірності, логіку, якісну інформацію, математичні методи. У межах відповідних досліджень сьогодні постійно вдосконалюються наукові засоби, які слугують підвищенню обґрунтованості прогнозів.

Таким чином, викладений аналіз дозволяє зробити такі висновки:

По-перше, політична система будь-якої держави не може розвиватися без передбачення, прогнозування майбутнього. Чим вищий рівень розробки прогнозів, тим більш високу результативність має політичне управління суспільством. Без вміння передбачати хід та розвиток політичних процесів не можна забезпечити стабільність розвитку та функціонування політичної системи в цілому, сприяти її адаптації до внутрішніх та зовнішніх змін.

По-друге, політичне прогнозування є не тільки засобом визначення майбутніх явищ та подій, але й важливим інструментом управління політичними процесами, масовою свідомістю та поведінкою. Прогноз у політиці не тільки “передбачає” певну політичну подію, але й стає фактором її настання або відвертання. Вивчення проблем політичного прогнозування дозволяє підняти рівень достовірності прогнозів і, отже, підвищити керованість політичної системи.

По-третє, дослідження політичного прогнозування мають перспективу подальшого продовження і розвитку. Перед науковцями стоїть безліч питань, які потребують нових підходів вирішення. Серед них можна виокремити такі, як розробка теоретико-методологічних принципів складення прогнозів, вплив прогнозування на політичні процеси та інститути, масову свідомість, роль прогнозування в прийнятті політичних та державно-управлінських рішень і багато інших проблем, від вирішення яких залежить побудова ефективної стратегії і тактики політичного управління.

Література

- <...> 4. Телешун С.О., Баронін А.С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації. – К.: Паливода, 2001. – 112 с.
5. Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. – 2003. – № 5. – С. 46-55.
6. Бакуменко В., Сурмін Ю. Методологічні “наголоси” прийняття сучасних управлінських рішень // Вісник НАДУ. 2003. № 3. С. 14-23.
7. Кальниш Ю. Особливості підготовки фахівців з політичної аналітики для потреб державного управління в сучасній Україні // Вісник державної служби. – 2006. – № 3. – С. 47-51.
8. Матвієнко В.Я. Прогностика. – К.: Українські пропілеї, 2000. 484 с.

Ващенко К. О. Основні форми і принципи дослідження політичного аналізу і прогнозу. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2007. № 1 (22). С. 165–172.

Досвід розвитку України як суверенної держави засвідчує, що нова якість українського суспільства потребує належного критично-конструктивного дослідження досягнень і прорахунків політичної науки і практики. Не менш важливо створити досконаліший теоретико-методологічний інструментарій, основними складовими якого є політичний аналіз і політичний прогноз. Саме завдяки цьому, на думку багатьох дослідників, можна забезпечити ефективне розгортання процесів сучасного державотворення [1]. З огляду на актуальність цих проблем, у статті розглядаються основні форми і принципи дослідження політичного аналізу й прогнозування.

Сучасний стан українського суспільства зумовлює особливу увагу до сфери аналітичної практики, до якої висуваються особливі вимоги. Адже її завданням є формування певних рекомендацій суб'єктам політичного процесу щодо найоптимальнішої дії або шляху розв'язання конкретної проблеми. Саме це і є прерогативою того, що прийнято вважати політичним аналізом. Такий аналіз ґрунтується на політичній науці, втягуючи до своєї орбіти методологію її субдисциплін (серед них, насамперед, „політичні” напрями історії, соціології, психології, які утворюють так звану субдисциплінарну матрицю політичної науки). Тому в широкому розумінні політичним аналізом можна вважати “будь-який розгляд суспільно-політичних явищ” [2].

Різні визначення політичного аналізу окреслюють особливості цього різновиду діяльності. Так, Л. Пал пропонує під політичним аналізом розуміти кваліфіковане застосування інтелекту до суспільних

проблем [3]. Д. Веймер та Е. Вайнінг визначають політичний аналіз як надання корисної поради, що стосується державних рішень і визначається суспільними цінностями [4].

Втім варто зазначити, що якщо теорія політики має, передусім пояснювати причини виникнення і розвитку політичних явищ, то політичний аналіз має справу з проблемами, пов'язаними з реалізацією політики в суспільній практиці. Особливості політичного аналізу, на відміну від політичної науки, є похідними від специфіки роботи консультанта, покликаного дати аналітичну оцінку конкретної проблеми й запропонувати певні рекомендації щодо реалізації інтересів того чи того суб'єкта політичної дії. Відтак, політичний аналіз слід розглядати як пошук шляхів оптимальної реалізації інтересів суб'єктів політичної дії.

Аналіз наукових джерел дає можливість виокремити три форми практики політичного аналізу – ситуаційну, стратегічну і ціннісну [5].

Ситуаційний аналіз зорієнтований на чітко обмежену в просторі і часі проблему. Для нього характерна міждисциплінарність. Мистецтво ситуаційного аналізу полягає в умінні подати конкретну проблему в системному вигляді й визначити головні причини її виникнення. Досягають цього шляхом опрацювання максимальної кількості джерел інформації стосовно проблеми – статистичних і соціологічних даних, психологічних, історичних, економічних характеристик учасників подій тощо. Характерною ознакою аналітичної практики є орієнтація на прийняття рішень у просторово-часовому діапазоні “тут і тепер”. “Завтра” для ситуаційного аналізу – завжди пізно. У цьому полягає вразливість ситуаційної аналітичної практики, підстава для звинувачень на її адресу у нібито нездатності побачити й оцінити перспективу. Саме тому практика ситуаційного аналізу підкріплюється стратегічним аналізом.

Стратегічний аналіз повинен дати відповідь на запитання, „що має статися” в майбутньому. Поняття „майбутнього” суттєво впливає на стиль мислення та аргументацію практики стратегічного аналізу. Майбутнє конструюють як певну модель за допомогою очевидних (з точки зору аналітика) понять і фактів. Практика стратегічного аналізу – це конструювання „майбутнього” за допомогою сполучних елементів між „минулим” і „теперішнім” часом. Його завдання полягає у визначенні змісту проблем, які виникатимуть у майбутньому. Стратегічному аналітикові необхідно довести, що певна проблема з часом обов'язково стане предметом турботи суспільства або держави. <...>

Продукт стратегічної аналітики не вимагає негайних дій від того суб'єкта політики, якому він адресований. Цей тип аналітичної практики стимулює прийняття рішень, результати яких буде видно, як правило, у віддаленому майбутньому, що інколи провокує ілюзію відтермінування відповідального рішення на невизначений час.

Стратегічний аналіз, як правило, є монодисциплінарним. Як показує досвід, потенціал цієї аналітичної практики повністю розкриває себе у разі використання можливостей якоїсь однієї гуманітарної дисципліни (історії, економіки, соціології).

Предметом **ціннісної складової** аналітичної практики є критика базових цінностей та умов здійснення державної політики.

Як зазначає О. Валевський, західні політологи цей тип аналітики, як правило, не визнають політичним аналізом. Водночас він дуже поширений у посттоталітарних суспільствах. Це зумовлено двома обставинами. По-перше, початковою стадією становлення професійної аналітичної спільноти. З подальшим розвитком організаційних форм аналітичної діяльності і, відповідно, формуванням ринку аналітичних послуг, те, що зараз заведено вважати ціннісною складовою, відійде до компетенції філософії, історії, ідеології, журналістики. По-друге, перехідний стан історичного буття посттоталітарного суспільства провокує відтворення різновекторних можливостей його розвитку, що об'єктивно робить предметом критики головні цінності державної політики [7].

Відзначимо характерні особливості ціннісної форми аналітичної практики. По-перше, предметом уваги тут є оцінка політики, а не з'ясування ефективного шляху розв'язання якоїсь проблеми. По-друге, цінності містяться в будь-якому аналітичному продукті. Вони імпліцитно є орієнтирами у дослідницькій роботі аналітика. Проте самі по собі базові цінності організації державної і суспільної політики не стають предметом критики. З точки зору професійного експерта, цим мають опікуватися філософія, ідеологія, етика, історія. Але за умов, коли руйнуються сталі суспільні системи, досвід ні ситуаційної, ні стратегічної практики не може автентично пояснити, що саме відбувається в суспільстві. З точки зору ситуаційної і стратегічної практик, зазначає О. Валевський, ціннісний аналіз багато в чому парадоксальний та алогічний, оскільки він побудований на „методологічній доктрині”, створеній самим аналітиком. Її джерелом є індивідуальний авторський життєвий досвід і світогляд [8].

Отже, політичний аналіз є галуззю політологічного знання, яка мусить забезпечувати пошук моделей розв'язання конкретних проблем, з якими зустрічаються суб'єкти політичної діяльності. За своєю природою політичний аналіз є інструментальним знанням.

<...> Звідси можна зробити висновок, що політичне прогнозування – це процес науково обґрунтованого припущення про можливі шляхи розвитку політичних подій у майбутньому, вироблення рекомендацій для практичної діяльності в певних умовах. Метою політичного прогнозування є підвищення ефективності та результативності прийнятих політичних рішень, запобігання небажаному розвитку політичних процесів [10].

Політичне прогнозування передбачає: 1) проектування в політичній сфері, вироблення політичних сценаріїв проектів майбутнього політичного буття, за якими передбачається або планується розвиток подій у певному суспільстві; 2) здатність до політичного передбачення окремо взятої особи або групи індивідів за допомогою інтуїції, знання, інтелектуального чи соціального проектування на основі спільного досвіду.

Важливу роль у складанні політичних прогнозів відіграють дослідження громадської думки, соціологічні опитування, дані яких особливо важливі в процесі політичних виборів на різних їх етапах. Громадська думка є різновидом колективного судження, в якому у формі оцінки, ствердження чи засудження виражається ставлення масової свідомості до певних соціально значущих проблем (у тому числі й до проблем майбутнього суспільно-політичного розвитку). Враховуючи здатність громадської думки впливати на свідомість і практичну діяльність людей, регулювати їх соціальну поведінку, в контексті політичного прогнозування велике значення має опанування мистецтвом її формування. Для цього необхідно насамперед правильно і своєчасно визначити завдання, проблеми, потреби колективу і сприяти їх обговоренню [11].

Наявна в політичних прогнозах картина майбутнього спонукає людину або активно прагнути до нього, або протидіяти йому, або ж пасивно його очікувати. Тому будь-який політичний прогноз містить як науково-пізнавальний зміст, так і має певне ідеологічне призначення. Проте в будь-якому випадку прагнення зазирнути у завтрашній день означає намагання подолати невизначеність майбутнього. І це спонукає вчених, політиків до створення різних програм розвитку су-

спільства, його модернізації. А це свідчить, що політичне прогнозування має дві основні функції – ідеологічну і пізнавальну. Власне, між цими двома функціями політичні прогнози завжди й коливаються, як годинниковий маятник. При цьому кожен прогноз розробляється з метою запобігання небажаним наслідкам вірогідного розвитку подій.

Слід додати, що ефективно політичне прогнозування можливе лише за умови постійного коригування прогнозів з урахуванням найновішої інформації. Прогнозування не можна розглядати як безумовну констатацію, що характеризується словами „буде”, „станеться”. Воно має розглядатися як умовна, інструментальна діяльність, що вкладається у формулу: “Може бути або станеться за певних умов”. <...> Отже, прогноз у сфері політики не стільки відіграє роль традиційного пророцтва, скільки є технологією, котра вказує, за яких умов і за допомогою яких засобів можна буде досягнути бажаного майбутнього.

В сучасному політичному аналізі й прогнозуванні майбутнього застосовується широкий і різноманітний арсенал наукових загальних і спеціальних методик, логічних і технічних засобів пізнання. Отже, політичний аналіз і прогноз як важливий елемент управління суспільством має базуватися на певних принципах, що дають змогу оптимально підійти до розуміння сегментів політичного життя

На думку В. Горбатенка, в цілому можна визначити такі основні принципи здійснення політичного аналізу і прогнозу [13].

Принцип альтернативності пов’язаний з можливістю розвитку політичного життя за різними траєкторіями, за умови різних взаємозв’язків і структурних відносин. Альтернативність у жодному випадку не слід плутати з вірогідністю. Джерелом альтернатив можуть бути якісні зрушення, що виникають в умовах різних соціально-політичних змін, наприклад, у разі переходу до нового політичного курсу. За складних перехідних політичних ситуацій необхідно пам’ятати, що один і той же результат може бути зумовлений різними причинами. Отже, необхідно враховувати плюралістичність причин і плюралістичність наслідків. Принцип альтернативності діє не тільки як загальнодемократичний, плюралістичний, а і як цілеспрямований засіб досягнення нормативно визначеної мети або пошуку певних тенденцій суспільно-політичного розвитку.

Принцип системності прогнозування передбачає, що політика, з одного боку, розглядається як єдиний об’єкт, а з іншого – як сукупність відносно самостійних напрямів (блоків) прогнозування. Цей принцип дає змогу отримати цілісну модель досліджуваного об’єкта в

усій сукупності його прямих і зворотних, ієрархічних та координаційних зв'язків, визначити й виокремити його основні системні ознаки: елементний склад, структуру, мету, зміст, функціонування, способи реалізації. Одна з найважливіших вимог системного принципу щодо аналізу соціально-політичних процесів – дослідження певної соціальної системи в сучасних умовах – є неможливою без виходу за її межі. Такий підхід здатен змінити не тільки спосіб мислення, а й практичні дії у процесі реформування суспільного організму. Недотримання принципу виходу за межі старої системи, небажання подолати певний набір стереотипних уявлень, як правило, замість модернізації суспільства зумовлюють її видимість.

Прогнозування соціально-політичних процесів потребує, з одного боку, врахування історичного досвіду і традицій конкретного суспільства. З іншого боку, логіка застосування системного методу пов'язана з врахуванням цивілізаційного досвіду, який свідчить, що модернізація охоплює всі сфери суспільства. Сучасні теоретики разом з політичним вирізняють соціальний, економічний, культурно-духовний та інші різновиди модернізації [14]. Політична модернізація з притаманною їй специфікою виступає синтезуючою щодо названих типів, оскільки однією з основних її характеристик є забезпечення структурних та якісних змін не лише в політиці, а й у соціальній, економічній, культурно-духовній та інших сферах, створюючи цим самим умови для збереження стабільності та внутрішньої консолідації суспільства.

Синтетично-плюралістичний принцип. Щоб передбачити пріоритети й основні параметри модернізаційного процесу певного (в нашому випадку українського) суспільства, слід неодмінно вийти за межі політичної сфери й спробувати розглянути цей процес у ширшій та універсальнішій перспективі. А це, у свою чергу, об'єктивно передбачає суттєве підкріплення політологічного аналізу матеріалами з інших наук – історії, економічної теорії, правознавства, філософії, соціології. Таке поєднання потребує, разом з політологічним аналізом, застосування синтетично-плюралістичного підходу. Плюралізм у даному разі полягає в намаганні охопити якомога ширше наукові здобутки. При цьому плюралістичний характер певного підходу, як зауважує О. Погорелов, полягає не в одночасному застосуванні суттєво різних підходів, а в готовності переходити від одного типу інтерпретації до іншого [15].

У зв'язку із зазначеним вище заслуговує на увагу методологічний підхід В. Горбатенка, який, спираючись на М. Дюверже, у дослідженнях держави й суспільства пропонує поєднувати юридичний і політичний аналіз. Таке поєднання, на думку вченого, дає змогу, з одного боку, вивчати не тільки політичні інститути, які регламентуються правом, а й ті, що правом повністю або частково ігноруються (політичні партії, громадська думка, пропаганда, преса, групи тиску тощо). З іншого боку, така орієнтація уможливить вивчення політичних інститутів, регламентованих конституцією, законами, не тільки в юридичному, а й у політологічному аспекті, що дасть змогу визначити, якою мірою ці інститути функціонують відповідно до права чи уникають його [16].

Справді, сучасний розвиток соціальних наук дає змогу розглядати суспільство та його інститути як об'єкт науки в цілому. Не піддаючи сумніву важливість юридичних феноменів серед суспільних явищ, наголошує В. Горбатенко, слід звернути увагу на те, що у праві слід розрізняти те, що є ефективним для застосування, й те, що не є таким. Закон, юридична норма, конституція є не відображенням реального, а спробою впорядкування реального, спробою, яка ніколи не вдається повністю [17]. Зазначене, на нашу думку, має особливе значення для українських законотворців і правознавців, які розрив між бажаним і цінністю досі розглядають під кутом зору тимчасової „недостатньої нормативно-юридичної бази” і не усвідомлюють до кінця закономірності та глибини цього розриву, його деструктивного впливу на розвиток політичної і правової системи.

Принцип безперервності прогнозування передбачає коригування прогнозних розробок у міру надходження нової інформації, а також контроль за домінуванням певних тенденцій у розвитку політичних подій, політичної ситуації. Цей принцип у процесі здійснення прогнозу передбачає процедуру так званого проміжного огляду, необхідну для забезпечення своєчасної зміни оперативної політики, заснованої на безпомилковому прогнозі. Проміжний огляд дає можливість модернізувати прогноз, залучаючи до нього інші події та здійснюючи перевірку джерел прогнозування і методології. За короткострокових прогнозів безперервність їх відстеження, як правило, має обов'язковий характер і закладається у саму схему їх поетапного здійснення. Суттєва модернізація прогнозу відбувається за умови надходження нової інформації або виникнення якоїсь надзвичайної події. Перегляд довгостро-

кових прогнозів здійснюється при зміні базових даних, офіційної статистики, несподіваного руху вперед чи відходу назад внаслідок політичного реформування суспільства. Гнучке реагування на зміни дає можливість виправляти помилки й забезпечувати результативність політичних прогнозів, передбачати реальні наслідки політичних рішень.

Принцип верифікації (перевірки) спрямований на визначення достовірності виробленого прогнозу. Цей принцип ґрунтовно розглянуто у праці українських дослідників С. Кримського, В. Пилипенка і Ю. Салюка. Автори, зокрема, зазначають, що він ґрунтується на трьох методологічних засадах прогнозування – достовірності, точності й обґрунтованості. Досягти надійних висновків про майбутнє можна тільки тоді, коли вдасться верифікувати чималу кількість аспектів розробленого прогнозу [18].

Відносна (попередня) верифікація здійснюється переважно на останніх етапах розроблення прогнозу. До основних способів верифікації політичних прогнозів належать: перевірка одержаних результатів повторними або паралельними дослідженнями; опитування експертів – фахівців у певній галузі, якої найбільше стосуються здійснений аналіз і прогноз; зіставлення вихідних положень з реальною політичною ситуацією; паралельне розроблення прогнозу методом, відмінним від первісного; виявлення і врахування джерел можливих помилок; опосередкована верифікація прогнозу шляхом його зіставлення з прогнозами, отриманими з інших джерел інформації.

Оптимальне врахування та органічне поєднання зазначених вище принципів сприятимуть забезпеченню достовірності поглядів у сфері політичних відносин та прийняття політичних рішень.

Література:

1. Див.: Валевський О. В. Методологічні засади аналізу державної політики // Філософська думка. 2000. № 5. С. 59-81; Веймер Д., Вайнінг Е. Аналіз політики. Концепції і практика. К.: Основи, 1998. 360 с.; Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. 2003. № 5. С. 46–55; Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич: ВФ „Відродження”, 2004. 488 с.; Пал Л. Аналіз державної політики. К.: Основи, 1999. 422 с.; <...>
2. Валевський О. В. Методологічні засади аналізу державної політики // Філософська думка. 2000. № 5. С. 59-81.
3. Пал Л. Аналіз державної політики. К.: Основи, 1999. 422 с.

4. Веймер Д., Вайнінг Е. Аналіз політики. Концепції і практика. К.: Основи, 1998. 360 с.

5. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. К.: МАУП, 2001. 383 с.; Панарин А. Глобальное политическое прогнозирование. М.: Алгоритм, 2000. 348 с. <...>

7. Валецький О. Порівняльний аналіз моделей державної політики у програмах основних учасників президентської виборчої кампанії // Вісник Української академії державного управління. 2000. № 1. С. 123-129.

8. Валецький О. В. Методологічні засади аналізу державної політики // Філософська думка. 2000. № 5. С. 59-81. <...>

10. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія. Навч. посібник. К.: „Каравела”, Львів. „Новий світ”. 2000. 344 с.

11. Шевченко В. М. Опитування громадської думки з політичних питань: можливості та обмеження // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Харків: Видавн. центр Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, 2002. С. 200-203. <...>

13. Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. 2003. № 5. С. 46-55.

14. Див. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич: ВФ „Відродження”, 2004. 488 с.

15. Погосєлов О. Ф. Природа філософського плюралізму // Філософська думка. 2001. № 5. С. 5–18.

16. Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. 2003. № 5. С. 46–55.

17. Горбатенко В. П. У смисловому полі модернізаційного дискурсу // Філософська думка. 1999. № 4. С. 35-56.

18. Кримський С. Б., Пилипенко В. Е., Салюк Ю. В. Верифікація соціальних прогнозів (методологічний аспект) / НАН України. Ін-т соціології. К.: Наук. Думка, 1992. 160 с.

Горбатенко В., Петренко І. Метод “Делфі” та специфіка його застосування у прогнозних розробках. *Політичний менеджмент* : Укр. наук. ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2008. № 6 (33). С. 174-182.

Методологія вироблення знання про майбутнє склалася як сукупність експертних методів прогнозування, кожний з яких має свої мо-

жливості, специфічну процедуру і форму представлення випереджувальної інформації, потребує вихідних інформаційних, організаційних і методологічних передумов та здійснюється за певних обмежень. Всі ці методи як домінуюче джерело прогнозної інформації апелюють до оцінок та аргументації висококваліфікованих спеціалістів – експертів

Експертні методи ґрунтуються на двох основних підвалинах: 1) експерт є носієм значного обсягу раціонально опрацьованої інформації (це його знання, досвід, інтуїція) і тому може розглядатися як якісне джерело інформації; 2) думка групи експертів наближає до ефективного вирішення проблеми.

Сутність методу експертних оцінок полягає в проведенні фахівцями інтуїтивно-логічного аналізу проблеми з кількісною та якісною оцінкою суджень і формальним опрацюванням результатів. Методологічні основи експертних методів полягають в отриманні від експертів інформації, якої не вистачає, опрацюванні й використанні зібраної інформації для підготовки і прийняття рішення. Практика свідчить, що навіть прості статистичні методи в поєднанні з експертною інформацією під час вибору перспективних рішень часто дають кращі результати, ніж точні розрахунки з орієнтацією на середні показники. Саме на цій основі на Заході сформувалися так звані фабрики думок <...>

Є ряд моментів, які необхідно враховувати задіяним у дослідженнях експертам у сповненій парадоксів політичній сфері, а особливо при виконанні прогнозних розробок в умовах трансформаційних суспільств. Насамперед необхідно зважати на те, що лінійно-раціональна модель прийняття політичних рішень у багатьох випадках виявляється неспроможною. Практика переконує, що ігнорування суб'єктивних, емоційних компонентів політичного життя призводить до недостовірності прогнозів, а отже й до помилковості політичних рішень. Експертні методи дають змогу спеціалістові зосередитися не стільки на оцінці об'єктивних наслідків, скільки на тому, яким буде тлумачення певного явища, події, проблеми. Щоб отримати якісний прогноз, експерт повинен зважати на те, що політика є творчою й важливою ознакою суспільного життя, а сам аналіз має становити собою майстерно розроблений стратегічний аргумент, який враховує двозначності й парадокси з тим, щоб знаходити способи їх розв'язання.

Експертним методом “Делфі” користується велика кількість корпорацій, університетів, урядових структур з метою передбачення тих

чи інших подій у майбутньому. Цей метод сформувався на основі вдосконалення й оптимізації з точки зору досягнення практичного результату традиційних нарад, відкритих дискусій. Незважаючи на певні вади, він вважається одним з найефективніших експертних методів <...>. Назва методу пов'язана зі знаменитим храмом Аполлона в давньогрецькому місті Делфі, жриці якого були відомими оракулами з досить загадковим характером висловлюваних ними пророцтв щодо людської долі або тих чи інших подій. Храм Аполлона в Дельфах користувався величезним авторитетом серед усіх еллінів. Вважалося, що вустами дельфійського оракула, піфії, пророкує сам Аполлон, віщуючи волю свого батька Зевса. За розповіддю Аристотеля, Сократ у молодості відвідав Дельфи. Його схвилював напис “Пізнай самого себе”, викарбуваний на фасаді храму. <...>. Саме з цим, скоріш за все, й пов'язана ідея співвіднесення етосу дельфійського храму з новітньою технологією пізнання майбутнього.

Метод “Делфі” сформувався у процесі діяльності американської фірми “Ренд корпорейшн”. Він був розроблений Н. Далкі і О. Хелмером і вперше застосований 1963 року. Спочатку метод використовувався для аналізу перспектив науково-технічного прогресу і вимірювання якості життя в Америці. Потім, в умовах політичного протистояння США і СРСР, був переорієнтований переважно на воєнні цілі (оцінка воєнного потенціалу СРСР тощо). Фахівці корпорації, які розробили методику “Делфі”, продемонстрували можливість “заглянути” в майбутнє, використовуючи об'єктивні методи, виходячи з того, що при цьому можливий один з двох результатів: “Або з кожним циклом відбувається зближення суджень, або документується неможливість досягнення подібного зближення” [1, с. 444]. За методом “Делфі” досліджувалися, зокрема, такі політичні проблеми, як вірогідність і можливість запобігання виникненню нової світової війни; кількість ядерних бомб, необхідна для знищення військової промисловості США; можливість автоматизації виборчого процесу; перспективи системи освіти; уявлення в суспільстві про цінності, найважливіші для щастя індивіда; напрями пошуку майбутніх політичних союзників тощо.

“Делфі” має три основні особливості: 1) анонімність експертів; 2) використання результатів попереднього туру опитувань; 3) статистична характеристика групової відповіді. Експерти використовують різноманітну інформацію про прогнозований об'єкт – як ретроспективну, так і теперішню і навіть майбутню, якщо вона існує у вигляді окремих

чи системних прогнозів. Технологія застосування методу “Делфі” передбачає участь, окрім експертів, спеціально організованої групи, яка розробляє опитувальники, опрацьовує отримані відповіді і забезпечує експертів необхідною інформацією. Чим більшим обсягом інформації володіють експерти (за умови їх високої кваліфікації, ерудиції, креативності мислення, компетентності), тим більш обґрунтованим буде прогноз. Варіанти методу “полягають у запиті в експертів не точної оцінки, а інтервалу, в якому вона має бути; ознайомленні експертів не з оцінками, а з аргументацією інших членів експертної групи; представлення на перших етапах роботи лише окремих оцінок, а не групової думки тощо” [2, с. 190]. На думку Н. Далкі, система “Делфі” зумовлює прогресивне зрушення в “технології суджень”. Свій висновок він аргументує так: „Досі політичні діячі фактично не мали обмежень у політиці чи прагненнях, за винятком виборів і самого політичного процесу. Система “Делфі” пропонує новий, усвідомлений контроль, основою якого є визначення можливості досягнення певної мети” [1, с. 447].

Анонімне опитування групи експертів проводиться у письмовій формі в кілька турів. При цьому експерти не вступають у контакт між собою. Їм дають можливість ознайомитися з систематизованими результатами попереднього туру опитувань. Це становить “зворотний зв'язок, який дозволяє коригувати свої судження з урахуванням усереднених оцінок та пояснень експертів” [4]. <...> Потім все знову повторюється. При цьому кількість турів (як правило, від 2-х до 4-х) залежить від зведення поляризованих оцінок до мінімуму, тобто метод передбачає “сортування суджень” щодо оцінки тенденцій питання, яке досліджується. Якщо експерти досягають згоди з принципових питань у межах 2-го туру, то опитування припиняється.

Точність і надійність результатів експертизи залежить від якісно підібраної групи експертів. Практичне значення цього підтверджують Б. Гогвуд і Л. Ган, які, зокрема, зазначають: “За методом “Делфі” точні прогнози можна одержати з інтуїтивних суджень осіб, поінформованих у певній сфері, а ці прогнози найкраще одержувати індивідуально від членів групи, оскільки, за припущенням, у групі, що працює колективно, погляди осіб екстравертного типу або членів групи з вищим статусом матимуть більший вплив” [7].

Відзначаючи переваги цього методу, українські соціальні філософи, зокрема, зазначають: “Анонімність дельфійської процедури є способом послаблення впливу окремих “домінуючих” експертів, а ре-

гулюючий зворотний зв'язок дозволяє знизити “шуми”, під якими розуміється вплив індивідуальних і групових інтересів, не пов'язаних з проблемами, які вирішуються. Окрім того, використання зворотного зв'язку вносить елемент об'єктивності й робить прогнози оцінки надійнішими”. <...>

Багатотуровий характер прогнозних експертних досліджень дозволяє забезпечити “зворотний зв'язок”. Експерти знайомляться з результатами попереднього туру: загальною груповою оцінкою, особливими судженнями та їх аргументацією. Внаслідок цього під час кожного наступного туру експерти працюють з оновленою інформацією, що дозволяє їм або корегувати свою думку, підвищуючи загальну узгодженість у групі, або підтверджувати попередню оцінку, маючи для цього вже більше підстав.

Переваги багаторівневого експертного дослідження реалізуються в проведенні повторних опитувань для підвищення узгодженості думок експертів. Опитування, як правило, проводиться у два послідовні тури. Перед кожним туром здійснюється передопитувальна підготовка, перед другим – аналіз та оформлення результатів першого туру і ознайомлення з ними експертів. Після другого туру – остаточний аналіз і представлення результатів усього опитування. Використання результатів попереднього туру опитування розширює інформацію, якою можуть скористатися експерти під час повторних турів, реалізуючи тим самим принцип “зворотного зв'язку”. Окрім цього, такий підхід дозволяє виключити або звести до мінімуму можливість лобіювання інтересів окремих експертів чи підгруп. Статистична характеристика групової відповіді дозволяє оцінити ступінь узгодженості думок експертів усієї групи відносно загальної групової оцінки, тобто ступінь того, наскільки групова оцінка відображає думки опитуваних експертів. Сама по собі аргументація неузгоджених з груповою оцінкою думок є цікавою для експертів під час повторних турів, оскільки змушує їх повертатися до аргументації своїх оцінок.

Загалом у процедурі експертного опитування за методом “Делфі” можна виокремити алгоритм, який складається з п'яти етапів. На першому етапі (передопитувальна підготовка) визначаються конкретні завдання та умови опитування, формується робоча група, збирається й аналізується інформація з досліджуваної проблеми, підбирається експертна група. Завдання робочої групи полягає в організації процедури експертного опитування. Група експертів має включати 10-15 спеціалістів з певної галузі знань. Хоча в реальній практиці використання

“Делфі” є приклади, коли в експертизі брали участь сотні фахівців. <...> Компетентність експертів оцінюється шляхом анкетування, аналізу рівня реферування (кількості посилань на праці спеціаліста), використання аркушів самооцінки.

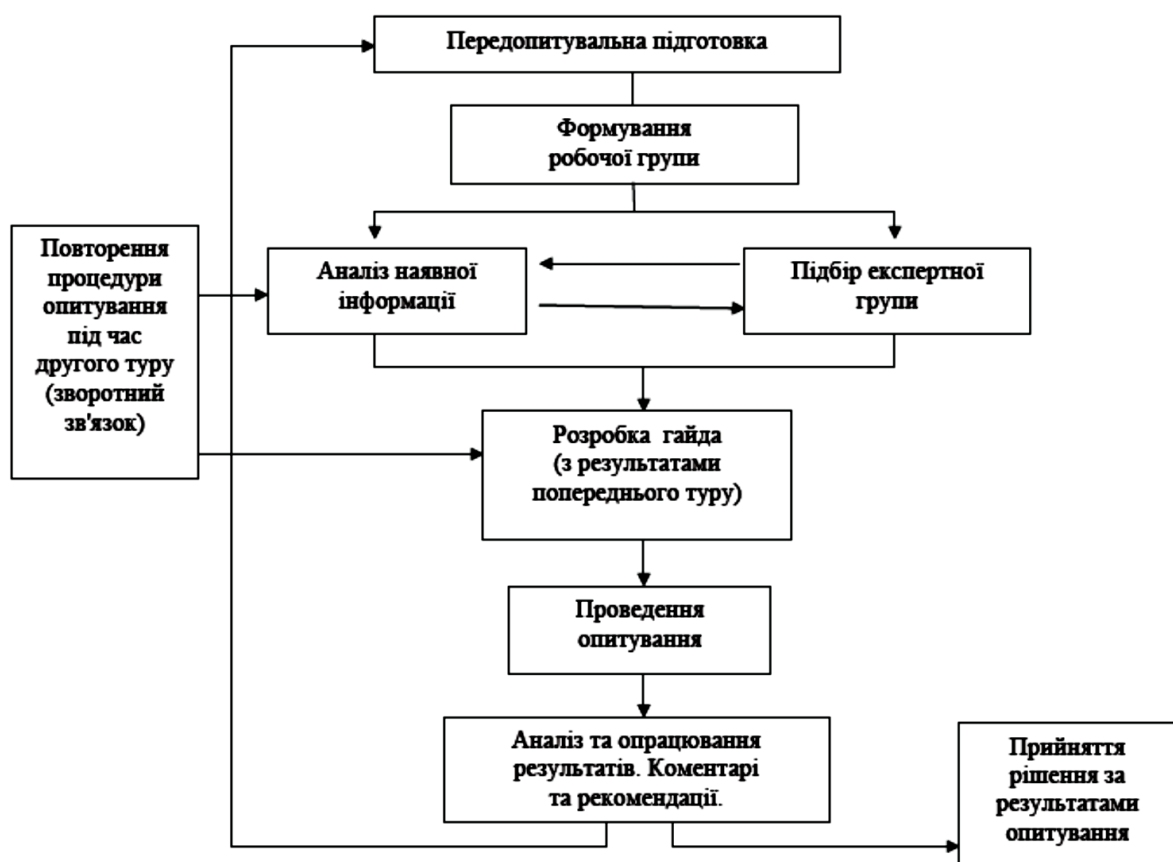
На другому етапі розробляється так званий гайд (від англ. Guide – провідний принцип). Експерти висловлюють свої думки щодо того, які конкретно питання необхідно обговорити і як їх сформулювати, запрошують необхідну інформацію, а також надають наявні у них самих відомості, котрі було б доцільно використати при обговоренні. Організаційна група аналізує та підсумовує всі пропозиції, складає гайд і розсилає його кожному експертові. Гайд має бути складений так, щоби було враховано всі аспекти питання, яке вирішується, а також те, що політичні проблеми, як правило, є багатоскладовими.

Після передопитувальної підготовки і розробки гайда настає третій етап – безпосереднє опитування. Процедура опитування в заочній формі вимагає від експертів серйозної творчої роботи. Далі починає діяти принцип “зворотного зв’язку” – експерти повертають гайд з готовими відповідями, які відображають їхні думки щодо можливих способів вирішення проблеми. Вони також можуть вносити пропозиції зі зміни гайда: включення нових питань та виключення тих, які, на їхню думку, зайві. Експерти можуть запитати додаткові дані про об’єкт дослідження.

Четвертий етап – аналіз та опрацювання результатів опитування – здійснюється зазвичай по кожному туру. На цьому етапі опрацьовуються результати, які оформлюються в компактній, доступній формі у вигляді структурованих текстів, діаграм, таблиць, графіків з акцентами на найбільших суперечливих, екстремальних моментах оцінки. Методика опрацювання, інтерпретації результатів та можливості їх графічного представлення визначається логічною побудовою запитань у гайді. Виключаються всі двозначні запитання й ті, що не стосуються безпосередньо проблемної ситуації. На основі думок експертів робоча група може включати в гайд нові запитання, які випали з поля зору при складанні першого варіанта. До нового гайда (підготовленого до наступного туру) включаються думки всіх експертів, які висловлювалися під час першого туру. Жодного з експертів не можна проігнорувати – респонденти мають бути впевнені в тому, що кожний експерт має рівнозначну думку і що нікому не надається переваги. Експерти також мають висловити своє ставлення до запропонованих колегами варіантів вирішення проблеми. Тут найкраще використовувати спеціальні

шкали, що допоможе організаційній групі правильно опрацювати гайди, точніше виявити висловлені експертами пропозиції та відкинути ідеї, що не знайшли у більшості з них схвалення. Х. Лінстон і М. Турофф рекомендують чотири критерії оцінки, для кожного з яких існують приблизні варіанти оцінювання: 1) ефективність (варіант оцінки: дуже ефективно, ефективно, неефективно, дуже неефективно); 2) здійсненність (варіант оцінки: повна здійсненність, можлива здійсненність, можлива нездійсненність, повна нездійсненність); 3) ступінь ставлення до проблеми (варіант оцінки: дуже високий, високий, низький, дуже низький); 4) ступінь довіри до пропозиції (варіант оцінки: повний, високий, низький, дуже низький) [10]. Кожен експерт має обґрунтувати свої оцінки, виокремити слабкі і сильні сторони кожної пропозиції і висловити свою думку.

На п'ятому етапі організаційна група збирає всі пропозиції в єдиний документ, який направляється всім експертам для остаточного затвердження, після чого створений прогноз чи рішення віддають замовникові. Схематично етапи проведення експертного опитування за методом "Делфі" можна зобразити так:

Результати дослідження за методом “Делфі” включають такі положення: 1) переглянутий перелік подій, складений на основі відповідей фахівців, що включає події, які, на їхню думку, є найбільш важливими; 2) припущення щодо часу, коли ці події відбудуться; 3) припущення про можливість виникнення подій у певний період; 4) припущення про наслідки певних подій у випадку їх виникнення; 5) оцінка бажаності таких подій; 6) опис і оцінка альтернатив політичних дій, які могли б підвищити вірогідність виникнення найбільш бажаних явищ і зменшити можливість небажаних подій; 7) причини існування полярно протилежних суджень на будь-якому етапі процесу [1, с. 444 – 445].

Метод “Делфі”, попри його безсумнівні переваги, суперечливий. Аргументи “за” і “проти” нього наводяться у збірці публікацій, що з'явилася 1975 року в журналі “Технологічні прогнози та суспільні зміни” [11]. Одне з основних зауважень стосується порівняння якості групових очних та заочних дискусій. Деякі вчені, зокрема Дж. Фаркухар, вважають, що якість перших набагато вища, ніж других [12]. Але Н. Далкі і Р. Кемпбелл дотримуються іншої думки. У своїх дослідженнях вони виявили тенденцію до значно якісніших рішень у випадку заочної групової взаємодії [13].

Проаналізувавши критичну літературу щодо методу “Делфі” [14], можемо висловити наступні зауваження.

Насамперед варто звернути увагу на часові параметри. По-перше, мало часу відводиться експертові на обдумування проблеми, а тому не виключено, що експерт погодиться з думкою більшості, аби не пояснювати, в чому полягає різниця між його рішенням та іншими варіантами. По-друге, аналіз даних потребує багато часу, мінімум добу, а тому не може використовуватися для оперативного аналізу. Отже, з одного боку, мало часу відводиться для обдумування проблеми, а з іншого, багато часу витрачається на опрацювання отриманих відповідей. Про це особливо важливо пам'ятати з огляду на специфіку проблеми, яку дослідники прагнуть вирішити за допомогою цього методу.

Ще однією пасткою може бути конформізм експертів. Деякі вчені вважають, що думка, аби експерти, судження яких розходяться з думкою більшості, обґрунтовували свою точку зору, може призвести до посилення ефекту пристосування, а не зменшити його, як це задумано. Тобто зростає конформізм, експерти намагаються потрапити до більшості. Таким чином, “Делфі” може стати банальною спробою представити рішення, яке перемагає статистично, як загальну думку. Тоді як істинний консенсус – це рішення, досягнуте в результаті взаємодії та

підвищення рівня інформованості експертів. Не відкидаючи в цілому можливість конформістських рішень в заочних експертних групах, слід зазначити, що вони все ж характеризуються нижчим рівнем конформізму порівняно з очними групами. Одним із способів подолання конформізму є оформлення думки експертів, котрі не дотримуються позиції більшості, як додатка до остаточного рішення. Це, у свою чергу, сприяє захистові експертами своєї думки. Таким чином, думка меншості теж враховується і приєднується до результату.

Існує й можливість маніпулювання експертами з боку представників робочої групи. Адже на практиці результат роботи в невеликому ступені залежить від експертів, оскільки остаточне рішення оформлює організаційна група, яка безпосередньо опрацьовує матеріали, а отже за умови упередженого ставлення до проблеми вона може інтерпретувати відповіді експертів у вигідному для себе ракурсі, щоби, скажімо, догодити замовникові. До того ж „експерти, за визначенням володіючи особливим уявленням про світ, годяться для екстраполювання вже досить вивчених напрямів чи тенденцій, але менше підходять для визначення неочікуваної чи “несподіваної” зміни, яку може краще розпізнати звичайний аматор” [15].

Отже, оскільки роль організаційної групи досить велика, деформації думок експертів цілком можливі. Але цю проблему можна вирішити ретельним підбором організаційної групи. В ній має бути не менше двох осіб, котрі контролювали б одне одного. Крім цього, якщо організаційна група безпосередньо зацікавлена в успіху справи та якщо в ній немає підкуплених конкуруючими політичними організаціями людей, тоді навряд чи вона піде на саботаж при поданні остаточного рішення групи. Використання комп'ютера при опрацюванні відповідей теж може знизити ризик фальсифікації чи саботажу з боку організаційної групи.

Методика системи “Делфі” постійно модифікується, випробовується, перевіряється і вдосконалюється різними групами футурологів у різних країнах. Кілька десятиліть застосування технології „Делфі” засвідчують, що вона знаменує зародження нового підходу до системи суджень і аналізу. Хоча, безперечно, процес її застосування потребує подальшого вдосконалення і пошуку відповідей на цілу низку питань, які постійно виникатимуть у процесі визначення варіантів і сценаріїв майбутнього.

Література: <...> 4. Вступ до політичної аналітики: Навч. посіб. / Авт. кол.: С. О. Телешун, О. Р. Титаренко, І. В. Рейтерович, С. І. Вировий; За заг. ред. С. О. Телешуна. - К.: Вид-во НАДУ, 2006. - С. 189.

<...> 7. Гогвуд, Б., Ган, Л. Аналіз політики для реального світу / Пер. з англ. А. Олійник, Наук. ред. пер. В. Тертичка. - К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. - С. 192.

<...> 10. Див.: The Delphi Method. Techniques and Applications. Ed. by H. Linstone and M. Turoff. Addison - Wesley Publishing Company, 1975. – P. 10 - 50, 80 - 95, 212–225.

11. Див.: Technological Forecasting and Social Change. - 1975. - Vol. 7. - № 2.

12. Див.: Farquhar J. A Preliminary Inquiry into the Software Estimation Process. The REND Corporation, RM – 6271 – PR. August, 1970.

13. Див.: Campbell R. The Delphi Technique: Implementation in the Corporate Environment //Management Services. – 1968. Vol. 5. – № 6. – P. 37–52.

14. Див., напр.: Sackman H. Delphi Critique. Expert Opinion, Forecasting, Group Process. – N.Y.: Lexington Books, 1975. – P. 30 - 50.

15. Див.: Technological Forecasting and Social Change. - 1975. - Vol. 7. - № 2. – P. 167.

Дурман О. Л. Аналіз деяких механізмів державного управління для формування зовнішньої політики. Науковий вісник: Державне, управління. 2020. № 3 (5). С. 87–100.

<...> **Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання змісту зовнішньої політики, механізмів її функціонування і реалізації є надзвичайно актуальними питаннями у сучасній науці. Якісні дослідження реального зовнішньополітичного процесу містяться у працях таких зарубіжних вчених як: Г. Аллісона, М. Брешера, М. Хелперіна, І. Дестлера, А. Джорджа, С. Хантінгтона, Р. Хілсмана, О. Холсті, К. Уолтца й багатьох інших. Щодо вітчизняних вчених, які зробили вклад у вивчення та становлення основних принципів і концептуальних засад зовнішньої політики нашої держави, то цим питанням присвятили праці Ю. Макара [2], О. Макаренко [3], К. Сандровський [4], Ю. Тодика [5], В. Погорілко [6] та інші.

<...> **Метою статті** є аналіз механізмів державного управління для формування зовнішньої політики держави на основі синтезу сучасних досліджень та системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Розвиток зовнішніх функцій держави супроводжується динамічною зміною (розширенням, звуженням, зміною функціональності) механізмів державного управління, якими керуються державні органи відповідальні за здійснення зовнішньої політики. Фактично відбувається еволюційний розвиток структури зовнішніх функцій, еволюція зовнішньополітичного механізму. Що стосується органів державної влади, які наділені спеціальною компетенцією у сфері зовнішніх зносин, то вони діють від імені держави, виступають представниками суверенної влади держави за кордоном.

Вітчизняний юрист-міжнародник К. К. Сандровський запропонував таке визначення державних органів зовнішніх зносин: «...це діючі на території держави та поза її межами спеціальні органи, які представляють державу в її офіційних відносинах з іншими державами та суб'єктами міжнародного права і забезпечують виконання зовнішньополітичних цілей мирними, передбаченими міжнародним правом засобами, з метою захисту прав та інтересів даної держави, а також її організацій та громадян, що знаходяться за кордоном» [4, с.].

Вчені В. А. Зорін та К. К. Сандровський поділяють органи зовнішніх зносин на дві групи: внутрішньодержавні (центральні) та закордонні. В свою чергу, перша група органів зовнішніх зносин держави поділяється за характером своїх функцій та правового обґрунтування на органи загальнополітичного керівництва, чий статус визначається, як правило, конституціями держав та органи спеціальних (галузевих, відомчих) зносин держави з іншими країнами [7] (рис.1).

Закордонні органи поділяються також на два типи – постійні та тимчасові. Тому, розглядаючи питання, пов'язані з функціонуванням відповідних державних органів, автор вважає доречним врахувати думку фахівців-міжнародників, які класифікували їх, насамперед, із точки зору їх розташування. Такий поділ видається нам універсальним і, попри все розмаїття сучасних політичних та економічних систем, може бути застосованим до будь-якої країни світу. При цьому слід зауважити, що держава сама визначає, в якому порядку і за допомогою яких власних органів їй належить виконувати свої зовнішні функції.

Повсякденну оперативну діяльність, пов'язану із зовнішніми

зносинами держави, в першу чергу, здійснює спеціально уповноважений орган виконавчої влади, який курує сферу міжнародних відносин – Міністерство закордонних справ України. Воно є основною найважливішою ланкою здійснення конституційно-правового механізму організації реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин та координації зовнішньополітичної діяльності різних міністерств і відповідних заходів, що спрямовані на досягнення стратегічних цілей зовнішньої політики України, зокрема, забезпечення входження України в європейський простір.

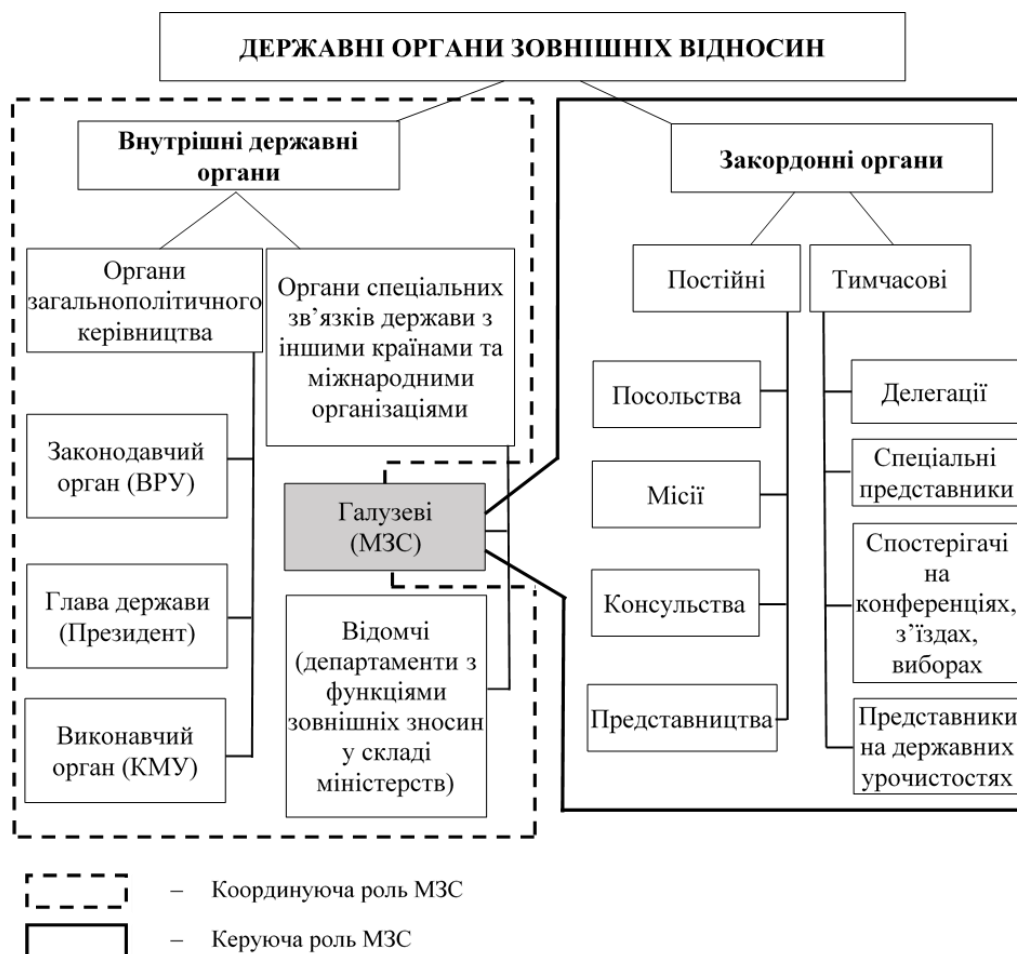

Рис. 1. Органи зовнішніх відносин

Відповідно до п. 3 Положення про Міністерство закордонних справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2011 року [8], МЗС забезпечує проведення зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних, гуманітарних, наукових, інших зв'язків з іноземними державами та міжнародними організаціями.

Міністерство здійснює свої повноваження безпосередньо та че-

рез дипломатичні представництва за кордоном, а також представництва МЗС України на території України. Що стосується закордонних державних органів зовнішніх зносин, то вони поділяються на дві головні категорії – постійні та тимчасові. Постійні органи ведуть повсякденну роботу за кордоном, представляючи і захищаючи національні інтереси своєї держави. Йдеться про посольства, консульства, представництва України у міжнародних організаціях. Тимчасові органи – це спеціальні місії, різноманітні делегації, окремі представники за кордоном, а також спостерігачі на міжнародних конференціях, з'їздах, у міжнародних комісіях тощо.

Провідне місце у конституційно-правовому механізмі реалізації зовнішніх зносин займають центральні органи виконавчої влади, які в законодавчому порядку наділені повноваженнями у сфері здійснення зносин з іноземними державами та міжнародними організаціями. Як зазначає швейцарський дослідник Ф. Брайар, зовнішня політика усе в меншій мірі є долею тільки міністерства закордонних справ. У силу зростаючої необхідності спільно керувати все більш складними і численними проблемами, вона стає справою більшості інших державних відомств та структур [9].

Конституційно-правовий механізм реалізації зовнішніх зносин являє собою складну та багаторівневу, розгалужену систему діяльності залежних один від одного функціонально органів державної влади та посадових осіб, зовнішньополітична компетенція яких регламентована Конституцією України та сукупністю інших взаємопов'язаних нормативно-правових актів з приводу здійснення зовнішньої функції держави. У зв'язку з цим, даний механізм держави має розглядатися не як набір його складових, а як система функціонально сумісних та узгоджених між собою складових, які перебувають у постійному відновленні з метою підтримання своєї основної функції – управління зовнішніми відносинами.

Повсякденну оперативну діяльність, пов'язану із зовнішніми відносинами держави, в першу чергу, здійснює спеціально уповноважений орган виконавчої влади, який курує сферу міжнародних відносин – Міністерство закордонних справ України. Воно є основною найважливішою ланкою здійснення конституційно-правового механізму організації реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин та координації зовнішньополітичної діяльності різних міністерств і відповідних заходів, що спрямовані на досягнення стратегічних цілей зо-

внішньої політики України, зокрема, забезпечення входження України в європейський простір. <...>

Організаційні заходи в рамках організаційного механізму здійснюються суб'єктами державного управління у сфері зовнішньополітичній діяльності України і спрямовані на забезпечення єдиної координації та взаємодії між Президентом України, Верховною Радою України та Урядом (Кабінетом Міністрів України, Міністерством закордонних справ України). Проведення зовнішньої політики України, координація діяльності міністерств, інших органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин покладається на Міністерство закордонних справ України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, закордонні дипломатичні органи, Служба безпеки України та Служба зовнішньої розвідки України та інші, які входять до складу організаційного елементу одночасно є представниками конституційно-правового механізму реалізації зовнішньої політики і в межах своїх повноважень забезпечують виконання передбачених Конституцією та законами України, нормативно-правовими актами Президента України та Кабінету Міністрів України завдань у сфері зовнішніх зносин держави.

У свою чергу дипломатичні заходи здійснюються Міністерством закордонних справ України у відповідності до генеральних директив, схвалених Президентом України. Ці заходи передбачають:

- прискорення процесу європейської та євроатлантичної інтеграції України;

- залучення широкої міжнародної підтримки світової спільноти прагненням України захистити суверенітет та територіальну цілісність; забезпечення повноправної участі України у міжнародних та регіональних безпекових структурах;

- розвиток міжнародного співробітництва та співпраці з провідними країнами світу;

- імплементацію міжнародних проектів і програм у сфері зовнішніх зносин тощо.

На сьогодні основну законодавчу базу зовнішньої політики складають наступні документи: Конституція України [12], Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України» [13], Закон України «Про дипломатичну службу» [14] та Стратегія національної безпеки України [15, перевірити мабуть пізніше].

З погляду функціонального змісту зовнішньополітична діяль-

ність держави покликана забезпечити вирішення низки взаємозалежних завдань:

1. Забезпечення безпеки держави на міжнародній арені у процесі її взаємодії з іншими країнами, формування та підтримання функціонування системи міждержавних відносин на двосторонньому, регіональному й глобальному рівні.

2. У зв'язку із цим впливає й інше завдання, а саме - сприяння процесу формування такої системи міжнародних відносин, що у максимальному ступені сприяє інтересам національної безпеки країни.

3. Реалізація національно-державних інтересів на міжнародній арені, створення сприятливих міжнародних умов для соціально-економічного, політичного й культурного розвитку країни.

4. Поширення й впровадження у практику міжнародних відносин системи цінностей та ідеалів, що лежать в основі політичної системи суспільства.

5. Корекція зовнішньополітичної стратегії, зовнішньополітичного курсу держави відповідно до мінливих умов міжнародних відносин.

6. Отже, комплекс конституційно-правових, організаційних та дипломатичних заходів що здійснюються суб'єктами державного управління у сфері зовнішньополітичній діяльності України об'єднуються у політико-дипломатичний механізм сучасної зовнішньополітичної діяльності України.

Ще один варіант розуміння зовнішньої політики – інституціональний, пов'язаний із процесом реалізації рішень. Мова ведеться про урядові механізми зовнішньої політики (*foreign affairs government structure*), під якими розуміються діяльність державних інституцій, які відповідальні за формування й здійснення зовнішньої політики. У кожній країні подібні механізми мають свої особливості.

Проте, якими б не були механізми формування зовнішньої політики, різко змінити зовнішньополітичний курс держави рішеннями певних осіб чи органів практично неможливо – цьому буде перешкоджати самі ці механізми. Це буде відбуватися з різних причин, але нам цікаво дослідити це з точки зору поєднання системного підходу і такого поняття як «лійка причинності».

Кількість груп факторів може бути величиною змінною, а їх розміщення – довільним. В залежності від ситуації в країні та за її межами, лідерів та громадськості, на перші місця можуть виступати рі-

зні фактори. Так, в складних економічних умовах – економічні, в період соціальних збурень – соціальні, під час воєнних конфліктів – воєнні тощо.

<...> Фактично, внутрішні фактори можна розглядати як певні «сита», проходячи через які альтернативи тих чи інших управлінських рішень, що формують зовнішню політику держави, відсікаються або трансформуються. Застосування саме такого підходу, з одного боку, показує можливі напрямки зовнішньої політики, а з іншого – дає можливість отримати варіативність рішень в залежності від того, які фактори («сита») будуть враховуватися як першочергові.

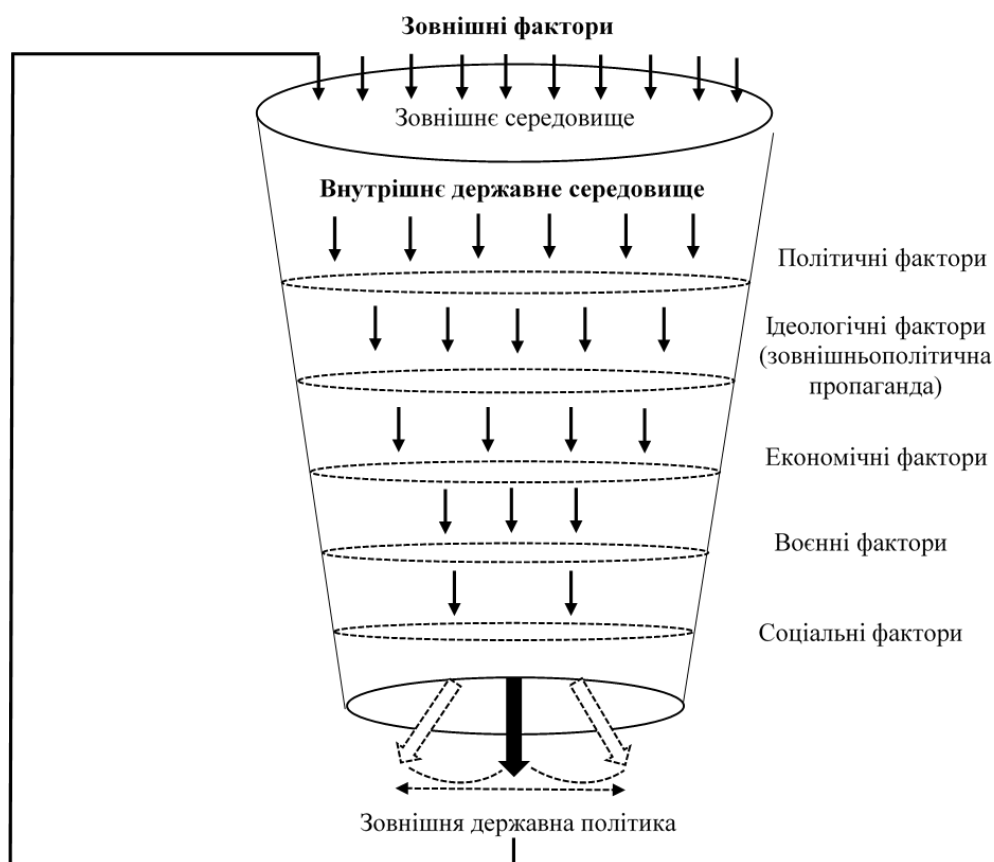

Рис. 2. «Лійка причинності» відносно до формування зовнішнього курсу країни.

При цьому зовнішня політика, яку ми отримуємо в результаті, виступає також вхідним параметром зовнішнього середовища і враховується на наступній ітерації формування зовнішнього курсу. Таким чином, неможливо одночасно змінити курс зовнішньої політики на 180° , проте в довгостроковій перспективі, за рахунок маленьких флуктуацій «витоку лійки», ми можемо отримати можливість зміни зовнішньополітичного курсу.

З іншого боку, оскільки зовнішня політика асоціюється з рішеннями тих, хто діє від імені держави, тобто офіційних осіб, то саме дія виступає центральним компонентом політики. Наявність такої «лійки причинності» унеможлиблює суттєве погіршення міждержавних відносин за рахунок одного, негативного, для цих відносин рішення будь-якого високопосадовця. Таку ситуацію ми можемо спостерігати, наприклад, в США, де імпульсивні рішення Президента Д. Трампа, проходячи через «лійку причинності», згладжуються іншими рішеннями владних інституцій. При цьому загальний зовнішньополітичний курс держави зберігається.

Ресурси, використовувані в зовнішній політиці державою (політико-дипломатичні, економічні, військові, правові, інформаційні й т.і.), перебувають у її окремих структурноорганізаційних підрозділах (МЗС, Міністерства оборони, Міністерства фінансів і т.д.). Коли вища влада обирає які-небудь альтернативні засоби досягнення зовнішньополітичних цілей, вона спирається на організаційні можливості відповідних структур державного апарату.

Необхідно відзначити, що для будь-якої держави характерна певна інтегрованість у систему міжнародних відносин, що робить свій вплив на внутрішньополітичні процеси, а тим більше на зовнішньополітичні.

Відповідно до стану свого розвитку кожна держава відчуває на собі еволюцію системи міжнародних відносин, сутність якої складається в усе зростаючому впливі зовнішнього світу на економічні, політичні, соціальні й інші процеси усередині країни, і тому змушена будувати політику з урахуванням сформованих зв'язків системи міжнародних відносин і змін, що відбуваються в ній, про що свідчить «лійка причинності», схема якої запропонована вище.

<...> Існування системи зовнішньополітичних (міжнародних) відносин на всіляких рівнях викликає необхідність формування деякої кількості зовнішньополітичних цілей стратегічного й тактичного порядку, що перебувають між собою в тісному зв'язку координації й субординації.

Формування або «інжиніринг» зовнішньої політики, на думку американського вченого Ф. Зелікова, будується на основі семи складових: національних інтересах, цілях, стратегії, дизайні (переведення стратегії до оперативних планів, які визначають, що повинне відбутися в реальному світі), реалізації, повсякденному здійсненні й перегляді [18].

Цікаво, що стадія реалізації політики в такій схемі розпадається на три фази: «запуск» нової політики, її послідовне («підтримуюче») проведення й перегляд, модифікація курсу. Стратегія виявляється теорією, що описує відношення між діями уряду й поведінням інших гравців. Мова ведеться про «теорію переконання», що сприяє досягненню результату. Реалізація політики не може початися раніше, ніж погоджений дизайн.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз наведених міркувань дозволяє зробити висновок про те, що проблеми зовнішньої політики держави мають складний, комплексний характер, і це вимагає більш скоординованої і єдиної співпраці окремих організаційних структур, діяльність яких і являє собою механізм зовнішньої політики держави. Місце та роль уряду в механізмі здійснення зовнішньої політики залежить насамперед від форми правління в державі й політичної системи суспільства <...>

Польовий М. А. Типологія підходів до моделювання політичних процесів. *Гілея: наук. вісник: Зб. наук. пр. К., 2011. Вип. 48. С. 542–548.*

Для сучасної політичної науки є актуальним розширення застосування у вивченні політичних явищ та процесів методів, які були б адекватні за своєю складністю тим явищам, що вивчаються за їх допомогою. З огляду на це набувають особливого значення методи моделювання політичних процесів, що часто складають основу наукового розуміння тих чи інших процесів. <...> В той же час залишається багато теоретичних проблем, що пов'язані із використанням таких моделей у вивченні саме політичних процесів. Значне місце серед цих проблем посідає завдання вибору адекватних дослідницьким завданням методів моделювання, яке базується на тій чи іншій типології даних методів.

Отже, завданням даної статті є аналіз наявних у науці досягнень у типології підходів до моделювання та адаптація існуючих варіантів класифікації до типології підходів до моделювання політичних процесів. Слід зауважити, що багато дослідників користуються відносно цієї проблеми терміном типологія методів моделювання, який, на нашу думку, є не зовсім придатним, оскільки існує безліч методів моделювання, що весь час доповнюються новими або ж видозміненими, які досить складно увести в певні типологічні рамки. В той же час більш

загальний сенс застосування як старих, так і нових методів моделювання змінюється повільніше, що надає нам можливість достатньо раціонально їх типологізувати. Тому ми вважаємо, що більш вірним буде казати про типологію не методів, а підходів до моделювання.

Підходи до типології моделей надзвичайно різноманітні та відображають як різні наукові традиції, властиві окремим сферам науки, так й звичайне багатоманіття основань типології. <...>

Слід зауважити, що, на нашу думку, вірніше було б використовувати для називання моделей, які мають справу із більше ніж двома змінними, назву багатофакторних, як найбільш широку, маючи на увазі що фактично регресійні, шляхові та інтерактивні моделі є певними різновидами саме таких моделей, що різним чином враховують багато факторів. <...> Теоретично багатофакторні моделі представляються найбільш адекватними при вивченні політичних процесів, оскільки з самого початку орієнтовані на множинність учасників і дій, властиву, як відомо, політичним процесам.

Іншим варіантом типології моделей є типологія за цілями моделювання. Зазвичай розрізняють дві основних мети моделювання: моделювання для вивчення і пізнання об'єкту і моделювання з метою оптимізації або управління об'єктом. У першому випадку створюється пізнавальна модель, що відбиває механізм функціонування об'єкту, суть процесів, що протікають в ньому, його структуру та внутрішні зв'язки <...>. До моделей цього типу слід відносити також, на нашу думку, і більшість створених до теперішнього часу моделей політичних процесів і явищ.

У другому випадку моделювання носить допоміжний характер в процесі управління об'єктом із цієї точки зору моделі політичних процесів повинні, в перспективі, стати моделями такого, другого, роду. Для того, щоб управляти, треба знати, чим управляти, тобто необхідно мати модель керованого об'єкту, яка передусім повинна задовольняти цілі управління. Модель, призначена для супроводу процесу управління повинна мати більш формалізований характер і зобов'язана відбивати причинно-наслідкові зв'язки між вхідними і вихідними сигналами об'єкту. В даному випадку модель може не відбивати внутрішніх механізмів об'єкту, а також ті параметри і стани, які не використовуються для синтезу алгоритму управління. Математична модель, що служить для цілей управління і оптимізації, є зазвичай окремим випа-

дком пізнавальної моделі. Пізнавальна модель може бути з успіхом використана для цілей управління, проте побудова такої моделі, як правило, пов'язана зі значними труднощами і не завжди є можливою. <...>

На думку Ф. Ф. Пащенко, усе, що нині розуміється під моделями, може бути представлене у вигляді двох великих класів: символічні і речові моделі.

До речових моделей відносять зазвичай матеріальні моделі, наприклад, макети досліджуваних систем. У символічних моделях опис системи або явища дається тією чи іншою мовою (розмовною, логічною, математичною тощо). Причому в принципі можливий перехід від однієї мови опису об'єкту до іншої. У політологічних дослідженнях зазвичай застосовуються саме символічні моделі, найбільш поширеними серед яких є математичні (кібернетичні) моделі.

<...> Цю характеристику дій навіть самого невмілого архітектора цілком можна застосувати і до характеристики уявних, або ідеальних, моделей. Останні, перш ніж втілитися в дійсність і стати завдяки практичній діяльності матеріальними моделями, існують спочатку в людській голові як образи цієї дійсності, як певні теоретичні схеми. У цьому сенсі вони і можуть бути названі ідеальними. Ідеальний характер цих моделей не обмежується тільки тим, що вони виступають у вигляді модельних представлень, що вони конструюються подумки, в голові. <...>

Р. Хоффман дещо розширює наведену вище типологію моделей. Він розрізняє наступні види моделей: 1) “речова” модель, що репрезентує прототип в структурному або функціональному плані; 2) символічна репрезентація; 3) діаграмна репрезентація; 4) “умоглядна” або “образна” модель як набір розумових дій, що представляють субстантивну, символічну або діаграмну моделі в уяві. “Ніхто, мабуть, не в змозі мати в уяві усіх подробиць і динаміки повної комп'ютерної програми з гри в шахи, але будь-яка людина в змозі мати мнемонічний образ, що представляє усю програму в термінах загальної архітектури” [11, р. 346–347].

<...> За функціональною ознакою змістовні моделі розділяються на описові, пояснювальні і прогностичні.

<...> Дещо інші типи моделей розрізняють В. П. Горбатенко та І. О. Бутовська [13]: статичні та динамічні; макромоделі (з великою кількістю параметрів, що описують складні сутності суспільних явищ) та мікромоделі (які досить докладно характеризують окремий об'єкт),

моделі одного рівня збільшення. Цитовані автори вважають, що у соціальному моделюванні застосовуються трендові та імітаційні типи моделей.

Як вірно зазначають В. П. Горбатенко та І. О. Бутовська, головною позитивною ознакою трендових моделей є те, що вони досить об'єктивно відображають динаміку розвитку процесу не нетривалий термін [13].

Другий тип моделей на думку цитованих авторів – імітаційні моделі. “Імітаційна модель відображає взаємодію між різними факторами та об'єктами, які пов'язані з досліджуванним процесом. Предметом імітаційного моделювання може бути взаємодія людей у малих групах, взаємодія соціально-економічних факторів, що впливають на розвиток країн та регіонів, взаємодія сторін-учасниць якогось конфлікту, взаємодія учасників процесу прийняття колективного рішення та ін.” [13, с.35–36].

В. П. Горбатенко та І. О. Бутовська цілком вірно зазначають, що у разі застосування імітаційної моделі на початкових етапах дослідження не слід перебільшувати її привабливість. На думку цитованих авторів, головною умовою імітаційного моделювання передусім є глибоке і всебічне знання основних факторів досліджуваного процесу [13]. Останнє твердження потребує, на нашу думку, певного коректування. Йдеться про те, що виконання висловленої вимоги до застосування імітаційних моделей, з одного боку, дійсно є вкрай бажаною. В той же час очевидно, що повсюдне виконання цієї вимоги дозволяє будувати імітаційні моделі лише тих процесів, які вже досконально вивчені. В результаті ми стикаємось із фактом можливості побудови лише банальних моделей. Одночасно можна стверджувати, що відомо безліч випадків, коли імітаційні моделі будувались на підставі дещо мінливих та непевних уявлень про об'єкт вивчення як раз з метою з'ясування суттєвих його рис <...>. Більше того, привабливість імітаційного моделювання для багатьох дослідників і міститься у тому, що воно дозволяє значно поглиблювати наші знання про об'єкт вивчення, створюючи спочатку достатньо примітивні моделі, що базуються в основному на певних припущеннях про поведінку об'єкту чи протікання процесу. Подальше ж вивчення моделі та порівняння результатів моделювання із протіканням оригінального процесу дозволяє поступово коригувати модель у бік кращого виконання нею функції відображення та, таким чином, вдосконалювати наші знання про об'єкт вивчення.

Є й ще одне зауваження з даного приводу: інколи трапляється ситуація, за якої модель достатньо точно відображає певні сторони об'єкту моделювання, дозволяє отримувати прогноз його поведінки чи станів із заданою точністю, але, в той же час, з рівнянь моделі досить складно вивести достатньо зрозумілий опис змодельованого об'єкту [14, с. 56–58].

Виходячи із зазначених вище підходів до типології методів моделювання та з тих міркувань, які супроводжували наші дослідження методів моделювання політичних процесів [14;15], вважаємо за корисне запропонувати класифікацію методів моделювання за характером відображення власне процесу протікання політичної дійсності, та за характером моделювання та подальшого оперування із побудованою моделлю. Згідно із характером відображення процесу політичної дійсності можна виокремити наступні типи методів, чи, скоріше, підходів до, моделювання:

– методи моделювання станів політичного процесу. Їх можна було б охарактеризувати також, як методи моделювання політичної статистики. До цієї групи ми пропонуємо відносити такі кількісно-модельні методи, що дозволяють створювати моделі, що відображають змінювані у часі “зрізи” політичної дійсності, причому за рамки власне методу виходить проблема поєднання у дослідницькому проекті цих зрізів. До таких методів можна віднести створення баз даних, методи контент-аналізу, політичне картографування тощо;

– методи моделювання дискретної динаміки, які, на відміну від попередньої групи, з одного боку, передбачають відтворення динаміки політичних процесів власне засобами моделювання, але, з іншого, обмежують ступінь відображення безперервності динаміки процесу певними дискретними станами, що втілюються у часовому проміжку кроку моделі. До таких методів ми пропонуємо віднести різноманітні математико-статистичні методи аналізу часових рядів та методи математичного імітаційного моделювання на кшталт методів теорії ігор та кінцево-різницевої моделі Д. Форестера;

– методи моделювання безперервних динамічних систем, що відтворюють майже безперервний плин політичної дійсності. Моделі даного типу реалізуються, як правило, за допомогою систем диференціальних рівнянь та їх подальшого аналізу.

За характером моделювання та подальшого оперування із побудованою моделлю можна виокремити наступні типи моделей:

1) моделювання статичних показників (статистичних, просторових, евенційних (подієвих) тощо), яке передбачає подальше порівняння різних у часі станів процесу, що вивчається. Цей тип можна умовно розділити на два підтипи:

1.1) моделювання-фіксація стану (бази даних, картографування, контент-аналіз тощо) за умов відсутності в моделі попередніх припущень про характер закономірностей функціонування процесу, що вивчається,

1.2) моделювання-прогнозування стану (математико-статистичні методи аналізу часових рядів, в т.ч. регресійний, кореляційний, дисперсійний аналіз тощо). Власне кажучи, йдеться про моделювання динаміки процесу, але за допомогою дещо обмеженого науково-методичного апарату: цей підтип моделей характеризується попереднім висуненням гіпотез щодо характеру, наприклад, статистичного, функціонування процесу, який вивчається, та подальшою перевіркою висунутих гіпотез. Отже, моделі цього типу, з одного боку, спрямовані на з'ясування справжньої закономірності розвитку процесу, що вивчається, але, з іншого, вже від початку моделювання містять припущення про характер цього процесу. Не варто стверджувати про певну упередженість або позанауковість подібних моделей – як і решта, вони мають певну нішу застосування та корисні, наприклад, коли ми маємо накопичений попередниками досвід дослідження аналогічних процесів, що вже визначили певні межі закономірностей розвитку таких процесів.

2) моделювання-імітація справжньої динаміки процесу, яке складається у багатоступеневій побудові інтерактивної імітаційної моделі процесу, яка постійно перевіряється з оригіналом (верифікується) на певних “контрольних відрізках” та уточнюється за структурою та алгоритмом з метою досягнення більшої відповідності оригінальному процесові, який моделюється. В моделях даного типу не обов'язковим є знання точних закономірностей протікання модельованого процесу, що надає можливість модельного вивчення та прогнозування поведінки об'єктів, які ще не вивчені наукою досконально. Не буде перебільшенням сказати, що головним критерієм істинності моделі буде ступінь відповідності наданого нею прогнозу наступної динаміки або хоча б станів об'єкту його істинним динаміці чи станові. На нашу думку, слід й у даному типі виокремити два підтипи:

2.1) “предметне” або “лінійне” моделювання – побудова моделей на зразок теорії ігор чи кінцево-різницевої моделі, що передбачає певну лінійність та дискретність процесу, що вивчається. Отже, процес

може бути нескінченно складним, але виражатися у моделі він має за допомогою саме переведення цієї нескінченної складності у більший чи менший набір лінійних, функціональних, тощо взаємозв'язків певних “предметів” - показників;

2.2) нелінійне моделювання “поведінки процесу”. Цей підтип моделювання також виходить з необхідності імітації процесу, що моделюється, але засадничим виступає припущення про принципову нелінійність політичних процесів, що дозволяє застосовувати до них специфічні методи синергетики. Дещо спрощуючи, можна стверджувати, що якщо у попередньому типі моделювання нарощування складності процесу імітується за допомогою лінійного нарощування кількості елементів та кількості і якості їх взаємозв'язків, то у даному підтипі головним є складність власне елементів процесу поряд із дисипативністю системи усього процесу. <...>

Отже, нами було розглянуто деякі варіанти типології моделей різноманітних процесів в аспекті можливості їх адаптації до типологізування підходів до моделювання політичних процесів, та окреслено власну типологію цих підходів, що базується як на досягненнях попередніх типологій, так й на нашому досвіді побудови моделей політичних процесів. Проблемою подальших досліджень у даному аспекті представляється деталізація останнього підтипу – нелінійного підходу до моделювання.

Список використаних джерел

<...>11. Hoffman R. Some implications of metaphor for philosophy and psychology of science / R.R.Hoffman // The Ubiquity of metaphor : metaphor in language and thought. – Amsterdam, 1985. – P. 327 – 380.

<...>13. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: Навч. посібник / В.П.Горбатенко, І.О.Бутовська. – К. : МАУП, 2005. – 152 с.

14. Полевой Н.А. Прогнозирование смены парадигм исторического познания: поиск метода / Н.А.Полевой. – Одесса: Фенікс, 2010. – 168 с.

15. Польовий М.А. Головні риси нейромережевої моделі політичної системи / М.А.Польовий // Актуальні проблеми політики. – Одеса: Фенікс, 2007. – Вип.31. – С. 106 – 114. <...>

Андрущенко Т. В. С. Хантингтон: зіткнення цивілізацій як політичний прогноз. *Гілея*: наук. вісник. Зб. наук. пр. / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ: ВІР УАН, 2009. Вип. 23. С. 365–373.

URL: file:///C:/Users/HP/Downloads/1289982813%20(2).pdf

Виходячи з прогнозу С. Хантінгтона, можна виокремити декілька потенційних зіткнень цивілізацій. Насамперед, сьогодні все більш напруженими стають стосунки між Заходом та ісламською цивілізацією, які протистоять один одному вже 1300 років. Ісламська цивілізація не була “мутацією”, яка випадково відбулася в пустелі. Це була похідна цивілізація, яка поряд з Візантійською і Західною виникла після розпаду Римської імперії. Суспільство, засноване на ідеях ісламу, заповнило вакуум, який залишився після Римської імперії, успадкувавши греко–елліністичну цивілізацію. Можна обґрунтовано довести існування категорії Серед земно морської цивілізації, яка розглядає Середземноморський регіон як інтегральну цілісність. Французький дослідник Ф. Бродель вважає Латинську, Ісламську і Грецьку цивілізації трьома великими Середземноморськими цивілізаціями <...>. Саме тому конфлікт між Заходом та ісламським світом однаково містить у собі цивілізаційну конкуренцію і релігійно–культурний антагонізм.

Історія відносин між Заходом та мусульманською спільнотою завжди була напруженою. Половина усіх воєн з 1820 по 1929 рр. велася саме між мусульманами та християнами. З одного боку конфлікт між ними це наслідок розбіжностей між ісламом, як стилем життя, та християнством.

Але конфлікт обумовлений і спільними рисами:

- монотеїстичність віри (немає іншого бога);
- претензія на роль універсальної, єдиновірної релігії для всього світу;
- експансія шляхом завоювань (“джихад” та “хрестовий похід”).

Ті фактори, що загострювали цей конфлікт протягом століть знову загострилися у кінці ХХ століття. Це:

- зростання мусульманського народонаселення, що призвело до збільшення безробітних та викликало незадоволення молоді у ісламських рухах;
- відродження ідеї особливої місії ісламської цивілізації та її цінностей; - невдоволення політичною, економічною та культурною експансією Заходу;
- питання національних меншин в рамках інших цивілізацій.

Отже питання боротьби та протистояння між двома великими цивілізаціями буде і надалі визначати їх відносини, як це відбувалося протягом 14 століть. І у своїй основі воно буде містити не лише, як

раніше, територіальні проблеми, а більш широкі питання: розповсюдження зброї, права людини та демократія, контроль над видобутком нафти, міграція, ісламський тероризм та західне втручання.

В арабському світі проникнення Заходу тільки підсилює антизахідні тенденції (війна з Іраком), а міграція арабів у Західну Європу викликає там зріст націоналізму та расизму. З іншого боку, ісламська цивілізація на півдні протистоїть християнським чорним народам (громадянська війна в Судані, війна в Чаді, конфлікти в Нігерії – т.зв. воюючих розділяє приналежність до різних релігій). Нарешті, на півночі ісламська цивілізація протистоїть православної (прикладом є боснійська війна, протистояння сербів та албанців, напружені взаємовідносини між болгарами та тюркською меншістю, осетино–інгушський конфлікт, вірмено–азербайджанська війна, напружені взаємовідносини між росіянами та мусульманами в Середній Азії та захист УНСО українських інтересів в Середній Азії та на Кавказі). Таким чином йдеться про “півмісяць” ісламського блоку, що простягається від Африки до Середньої Азії, що має зі всіх боків болючі кордони.

У книзі “Зіткнення цивілізацій” зазначається, що між цими цивілізаціями існує стан неоголошеної війни, коли ісламські фанатики підкладають бомби, організовують замах на політичних лідерів, підривають себе у натовпі, а Захід проводить повітряні антитерористичні бомбування, організовують скидання невігідних політичних режимів і т. п. <...>. При цьому підкреслюється, що допоки крайніх загострень конфлікту, щоб розпочати воєнну кампанію не було, але слід зважити, що книга написана у 1996 році, задовго до подій 11 вересня 2000 р., і зараз ми можемо стати безпосередніми свідками зіткнення цивілізацій, що може призвести до фатальних наслідків як для самих ініціаторів, так і для всього світу.

В Азії зіткнення цивілізацій проявляється також в конфлікті між індуїстами і міноритарними мусульманськими групами в Індії <...>. “Конфуціанський” Китай проводить все більш антинаціональну політику у відношенні буддистів Тибету та тюрко–мусульманських меншин. Після закінчення холодної війни. Китай увійшов у фазу “нової холодної війни” (Ден Сяопін) з Америкою, що базується на цивілізаційних факторах дотримання прав людини та поширення торгівлі зброєю. Так само можна назвати і відносини між Японією та США, що швидко погіршуються, де культурні відмінності загострюють економічний конфлікт.

Проте найгострішими залишаються конфлікти саме між західним та незахідним світами. Адже, згідно С. Хантінгтона: “Випадкові, нетривалі і різнопланові контакти між цивілізаціями поступилися місцем безперервному, всепоглинаючому односпрямованому впливові Заходу на решту всіх цивілізацій” <...>.

Сьогодні, на думку американського вченого, західна цивілізація знаходиться на вершині своєї могутності. “Захід керує міжнародними політичними установами та інститутами безпеки, і разом з Японією – міжнародними економічними інститутами... Рішення Ради Безпеки ООН чи МВФ, що відстоюють інтереси Заходу, подаються світу, як вияв волі світового співтовариства. Сама фраза “світове співтовариство” стала, замість “вільного світу”, загальноживаним евфемізмом, покликаним надати глобальній легітимності дії, що відображають інтереси Сполучених Штатів та західних країн... Захід ефективно використовує міжнародні організації, військову потугу та економічні ресурси для такого керівництва світом, яке забезпечить західне панування, захистить західні інтереси та підтримає західні політичні та економічні цінності, – так сьогодні бачать Захід інші цивілізації, і вони праві” – говорить Хантінгтон <...>.

Виходячи з цього, існують два фундаментальних джерела конфліктів між Заходом та іншими цивілізаціями: боротьба за військову, економічну та політичну могутність, і відмінності в культурах, тобто в основних цінностях та віруваннях. І хоча на поверхневому рівні західна культура поширилася у всьому світі, на більш глибокому рівні існує фундаментальна відмінність західних концепцій від концепцій, домінуючих в інших цивілізаціях.

Чим є Захід у релігійно–культурному сенсі? Це права людини, що їх часом схильні визначати як “нову релігію”, індивідуалізм і лібералізм, свобода, конституціоналізм і влада закону, в тому числі, звичайно, і в релігійній сфері, відокремлення церкви й держави (яке існує де–факто навіть у тих західних країнах, де історично проголошено державну церкву). Щоб хто не стверджував, але це саме західні цінності. Індивідуальні права, права людини, право піднести голос і виступити проти влади йшли вслід за Реформацією. Тільки після Реформації за людиною починає визнаватися автономія і приватність, а не лише статус суспільного атома в ієрархічній структурі [4,3].

Ідея прав людини глибоко індивідуалістична і як така зовсім не є очевидною й загальновизнаною у світі. Так само як і релігійна свобода. Ісламська цивілізація в кінцевому підсумку не визнає права людини

вірити в те, у що вона прагне вірити, змінювати свої релігійні переконання, вільно поширювати власні релігійні погляди [4,3].

Це зазначає й С. Хантінгтон: “Такі західні ідеї, як індивідуалізм, лібералізм, конституціоналізм, права людини, рівність, свобода, влада закону, демократія, вільний ринок, відокремлення церкви від держави, як правило, не мають резонансу в ісламській, конфуціанській, японській, індуїстській, буддистській чи православної” <...>. Більш того, спроби Заходу запровадити ці цінності в інших цивілізаціях наштовхуються на спротив та, більше того, викликають повернення до місцевих традицій, наприклад, в зверненні молоді до релігійного фундаменталізму. Навіть найдемократичніші політичні режими як продукти тільки західної культури в не-західних цивілізаціях розвивалися, як правило, в результаті західної колонізації чи західного панування.

Таким чином, робить висновок Хантінгтон, вісью майбутньої світової політики буде конфлікт між “Заходом і всіма іншими” (The West against the rest) і відповідь не-західних цивілізацій на західну потужність та нав’язування своїх цінностей.

Ця відповідь може набувати трьох форм:

по-перше, курс ізоляції, спрямованої на закриття суспільств для проникнення “західного розкладання”, і неучасть в світовому співтоваристві, яке знаходиться під керуванням Заходу. Прикладом є Північна Корея, Бірма, а вартість такого курсу дуже велика, і деяким країнам вже довелося сплатити за його наслідки;

по-друге, можна спробувати приєднатися до Заходу та прийняти його цінності та його лад; нарешті,

по-третє, існує можливість “модернізації без вестернізації”, тобто “зрівноваження” Заходу через розвиток економічної могутності і спрямованого проти Заходу співробітництва з іншими не-західними цивілізаціями при збереженні власних цінностей та власного ладу.

Ці три шляхи, що описав С. Хантінгтон знайшла своє відображення в дискусії, що розгорнулася між представниками світ-системного й цивілізаційного аналізу (так званими “світосистемниками” і “цивілізаційниками”) на сторінках журналу “Comparative Civilizations Review” після публікації в 1994 р. статті американського вченого М. Мелко, узагальненої ним в книзі “Цивілізації і світові системи” (1995 р.).

Позицію представників світ-системного аналізу найбільш чітко виразив професор Каліфорнійського університету Д. Вілкінсон. На його думку, цивілізації – це світові системи, критеріями для виділення

яких є міста і закриті системи відносин. Після 1500 рр. виникла зароджена на Близькому Сході Центральна цивілізація, яка поступово поглинає всі інші цивілізації світу в результаті конвергенції. До кінця ХІХ – початку ХХ ст. зберігався цивілізаційний плюралізм, проте на даний час існує тільки одна цивілізація, яка асимілювала всі інші.

Протилежної позиції дотримуються “цивілізаційники”, основні методологічні принципи яких базуються саме на роботах С. Хантінгтона. Не заперечуючи посилення і виходу на якісно новий рівень світосистемних зв’язків, вони акцентують на збереженні базових соціальних, екологічних, цивілізаційних утворень, кожне з яких може мати своє цивілізаційне ядро. Такими утвореннями виступають Євразія, Захід, ісламський та індуїстсько–буддистський світ і ін., які стають одиницями диференційованої чи глобальної області. М. Мелко підкреслює здатність деяких цивілізацій до освоєння і трансформації західних технологій. На його думку, вирішальне значення для відродження цивілізацій Сходу має освоєння і тиражування найновіших досягнень НТР.

Охоплюючи поглядом цивілізаційну динаміку декількох сторіч, С. Хантінгтон констатує неминучу втрату Заходом завойованих позицій. В цій тезі американський дослідник наслідує свого британського попередника А. Тойнбі, який проаналізувавши ситуацію в європейській частині західної цивілізації, зазначає: “Замість центру із якого у зовнішній світ випромінюється енергія та ініціатива, Європа стала центром у який тече не–європейська енергія та ініціатива” <...>.

Змішання культур призвело до того, що Захід поступово став втрачати власну цивілізаційну ідентичність, а разом із нею цілісність, якісну однорідність. Залишаючись лідером на теренах технологій, він усе більше втрачає лідерство на ниві культурних смислів. Така ж втрата практично не заповнюється. Адже не технології, а саме культурні смисли є ідентифікантами цивілізаційної своєрідності <...>.

Загальноцивілізаційне оволодіння благами цивілізації – як би повільно воно не відбувалося – поступово згладить, на думку С. Хантінгтона, модернізаційну перевагу Заходу і поверне ситуацію, яка існувала сторіччями і в якій основною домінуючою силою будуть держави, багаті на людські ресурси, – Китай та Індія. Адже азійські країни швидко і достатньо безболісно адоптувалися не до власно ліберальної демократії Заходу, а до принципів функціонування високотехнологічного суспільства, породженого ліберальною демократією Заходу <...>.

Як зазначив С. Хантінгтон у своєму виступі круглому столі в Україні у Національному інституті стратегічних досліджень, що відбувся

у 1999 р.: “якщо говорити про нову світову політику, що утворюється, можна сказати, що місцевому плані – це політика етнічності, а в глобальному плані – це політика цивілізацій. І вперше за світову історію глобальна політика – є справді багатоцивілізаційною. В цьому новому світі, відносини між країнами–представниками різних цивілізацій часто будуть складними, а в певні моменти навіть і антагоністичними.

Оскільки після другої світової війни на зміну традиційній територіальній імперії прийшов “новий транснаціональний імперіалізм”, усе більшого значення набувають націоналістичні рухи в різних країнах, котрі спираються на власний “культурний націоналізм”, що випливає з “місцевих інтересів”, і призводить до культурного утвердження, незалежності та відродження різних народів (як це видно з прикладів Китаю, ісламських країн, Сінгапуру, Японії, Австралії та ін.). <...>

Хоча ще до виникнення теорії “зіткнення цивілізацій”, а саме у 1977 р., американські вчені дійшли висновку, що етнічні відмінності є одним з найважливіших джерел масштабних конфліктів усередині держав і що вони часто є основною причиною війн. Про зростаючий тиск політизованих етнічних домагань з їх можливими легітимаційними і делегітимаційними наслідками для будь-якого суспільства і політичного режиму попереджав і Дж. Ротшильд. Його послідовник А. П. Брасс взагалі вважає, що етнічність і націоналізм, міжетнічні й сепаратистські рухи стали головною силою, яка формує сучасний світ, структуру і стабільність сучасних держав [7,5]. Аналогічної точки зору дотримується й українська дослідниця О. Кривицька. Вона припускає, що “етнічний фактор не лише не втратить своєї ролі в суспільному житті народів, а, навпаки, перетворившись на засіб політичної боротьби, посилить своє значення” [8,47].

Дуже важливим методологічним зауваженням до цивілізаційного підходу є те, що етнічність, як фактор конфліктів, повинна б була з часом нівелюватися на тлі зростання глобальних цивілізаційних розколів. Проте класифікація держав, яка запропонована С. Хантінгтоном в межах цивілізаційної парадигми, дає пояснення варіативності значення етнічних та культурних розбіжностей, що демонструють сучасні країни.

Згідно його версії, у роки “холодної війни” країни спілкувалися з наддержавами як союзники, сателіти, залежні, нейтральні й неприєднанні держави. Після закінчення “холодної війни” держави встановлю-

ють зв'язок з цивілізаціями як країни–члени (member states), серцевинні держави (core states), самотні (lone states), “розколоти” (cleft states) і “розірвані” (torn states) країни.

Країна–член повністю ідентифікує себе з однією цивілізацією (наприклад, Єгипет – з ісламською цивілізацією, Італія – із західно-європейською) <...>. Цивілізація може включати в себе людей, які хоча і беруть участь в ній, але живуть у державах, де переважають члени іншої цивілізації.

У цивілізації завжди є одне або кілька місць, які її члени вважають основним джерелом (або джерелами) культури даної цивілізації. Ці джерела часто розміщені всередині серцевинної держави (або декількох серцевинних держав) даної цивілізації. Кількість серцевинних держав, їхня роль змінюються від цивілізації до цивілізації та в часі. С. Хантінгтон вважає, що православна (російська) цивілізація має домінуючу державу, інші держави–члени, а також пов'язаних з цією цивілізацією людей, котрі проживають у країнах, де переважає населення іншої цивілізації (“близьке зарубіжжя” Росії) <...>.

На Заході історично завжди було по кілька серцевинних держав. На сьогодні нараховують два ядра: Сполучені Штати Америки та франко–германське в Європі. Великобританію вважають додатковим центром. У Латинській Америці, Африці, ісламських країнах, в рамках підходу, що досліджується, серцевинних держав немає. Частково це пояснюється імперіалістичною політикою західних держав, що поділили між собою Латинську Америку, Африку, Близький і Середній Схід. Згідно більш пізньої класифікації С. Хантінгтона, що була запропонована ним із врахуванням потужності держав в рамках цивілізаційного поділу, єдиною наддержавою залишаються США. Далі ідуть найважливіші регіональні держави – кожна з них відіграє домінуючу роль в своєму регіоні. Потім йде група країн, які С. Хантінгтон називає другорядною регіональною силою. До них відносяться Великобританія відносно Німеччини та Франції в Європі, Україна відносно Росії, Японія та В'єтнам відносно Китаю, Пакистан відносно Індії, Австралія відносно Індонезії, Саудівська Аравія відносно Ірану, Єгипет відносно Ізраїлю і Аргентина відносно Бразилії. Нарешті, четвертий рівень – це країни, які не увійшли до перших трьох груп [9].

Такі країни часто можуть набувати ознак самотньої країни, або держави–одинака. У самотньої країни відсутня культурна спільність з іншими суспільствами. Прикладом такої держави є Японія. Ніхто не

ділить з нею її неординарну культуру, навіть японські емігранти в інших країнах, які нечисленні й не піддаються асиміляції (прикладом є японо–американці) <...>.

Майже всі країни внутрішньо різнорідні й мають дві чи більше етнічних, расових та релігійних спільнот. Чимало країн поділені настільки, що відмінності й конфлікти між цими угрупованнями відіграють значну роль у політиці цих держав. Якщо відмінності надто великі, вони можуть спричинити масове насильство і загрозувати існуванню країни. Така загроза і рухи за автономію або відділення виникають тоді, коли культурні відмінності співпадають з географією розселення. Якщо культура і географія не співпадають, збіг може бути досягнутий шляхом геноциду або вимушеної міграції.

Країни з особливими культурними групами, які належать до тієї ж самої цивілізації, можуть перетворюватися на глибоко розрізнені з реальною (Чехословаччина) або можливою сецесією (Канада). Однак імовірність з'явлення глибоких розколів вища у “розколотих” країнах, де значні групи населення належать до різних цивілізацій. Розділення, що супроводжують їхню напруженість, виникають, коли більше угруповання, що належить до однієї і тієї ж цивілізації, намагається перетворити державу на власний політичний інструмент, а свою мову, релігію і символи – на державні. Подібні спроби здійснювали індуси, сингальці й мусульмани в Індії, Шрі–Ланці та Малайзії [2,207].

У “розколотій” країні основні групи, що належать до двох або більше цивілізацій немов заявляють: “Ми різні народи і належимо до різних місць”. Сили відштовхування розколюють їх на частини і їх притягають до цивілізаційних магнітів інших суспільств. “Розірвана” країна, навпаки, має у себе одну пануючу культуру, яка співвідносить її з однією цивілізацією, але її лідери прагнуть до іншої цивілізації. Вони немов би говорять: “Ми один народ і всі разом належимо до одного місця, але ми хочемо це місце змінити”. На відміну від людей з розколених країн люди з розірваних країн погоджуються з тим, хто вони, але не погоджуються з тим, яку цивілізацію вважати своєю <...>.

Згідно і самого С. Хантінгтона, і значної кількості вітчизняних дослідників [9] найважливішою в глобальному масштабі “розірваною країною” є Україна. Питання приналежності України до Заходу чи Сходу, основне для української історії, що зникло після перемоги комунізму, який запозичив західні цінності, щоб переробити їх та повернути проти Заходу, сьогодні знову набуває своєї актуальності та ваги.

Українська еліта та суспільство розділилися на симпатиків та поборників курсу, спрямованого на перетворення України в “нормальну” західну країну. Показовим у відношенні української еліти є, за Хантінгтоном, зростання популярності ідей євразійців, що заявляють про унікальну “євразійську цивілізацію”. Неоевразійці, ототожнюванні Хантінгтоном з “патріотичною” частиною суспільства, критикують режим за “атлантичну” зовнішню політику, підпорядкування українських стратегічних інтересів західним, скорочення військової сили, відсутність підтримки традиційних союзників і проведення економічних та політичних реформ в неукраїнському напрямку.

С. Хантінгтон стверджує: “З точки зору цивілізаційного фактору, Україна займає унікальну позицію, є свого роду містком між західним та православним світом. З точки зору глобального розподілу сили, Україна також має унікальну позицію, яка полягає у забезпеченні стабільного розподілу сили дуже важливу роль в забезпеченні рівноваги сили в Євразії. З моєї точки зору, ці виклики є найбільш важливішими завданнями, з якими Україна зіткнеться на початку 21–го сторіччя [9].

Проте дужа багато і для внутрішнього розвитку нашої країни, і для розвитку людства в цілому, важить за яким саме сценарієм буде розгортатися взаємодія між цивілізаціями та країнами, що їх складають.

Як вважає російський прихильник цивілізаційного підходу Ю.В. Яковець, нині починається етап формування нового типу світового співтовариства загальнопланетарного масштабу, яке відрізнятиметься від нинішнього насамперед своєю глобальністю, оскільки найяскравішим проявом і показником суспільних процесів є передусім глобалізація: розширення і поглиблення соціальних зв'язків та інститутів у просторі й часі [10,6–12].

Література

<...> 4. Єленський В. 6 мільярдів і 50 мільйонів Нотатки з нагоди демографічного “ювілею” / Єленський Віктор // Людина і світ. – 1999. – № 7. – С.2–6. <...>

7. Картунов О., Кремень В., Маруховська О. Жодний тип суспільства не має імунітету від етнічних домагань / О. Картунов, В. Кремень, О. Маруховська // Віче. – 1998. – № 6. – С.3–13.

8. Кривицька О. “Етнічний антагонізм” лікується толерантністю / О. Кривицька // Віче. – 2001. – № 8. – С.43–63.

9. Новий світовий порядок у ХХІ столітті: тенденції та європейський вимір : виступ Семюела Хантінгтона на круглому столі в Національному інституті стратегічних досліджень, 18 жовт. 1999 р. [Електронний ресурс] / С. Хантінгтон. – 30 жовт 1999 р. – Режим доступу до журн. : http://xyz.org.ua/strategy/hunt_world.html – Назва з екрану.

10. Гречанінов В. Після розпаду біполярної системи. Новий світовий порядок та глобалізація на початку ХХІ століття / В. Гречанінов // Політика і час. – 2002. – № 1. – С.58–67; Кириченко В.П. Захід чи Схід: пошук балансу / В.П. Кириченко // Політика і час. – 2000. – № 10. – С.8–11; Кулініч М.А. Україна в новому геополітичному просторі: проблеми регіональної та субрегіональної безпеки // Наука и оборона. – 1995. – С.8–19; Мадіссон В.В., Шахов В.А. Сучасна українська геополітика / В.В. Мадіссон, В.А. Шахов. – К.: Либідь, 2003 – 176 с.; Матійчик Я. П. Між Європою й Азією. Пріоритети зовнішньої політики України у контексті геополітичного розвитку / Я.П. Матійчик // Політика і час. – 2002. – № 9. – С.73–83. <...>

12. Герасіна Л.М., Кривцова В.М. Роль політико–правового консенсусу в подоланні глобального конфлікту цивілізацій / Л.М. Герасіна, В. М. Кривцова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Питання політології: Політологічні читання: “Глобалізація світу та вибір моделі розвитку сучасної України”. – 2003. – № 592. – С.104–111.

Дерев’янюк С., Марчук В. Наукове передбачення майбутнього і політика. Вісник Прикарпатського університету. Політологія / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Вип. 13. Івано-Франківськ: Плай, 2019. С. 195-197.

Рецензія на монографію В. П. Горбатенка “Футурологія і політика”. Акцентується на системному викладі здобутків теорії, методології і практики політичного прогнозування, відображення в політиці ключових прогностичних ідей. Відзначається обґрунтованість методів, алгоритму та напрямів прогнозування соціально-політичного розвитку та конструювання реальності.

Ключові слова: політика, політичне прогнозування, футурологія

Людині властиве постійне прагнення хоча б трохи підняти завісу й заглянути у завтрашній день, щоб краще зрозуміти сучасні їй явища, передбачити хід майбутніх подій. Спроби досягнути розумом майбутнє мають досить давню історію. Від найдавніших часів до сьогодні вибудовують своєрідний ланцюг зусиль людства у цьому напрямі: міфо-

логія - утопія - фантастика - прогнозування - футурологія. Із сфери футурології нині проблема майбутнього переходить у сферу соціального проектування і стратегічного планування, стає питанням духовного, морального і культурного вибору людини і людської співдружності.

Саме тому є науково актуальною та має велике практичне значення монографія “Футурологія і політика” знаного українського політолога і правознавця, доктора політичних наук, професора, академіка Української академії політичних наук, академіка Академії наук вищої освіти України, провідного наукового співробітника відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України В. П. Горбатенка, що вийшла нещодавно друком [1].

Рецензована праця є узагальненням багаторічних ґрунтовних досліджень ученого в галузі політології і права, результатів цілеспрямованого наукового пошуку та досвіду викладання політичного прогнозування та футурології, зокрема. В. П. Горбатенко - автор багатьох монографічних праць, підручників та навчальних посібників з політології й політичного прогнозування, численних публікацій у фахових наукових виданнях з політичних наук, статей про футурологію, передбачення, соціальне проектування та трансгуманізм в енциклопедичних виданнях і словниках- довідниках.

Монографія має чітко продуману та логічно вмотивовану структуру. Вчений системно досліджує розвиток знань про майбутнє, специфіку його пізнання у контексті взаємозв’язків футурологічної науки з політикою. Їх підґрунтя автор справедливо виводить з класичних футурологічних теорій, розкриває їх специфіку, особливості розуміння механізмів наукового передбачення майбутнього. осмислення об’єктивно- історичної обумовленості прогностичних процесів. Розумінню генези поєднання футурології і політики сприяє змістовний ретроспективний опис становлення футурології як системи наукових знань про майбутнє. Широко проаналізувавши проблеми цивілізаційного переходу від Модерну до Постмодерну, вчений виокремлює та осмислює визначальні тенденції глобалізації. Глибиною та інформативністю відзначається характеристика футурологічних ідей та концепцій останніх десятиліть ХХ – початку ХХІ століть.

Книга В. П. Горбатенка цінна не тільки теорією, але й своєю орієнтацією на практику. Для розгортання футурологоорієнтованих досліджень в Україні корисним, вважаємо, є здійснений В. П. Горбатенком аналіз процесу інституціоналізації сучасних футурологічних студій.

Особливе місце у системі пізнання майбутнього відіграють апробовані у західних країнах “фабрики думок”, створення яких в новітніх українських реаліях видається нагальним завданням. Оригінальністю та науковістю відзначаються описані у монографії трансдисциплінарні проекти з прогнозування глобальних проблем, створені у рамках діяльності відомого Римського клубу. Заслуговують уваги висловлені вченим ідеї щодо актуалізації аналітичних і експертних досліджень майбутнього, проведення галузевих прогностичних і футурологічних досліджень, роль дослідницьких центрів у цьому процесі.

Доступністю відзначається виклад суті теоретичних конструктів футурології та понятійно-категоріального інструментарію. Чітко означені поняттєва основа і прикладна специфіка політичного прогнозування, охарактеризовані принципи, методи і процедури дослідження майбутнього. Розглядаючи прогнозування як чинник оптимізації соціально-політичного розвитку автор обґрунтовує необхідність конструювання реальності засобами політичного планування і соціального проектування.

У монографії змістовно проаналізовані особливості глобальних соціально-політичних трансформацій сучасного світу. Логічним можна вважати акцент автора на глобалізації як формі інтернаціоналізації життя. Прагматичністю вирізняються міркування вченого щодо прогнозування політичних ризиків у контексті управління майбутнім. Певною мірою дискусійними, вважаємо, але прийнятними є аргументовані узагальнення й висновки автора щодо прогнозування перспектив людської цивілізації. Серед них : виявлення та використання альтернативних джерел енергії й реалізація права людини на безпечне довкілля; соціально-культурні трансформації в контексті гуманізації людського розвитку; активізація міграційних потоків і перспективи модернізації міграційної політики; формування постлюдства й можливості утвердження альтернативної цивілізації.

Відзначається монографія й широкою та репрезентативною джерельною базою, яка охоплює великий масив праць зарубіжних та українських учених з прогнозування та футурології, а також багатий емпіричний матеріал - художню літературу, публіцистику, аналітичні матеріали тощо.

Загалом, рецензована монографія є взірцем комплексного наукового дослідження, в якому систематизовано здобутки теорії, методології і практики забезпечення політичного прогнозування, ключові про-

гностичні ідеї та їх відображення в політиці, методи, алгоритм і напрями прогнозування соціально-політичного розвитку та конструювання реальності, що надає їй не тільки наукової, але й практичної цінності.

Вважаємо, що монографія “Футурологія і політика” В. П. Горбатенка, якого колеги влучно називають “речник сучасного і провісник майбутнього”, буде корисною для науковців, викладачів і студентів вищих закладів освіти, політиків, державних службовців, якнайширшого читацького загалу - всіх, хто цікавиться проблематикою майбутнього.

1. Горбатенко В. Футурологія і політика : монографія. Київ : Академвидав, 2019. 288 с. (Серія “Монограф”).

Derevianko Serhii, Marchuk Vasyl. Scientific knowledge about the future and politics

In reviews of V. Horbatenko's monograph "Futures and Politics" it is emphasized on the systemic exposition achievements of the theory, methodology and practice of political forecasting, reflection in the politics of key prognostic ideas. The validity of the methods, algorithm and directions prediction of socio-political development and constructing reality are noted.

Key words: politics, political forecasting, futurology.

Сергій Дерев'янку

Навчальне видання

Аналіз і прогнозування зовнішньої політики

Навчально-методичний посібник

В авторській редакції

Підписано до друку 16.02.2023 р. Формат 60x84/16.

Папір ксероксний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. друк. арк. 8,8. Тираж 100

76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

Кафедра політичних інститутів та процесів

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника